Rec. March 24. 1838.

Harvard College
Library

from the
Editor

M. T. CICERONIS

AD QUINTUM FRATREM

DIALOGI TRES

DE ORATORE.

EX EDITIONIBUS OLIVETI ET ERNESTI.

ACCEDUNT NOTÆ ANGLICÆ.

CURA

C. K. DILLAWAY, A. M.

TOM. I.

BOSTONIÆ:
PERKINS ET MARVIN.
PHILADELPHIÆ: H. PERKINS.

1838.

STEREOTYPED AT THE
BOSTON TYPE AND STEREOTYPE FOUNDRY.

TO

EDWARD EVERETT, LL. D.

THESE VOLUMES

ARE RESPECTFULLY INSCRIBED

BY

THE EDITOR.

PREFACE.

In this edition of a portion of Cicero's works more generally read than any other in the colleges of this country, the text of Olivet and Ernesti has been followed, as in the two preceding volumes of the series of Latin classics now in course of publication.

The Notes are intended to explain allusions, to solve unusual and blind constructions, and to afford any other aid which the difficulties of the text may render necessary, without, however, interfering with the department of the lexicographer. Many of them have been selected from the mass of Latin com-

mentaries on this author's works, and presented in an English dress; for others, the editor must be considered responsible.

With this explanation, the following pages are submitted to the public, with the hope of affording some encouragement to the lover of Roman literature, in the prosecution of his studies, and of offering, if possible, an additional inducement to imitate the great model of Roman eloquence.

C. K. D.

M. TULLII CICERONIS

AD

QUINTUM FRATREM

DIALOGI TRES

DE

ORATORE.

DIALOGUS, SEU LIBER, PRIMUS.

I. Cogitanti mihi sæpenumero, et memoriâ vetera repetenti, perbeati fuisse, Quinte frater, illi videri solent, qui in optimâ republicâ, cum et honoribus et rerum gestarum gloriâ florerent, eum vitæ cursum tenere potuerunt, ut vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate esse possent. Ac fuit quidem, cum mihi quoque initium requiescendi, atque animum ad utriusque nostrûm præclara studia referendi, fore justum et prope ab omnibus concessum arbitrarer, si infinitus forensium rerum labor, et ambitionis occupatio, decursu honorum, etiam ætatis flexu,

constitisset. Quam spem cogitationum et consiliorum meorum, cum graves communium temporum, tum varii nostri casus fefellerunt. Nam, qui locus quietis et tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximæ moles molestiarum et turbulentissimæ tempestates exstiterunt. Neque vero nobis cupientibus atque exoptantibus fructus otii datus est, ad eas artes, quibus a pueris dediti fuimus, celebrandas, inter nosque recolendas. Nam primâ ætate incidimus in ipsam perturbationem disciplinæ veteris; et consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque discrimen; et hoc tempus omne post consulatum objecimus iis fluctibus, qui, per nos a communi peste depulsi, in nosmetipsos redundârunt. Sed tamen in his vel asperitatibus rerum, vel angustiis temporis, obsequar studiis nostris; et, quantum mihi vel fraus inimicorum, vel causæ amicorum, vel respublica tribuet otii, ad scribendum potissimum conferam. Tibi vero, frater, neque hortanti deero, neque roganti: nam neque auctoritate quispiam apud me plus valere te potest, neque voluntate.

II. Ac mihi repetenda est veteris cujusdam memoriæ non sane satis explicata recordatio, sed, ut arbitror, apta ad id, quod requiris, ut cognoscas, quæ viri omnium eloquentissimi cla-

rissimique senserint de omni ratione dicendi. Vis enim, ut mihi sæpe dixisti; quoniam quæ pueris, aut adolescentulis nobis ex commentariolis nostris inchoata ac rudia exciderunt, vix hac ætate digna, et hoc usu, quem ex causis, quas diximus, tot tantisque; consecuti sumus, aliquid iisdem de rebus politius a nobis perfectiusque proferri: solesque nonnunquam hac de re a me in disputationibus nostris dissentire; quod ego prudentissimorum hominum artibus eloquentiam contineri statuam; tu autem illam ab elegantiâ doctrinæ segregandam putes, et in quodam ingenii atque exercitationis genere ponendam.

Ac mihi quidem sæpenumero, in summos homines ac summis ingeniis præditos intuenti, quærendum esse visum est, quid esset, cur plures in omnibus rebus, quam in dicendo admirabiles exstitissent: nam, quocumque te animo et cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis, non mediocrium artium, sed prope maximarum. Quis enim est, qui, si clarorum hominum scientiam rerum gestarum vel utilitate vel magnitudine metiri velit, non anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet, quin belli duces præstantissimos ex hac unâ civitate pæne innumerabiles, in dicendo autem excellentes vix paucos proferre possimus? Jam vero, consilio ac sapien-

tiâ qui regere ac gubernare rempublicam possent, multi nostrâ, plures patrum memoriâ, atque etiam majorum exstiterunt, cum boni perdiu nulli, vix autem singulis ætatibus singuli tolerabiles oratores invenirentur. Ac, ne quis forte cum aliis studiis, quæ reconditis in artibus atque in quâdam varietate literarum versentur, magis hanc dicendi rationem, quam cum imperatoris laude, aut cum boni senatoris prudentiâ comparandam putet; convertat animum ad ea ipsa artium genera, circumspiciatque, qui in iis floruerint, quamque multi: sic facillime, quanta oratorum sit, semperque fuerit paucitas, judicabit.

III. Neque enim te fugit, artium omnium laudatarum procreatricem quandam, et quasi parentem eam, quam *Φιλοσοφίαν* Græci vocant, ab hominibus doctissimis judicari; in quâ difficile est enumerare, quot viri, quantâ scientiâ, quantâque in suis studiis varietate et copiâ fuerint, qui non unâ aliquâ in re separatim elaborârint, sed omnia, quæcumque possent, vel scientiæ pervestigatione, vel disserendi ratione, comprehenderint. Quis ignorat, ii, qui mathematici vocantur, quantâ in obscuritate rerum, et quam reconditâ in arte et multiplici subtilique, versentur? quo tamen in genere ita

multi perfecti homines exstiterunt, ut nemo fere studuisse ei scientiæ vehementius videatur, quin, quod voluerit, consecutus sit. Quis musicis, quis huic studio literarum, quod profitentur ii, qui grammatici vocantur, penitus se dedidit, quin omnem illarum artium pæne infinitam vim et materiam scientiæ cogitatione comprehenderit? Vere mihi hoc videor esse dicturus, ex omnibus iis, qui in harum artium studiis liberalissimis sint doctrinisque versati, minimam copiam poëtarum egregiorum exstitisse. Atque in hoc ipso numero, in quo perraro exoritur aliquis excellens, si diligenter et ex nostrorum et ex Græcorum copiâ comparare voles, multo tamen pauciores oratores, quam poëtæ boni reperientur. Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia ceterarum artium studia fere reconditis atque abditis e fontibus hauriuntur; dicendi autem omnis ratio in medio posita, communi quodam in usu, atque in hominum more et sermone versatur; ut in ceteris id maxime excellat, quod longissime sit ab imperitorum intelligentiâ sensuque disjunctum, in dicendo autem vitium vel maximum sit a vulgari genere orationis atque a consuetudine communis sensûs abhorrere.

IV. Ac ne illud quidem vere dici potest, aut

plures ceteris artibus inservire, aut majore delectatione, aut spe uberiore, aut præmiis ad perdiscendum amplioribus commoveri. Atque, ut omittam Græciam, quæ semper eloquentiæ princeps esse voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis et inventa est et perfecta: in hac ipsâ civitate profecto, nulla unquam vehementius, quam eloquentiæ studia viguerunt. Nam posteaquam, imperio omnium gentium constituto, diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo fere laudis cupidus adolescens non sibi ad dicendum studio omni enitendum putavit. Ac primo quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam viam, neque aliquod præceptum artis esse arbitrarentur, tantum, quantum ingenio et cogitatione poterant, consequebantur. Post autem, auditis oratoribus Græcis, cognitisque eorum literis, adhibitisque doctoribus, incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagraverunt. Excitabat eos magnitudo et varietas, multitudoque in omni genere causarum, ut ad eam doctrinam, quam suo quisque studio assecutus esset, adjungeretur usus frequens, qui omnium magistrorum præcepta superaret. Erant autem huic studio maxima, quæ nunc quoque sunt, exposita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia vero (ut

multis rebus possumus judicare) nostrorum hominum multum ceteris [hominibus] omnium gentium præstiterunt. Quibus de causis, quis non jure miretur, ex omni memoriâ ætatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri?

Sed nimirum majus est hoc quiddam, quam homines opinantur, et pluribus ex artibus studiisque collectum.

V. Quis enim aliud, in maximâ discentium multitudine, summâ magistrorum copiâ, præstantissimis hominum ingeniis, infinitâ causarum varietate, amplissimis eloquentiæ propositis præmiis, esse causæ putet, nisi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Est enim et scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine quâ verborum volubilitas inanis, atque irridenda est; et ipsa oratio conformanda, non solum electione, sed etiam constructione verborum; et omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscendi; quod omnis vis ratioque dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus aut sedandis, aut excitandis expromenda est. Accedat eodem oportet lepos quidam facetiæque, et eruditio libero digna, celeritasque et brevitas et respondendi et lacessendi, subtili venustate at-

que urbanitate conjuncta. Tenenda præterea est omnis antiquitas, exemplorumque vis: neque legum, aut juris civilis scientia negligenda est. Nam quid ego de actione ipsâ plura dicam? quæ motu corporis, quæ gestu, quæ vultu, quæ vocis conformatione ac varietate moderanda est: quæ sola per se ipsa quanta sit, histrionum levis ars et scena declarat: in quâ cum omnes in oris et vocis et motûs moderatione elaborent, quis ignorat, quam pauci sint, fuerintque, quos animo æquo spectare possimus? Quid dicam de thesauro rerum omnium, memoriâ? quæ nisi custos inventis cogitatisque rebus et verbis adhibeatur, intelligimus, omnia, etiam si præclarissima fuerint in oratore, peritura. Quamobrem mirari desinamus, quæ causa sit eloquentium paucitatis, cum ex iis rebus universis eloquentia constet, quibus in singulis elaborare permagnum est; hortemurque potius liberos nostros, ceterosque, quorum gloria nobis et dignitas cara est, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut præceptis, aut magistris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, sed aliis quibusdam, se id, quod expetunt, consequi posse confidant.

VI. Ac meâ quidem sententiâ nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit

omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus. Etenim ex rerum cognitione efflorescat et redundet oportet oratio: quæ, nisi subest res ab oratore percepta et cognita, inanem quandam habet elocutionem et pæne puerilem. Neque vero ego hoc tantum oneris imponam, nostris præsertim oratoribus, in hac tantâ occupatione urbis, ac vitæ, nihil ut iis putem licere nescire: quanquam vis oratoris, professioque ipsa bene dicendi, hoc suscipere ac polliceri videtur, ut omni de re, quæcumque sit proposita, ab eo ornate, copioseque dicatur. Sed quia non dubito, quin hoc plerisque immensum infinitumque videatur, et quod Græcos homines non solum ingenio et doctrinâ, sed etiam otio studioque abundantes, partitionem quandam artium fecisse video, neque in universo genere singulos elaborâsse, sed seposuisse a ceteris dictionibus eam partem dicendi, quæ in forensibus disceptationibus judiciorum [aut deliberationum] versaretur, et id unum genus oratori reliquisse; non complectar in his libris amplius, quam quod huic generi, re quæsitâ et multum disputatâ, summorum hominum prope consensu est tributum: repetamque, non ab incunabulis nostræ veteris puerilisque doctrinæ quendam ordinem præceptorum, sed ea, quæ quondam accepi in nostrorum hominum, elo-

quentissimorum, et omni dignitate principum, disputatione esse versata: non quod illa contemnam, quæ Græci dicendi artifices et doctores reliquerunt; sed, cum illa pateant, in promptuque sint omnibus, neque ea interpretatione meâ aut ornatius explicari aut planius exprimi possint, dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus summa dicendi laus a nostris hominibus concessa est, auctoritatem Græcis anteponam.

VII. Cum igitur vehementius inveheretur in causam principum consul Philippus, Drusique tribunatus, pro senatûs auctoritate susceptus, infringi jam debilitarique videretur; dici mihi memini, ludorum Romanorum diebus, L. Crassum, quasi colligendi sui causâ, se in Tusculanum contulisse: venisse eodem, [socer ejus qui fuerat,] Quintus Mucius dicebatur, et M. Antonius, homo et consiliorum in republicâ socius, et summâ cum Crasso familiaritate conjunctus. Exierant autem cum ipso Crasso adolescentes duo, Drusi maxime familiares, et in quibus magnam tum spem majores natu dignitatis suæ collocârant, C. Cotta, qui tum tribunatum plebis petebat, et P. Sulpicius, qui deinceps eum magistratum petiturus putabatur. Hi primo die de temporibus illis, deque universâ republicâ,

quam ob causam venerant, multum inter se usque ad extremum tempus diei collocuti sunt. Quo quidem in sermone multa divinitus a tribus illis consularibus Cotta deplorata et commemorata narrabat, ut nihil incidisset postea civitati mali, quod non impendere illi tanto ante vidissent: eo autem omni sermone confecto, tantam in Crasso humanitatem fuisse, ut, cum lauti accubuissent, tolleretur omnis illa superioris tristitia sermonis, eaque esset in homine jucunditas, et tantus in jocando lepos, ut dies inter eos curiæ fuisse videretur, convivium Tusculani. Postero autem die, cum illi majores natu satis quiêssent, et in ambulationem ventum esset, dicebat tum, Scævolam, duobus spatiis tribusve factis, dixisse: Cur non imitamur, Crasse, Socratem illum, qui est in Phædro Platonis? nam me hæc tua platanus admonuit, quæ non minus ad opacandum hunc locum patulis est diffusa ramis, quam illa, cujus umbram secutus est Socrates, quæ mihi videtur non tam ipsâ aquulâ, quæ describitur, quam Platonis oratione crevisse: et quod ille durissimis pedibus fecit, ut se abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ philosophi divinitus ferunt esse dicta, loqueretur, id meis pedibus certe concedi est æquius. Tum Crassum: Immo vero commodius etiam;

pulvinosque poposcisse, et omnes in iis sedibus, quæ erant sub platano, consedisse dicebat.

VIII. Ibi, ut ex pristino sermone relaxarentur animi omnium, solebat Cotta narrare, Crassum sermonem quendam de studio dicendi intulisse. Qui cum ita esset exorsus: Non sibi cohortandum Sulpicium et Cottam, sed magis utrumque collaudandum videri, quod tantam jam essent facultatem adepti, ut non æqualibus suis solum anteponerentur, sed cum majoribus natu compararentur. Neque vero mihi quidquam, inquit, præstabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere, quo velit; unde autem velit, deducere. Hæc una res in omni libero populo, maximeque in pacatis tranquillisque civitatibus, præcipue semper floruit, semperque dominata est. Quid enim est aut tam admirabile, quam ex infinitâ multitudine hominum existere unum, qui id, quod omnibus naturâ sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quam sapientibus sententiis gravibusque verbis ornata oratio et polita? aut tam potens, tamque magnificum, quam populi motus, judicum religiones, senatûs gravitatem, unius oratione converti? Quid

tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam necessarium, quam tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel provocare improbos, vel te ulcisci lacessitus? Age vero, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditere, quid esse potest in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quam sermo facetus ac nullâ in re rudis? Hoc enim uno præstamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos, et quod exprimere dicendo sensa possumus. Quamobrem quis hoc non jure miretur, summeque in eo elaborandum esse arbitretur, ut, quo uno homines maxime bestiis præstent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut vero jam ad illa summa veniamus; quæ vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare, aut a ferâ agrestique vitâ ad hunc humanum cultum civilemque deducere, aut, jam constitutis civitatibus, leges, judicia, jura describere? Ac, ne plura, quæ sunt pæne innumerabilia, consecter, comprehendam brevi; sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione et sapientiâ non solum ipsius dignitatem, sed et privatorum plurimorum et universæ reipublicæ salutem maxime contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adoles-

centes; atque in id studium, in quo estis, incumbite, ut et vobis honori, et amicis utilitati, et reipublicæ emolumento esse possitis.

IX. Tum Scævola comiter, ut solebat, Cetera, inquit, assentior Crasso, ne aut de C. Lælii, soceri mei, aut de hujus, generi, aut arte, aut gloriâ detraham: sed illa duo, Crasse, vereor, ut tibi possim concedere; unum, quod ab oratoribus civitates et initio constitutas, et sæpe conservatas esse dixisti; alterum, quod, remoto foro, concione, judiciis, senatu, statuisti, oratorem in omni genere sermonis et humanitatis esse perfectum. Quis enim tibi hoc concesserit, aut initio genus hominum in montibus ac silvis dissipatum, non prudentium consiliis compulsum potius, quam disertorum oratione delinitum, se oppidis mœnibusque sepsisse? aut vero reliquas utilitates, aut in constituendis, aut conservandis civitatibus, non a sapientibus et fortibus viris, sed a disertis et ornate dicentibus esse constitutas? An vero tibi Romulus ille aut pastores et convenas congregâsse, aut Sabinorum connubia conjunxisse, aut finitimorum vim repressisse eloquentiâ videtur, non consilio et sapientiâ singulari? Quid enim? in Numâ Pompilio, quid? in Ser. Tullo, quid? in ceteris regibus, quorum multa sunt eximia ad constituen-

dam rempublicam, num quod eloquentiæ vestigium apparet? Quid? exactis regibus, (tametsi ipsam exactionem mente, non linguâ, perfectam L. Bruti esse cernimus) sed deinceps omnia, nonne plena consiliorum, inania verborum videmus? Ego vero si velim et nostræ civitatis exemplis uti, et aliarum, plura proferre possim detrimenta publicis rebus, quam adjumenta, per homines eloquentissimos importata: sed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Crasse, vobis duobis, eloquentissimos audîsse Ti. et C. Sempronios, quorum pater, homo prudens et gravis, haudquâquam eloquens, et sæpe alias, et maxime censor, saluti reipublicæ fuit. Atque is non accuratâ quâdam orationis copiâ, sed nutu atque verbo libertinos in urbanas tribus transtulit; quod nisi fecisset, rempublicam, quam nunc vix tenemus, jam diu nullam haberemus. At vero ejus filii diserti, et omnibus vel naturæ, vel doctrinæ præsidiis ad dicendum parati, cum civitatem vel paterno consilio, vel avitis armis florentissimam accepissent, istâ præclarâ gubernatrice, ut ais, civitatum, eloquentiâ, rempublicam dissipaverunt.

X. Quid? leges veteres, moresque majorum; quid? auspicia, quibus et ego et tu, Crasse, cum magnâ reipublicæ salute præsumus; quid? re-

ligiones et cærimoniæ; quid? hæc jura civilia, quæ jampridem in nostrâ familiâ sine ullâ eloquentiæ laude versantur; num aut inventa sunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata? Equidem et Ser. Galbam memoriâ teneo, divinum hominem in dicendo, et M. Æmilium Porcinam, et C. ipsum Carbonem, quem tu adolescentulus perculisti, ignarum legum, hæsitantem in majorum institutis, rudem in jure civili: et hæc ætas nostra, præter te, Crasse, qui tuo magis studio, quam proprio munere aliquo disertorum, jus a nobis civile didicisti, quod interdum pudeat, juris ignara est.

Quod vero in extremâ oratione, quasi tuo jure sumsisti, oratorem in omnis sermonis disputatione copiosissime posse versari, id, nisi hîc in tuo regno essemus, non tulissem; multisque præessem, qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex jure manu consertum vocarent, quod in alienas possessiones tam temere irruisses. Agerent enim tecum lege primum Pythagorei omnes atque Democritici, ceterique, in suo genere, physici vindicarent, ornati homines in dicendo et graves, quibuscum tibi justo sacramento contendere non liceret. Urgerent præterea philosophorum greges, jam ab illo fonte et capite Socrate, nihil te de bonis rebus in vitâ, nihil de malis, nihil de animi permotionibus,

nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didicisse, nihil omnino quæsîsse, nihil scire convincerent: et cum universi in te impetum fecissent, tum singulæ familiæ litem tibi intenderent. Instaret Academia, quæ, quidquid dixisses, id teipsum negare cogeret. Stoici vero nostri disputationum suarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent. Peripatetici autem etiam hæc ipsa, quæ propria oratorum putares esse adjumenta, atque ornamenta dicendi, ab se peti vincerent oportere; ac non solum meliora, sed etiam multo plura Aristotelem Theophrastumque de his rebus, quam omnes dicendi magistros, scripsisse ostenderent. Missos facio mathematicos, grammaticos, musicos, quorum artibus vestra ista dicendi vis ne minimâ quidem societate contingitur. Quamobrem ista tanta, tamque multa profitenda, Crasse, non censeo. Satis id est magnum, quod potes præstare, ut in judiciis ea causa, quamcumque tu dicis, melior et probabilior esse videatur; ut in concionibus et sententiis dicendis ad persuadendum tua plurimum valeat oratio; denique ut prudentibus diserte, stultis etiam vere dicere videaris. Hoc amplius si quid poteris, non id mihi videbitur orator, sed Crassus suâ quâdam propriâ, non communi oratorum facultate, posse.

XI. Tum ille, Non sum, inquit, nescius, Scævola, ista inter Græcos dici et disceptari solere. Audivi enim summos homines, cum quæstor ex Macedoniâ venissem Athenas, florente Academiâ, ut temporibus illis ferebatur, quod eam Charmadas, et Clitomachus, et Æschines obtinebant. Erat etiam Metrodorus, qui cum illis unâ ipsum illum Charmadam diligentius audierat, hominem omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum et copiosissimum. Vigebat auditor Panætii illius tui Mnesarchus; et Peripatetici Critolai Diodorus. Multi erant præterea præclari in philosophiâ et nobiles, a quibus omnibus unâ pæne voce repelli oratorem a gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrinâ rerumque majorum scientiâ, ac tantum in judicia et conciunculas, tanquam in aliquod pistrinum, detrudi et compingi videbam. Sed ego neque illis assentiebar, neque harum disputationum inventori et principi longe omnium in dicendo gravissimo et eloquentissimo, Platoni, cujus tum Athenis cum Charmadâ diligentius legi Gorgiam; quo in libro in hoc maxime admirabar Platonem, quod mihi in oratoribus irridendis ipse esse orator summus videbatur. Verbi enim controversia jam diu torquet Græculos homines, contentionis cupidiores quam

veritatis. Nam si quis hunc statuit esse oratorem, qui tantummodo in jure, aut in judiciis possit, aut apud populum, aut in senatu copiose loqui, tamen huic ipsi multa tribuat et concedat necesse est. Neque enim sine multâ pertractatione omnium rerumpublicarum, neque sine legum, morum, juris scientiâ, neque naturâ hominum incognitâ, ac moribus, in his ipsis rebus satis callide versari, et perite potest. Qui autem hæc cognoverit, sine quibus ne illa quidem minima in causis quisquam recte tueri potest, quid huic abesse poterit de maximarum rerum scientiâ? Sin oratoris nihil vis esse, nisi composite, ornate, copiose eloqui: quæro, id ipsum quî possit assequi sine eâ scientiâ, quam ei non concedis? Dicendi enim virtus, nisi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta sint, exstare non potest. Quamobrem, si ornate locutus est sicut fertur, et mihi videtur, physicus ille Democritus; materies illa fuit physici, de quâ dixit: ornatus vero ipse verborum, oratoris putandus est. Et, si Plato de rebus a civilibus controversiis remotissimis, divinitus est locutus quod ego concedo: si item Aristoteles, si Theophrastus, si Carneades in rebus iis, de quibus disputaverunt, eloquentes, et in dicendo suaves atque ornati fuerunt: sint hæ res, de quibus disputant, in aliis quibusdam studiis;

oratio quidem ipsa propria est hujus unius rationis, de quâ loquimur, et quærimus. Etenim videmus, iisdem de rebus jejune quosdam et exiliter, ut eum, quem acutissimum ferunt, Chrysippum, disputavisse, neque ob eam rem philosophiæ non satisfecisse, quod non habuerit hanc dicendi in arte alienâ facultatem.

XII. Quid ergo interest? aut quî discernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo, et copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate et elegantiâ non utuntur? Unum erit profecto, quod ii, qui bene dicunt, afferant proprium; compositam orationem, et ornatam, et artificio quodam et expolitione distinctam. Hæc autem oratio, si res non subest ab oratore percepta et cognita, aut nulla sit necesse est, aut omnium irrisione ludatur. Quid est enim tam furiosum, quam verborum, vel optimorum atque ornatissimorum, sonitus inanis, nullâ subjectâ sententiâ, nec scientiâ? Quidquid erit igitur quâcumque ex arte, quocumque de genere, id orator, si tanquam clientis causam, didicerit, dicet melius et ornatius, quam ille ipse ejus rei inventor atque artifex. Nam si quis erit, qui hoc dicat, esse quasdam oratorum proprias sententias, atque causas, et certarum rerum forensibus cancellis circumscriptam scientiam; fatebor

equidem in his magis assidue versari hanc nostram dictionem: sed tamen in his ipsis rebus permulta sunt, quæ isti magistri, qui rhetorici vocantur, nec tradunt, nec tenent. Quis enim nescit, maximam vim existere oratoris in hominum mentibus vel ad iram aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hisce iisdem permotionibus ad lenitatem, misericordiamque revocandis? quare, nisi qui naturas hominum, vimque omnem humanitatis, causasque eas, quibus mentes aut incitantur aut reflectuntur, penitus perspexerit, dicendo, quod volet, perficere non poterit. Atqui totus hic locus philosophorum proprius videtur; neque orator, me auctore, unquam repugnabit: sed, cum illis cognitionem rerum concesserit, quod in eâ solum illi voluerint elaborare; tractationem orationis, quæ sine illâ scientiâ nulla est, sibi assumet: hoc enim est proprium oratoris, quod sæpe jam dixi, oratio gravis, et ornata, et hominum sensibus ac mentibus accommodata.

XIII. Quibus de rebus Aristotelem et Theophrastum scripsisse fateor. Sed vide, ne hoc, Scævola, totum sit a me: nam ego, quæ sunt oratori cum illis communia, non mutuor ab illis; isti, quæ de his rebus disputant, oratorum esse concedunt. Itaque ceteros libros artis isti suæ

nomine, hos rhetoricos et inscribunt, et appellant. Etenim cum illi in dicendo inciderint loci (quod persæpe evenit) ut de Diis immortalibus, de pietate, de concordiâ, de amicitiâ, de communi civium, de hominum, de gentium jure, de æquitate, de temperantiâ, de magnitudine animi, de omni virtutis genere sit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnasia, atque omnes philosophorum scholæ, sua hæc esse omnia propria; nihil omnino ad oratorem pertinere. Quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis, consumendi otii causâ, disserant, cum concessero, illud tamen oratori tribuam et dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam exsanguique sermone disputant, hic cum omni gravitate et jucunditate explicet. Hæc ego cum ipsis philosophis tum Athenis disserebam. Cogebat enim me M. Marcellus hic noster, qui nunc ædilis curulis est, et profecto, nisi ludos nunc faceret, huic nostro sermoni interesset; ac jam tum erat adolescentulus his studiis mirifice deditus. Jam vero de legibus instituendis, de bello, de pace, de sociis, de vectigalibus, de jure civili generatim in ordines ætatesque descripto, dicant vel Græci, si volunt, Lycurgum aut Solonem (quanquam illos quidem censemus in numero eloquentium reponendos) scîsse melius, quam Hyperidem aut Demosthenem, perfectos jam homi-

nes in dicendo, et perpolitos: vel nostros decemviros, qui XII. tabulas perscripserunt, quos necesse est fuisse prudentes, anteponant in hoc genere et Ser. Galbæ, et socero tuo C. Lælio, quos constat dicendi gloriâ præstitisse. Nunquam enim negabo, esse quasdam artes proprias eorum, qui in his cognoscendis atque tractandis studium suum omne posuerunt: sed oratorem plenum atque perfectum esse eum dicam, qui de omnibus rebus possit varie copioseque dicere.

XIV. Etenim sæpe in iis causis, quas omnes proprias esse oratorum confitentur, est aliquid, quod non ex usu forensi, quem solum oratoribus conceditis, sed ex obscuriore aliquâ scientiâ sit promendum atque sumendum. Quæro enim, num possit aut contra imperatorem aut pro imperatore dici, sine rei militaris usu, aut sæpe etiam sine regionum terrestrium aut maritimarum scientiâ: num apud populum, de legibus jubendis aut vetandis: num in senatu de omni reipublicæ genere [dici] sine summâ rerum civilium cognitione, et prudentiâ: num admoveri possit oratio ad sensus animorum atque motus vel inflammandos, vel etiam exstinguendos, (quod unum in oratore dominatur), sine diligentissimâ pervestigatione earum omnium rationum, quæ de naturis humani generis ac

moribus a philosophis explicantur. Atque haud scio, an minus hoc vobis sim probaturus: equidem non dubitabo, quod sentio, dicere. Physica ista ipsa, et mathematica, et quæ paulo ante cæterarum artium propria posuisti, scientiæ sunt eorum, qui illa profitentur: illustrare autem oratione si quis istas ipsas artes velit, ad oratoris ei confugiendum est facultatem. Neque enim, si Philonem illum architectum, qui Atheniensibus armamentarium fecit, constat, perdiserte populo rationem operis sui reddidisse, existimandum est, architecti potius artificio disertum, quam oratoris, fuisse. Nec, si huic M. Antonio pro Hermodoro fuisset de navalium opere dicendum, non, cum ab illo causam didicisset, ipse ornate de alieno artificio copioseque dixisset? Neque vero Asclepiades is, quo nos medico amicoque usi sumus, tum, cum eloquentiâ vincebat cæteros medicos, in eo ipso quod ornate dicebat, medicinæ facultate utebatur, non eloquentiæ. Atque illud est probabilius, neque tamen verum, quod Socrates dicere solebat, omnes in eo, quod scirent, satis esse eloquentes: illud verius, neque quenquam in eo disertum esse posse, quod nesciat, neque, si id optime sciat, ignarusque sit faciundæ ac poliendæ orationis, diserte id ipsum posse, de quo sciat, dicere.

XV. Quam ob rem, si quis universam et propriam oratoris vim definire complectique vult, is orator erit, meâ sententiâ, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcumque res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, et composite, et ornate, et memoriter dicat, cum quâdam etiam actionis dignitate. Sin cuipiam nimis infinitum videtur, quod ita posui, "quâcumque de re," licet hinc, quantum cuique videbitur, circumcidat atque amputet: tamen illud tenebo, si, quæ ceteris in artibus aut studiis sita sunt, orator ignoret, tantumque ea teneat quæ sint in disceptationibus atque in usu forensi; tamen his de rebus ipsis si sit ei dicendum, cum cognoverit ab iis, qui tenent, quæ sint in quâque re, multo oratorem melius, quam ipsos illos, quorum eæ sunt artes, esse dicturum. Ita si de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quæret a C. Mario affini nostro, et, cum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipsi C. Mario pæne hic melius, quam ipse, illa scire videatur: sin de jure civili; tecum communicabit, teque hominem prudentissimum, et peritissimum in iis ipsis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte superabit: sin quæ res inciderit, in quâ de naturâ, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentiâ, de dolore, de morte dicendum sit, forsitan, si ei sit visum, (etsi hæc quidem nôsse debet orator,)

cum Sex. Pompeio, erudito homine in philosophiâ, communicârit: hoc profecto efficiet, ut, quamcumque rem a quoque cognôrit, de eâ multo dicat ornatius, quam ille ipse, unde cognôrit. Sed si me audierit, quoniam philosophia in tres partes est tributa, in naturæ obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus, atque largiamur inertiæ nostræ: tertium vero, quod semper oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus esse possit, relinquemus. Quare hic locus de vitâ et moribus totus est oratori perdiscendus: cetera si non didicerit, tamen poterit, si quando opus erit, ornare dicendo, si modo erunt ad eum delata, et tradita.

XVI. Etenim, si constat inter doctos, hominem ignarum astrologiæ, Aratum ornatissimis atque optimis versibus de cœlo stellisque dixisse: si de rebus rusticis hominem ab agro remotissimum, Nicandrum Colophonium, poëticâ quâdam facultate, non rusticâ, scripsisse præclare: quid est, cur non orator de rebus iis eloquentissime dicat, quas ad certam causam tempusque cognôrit? Est enim finitimus oratori poëta, numeris adstrictior paulo, verborum autem licentiâ liberior, multis vero ornandi generibus socius, ac pæne par: in hoc quidem certe prope

idem, nullis ut terminis circumscribat aut definiat jus suum, quo minus ei liceat eâdem illâ facultate et copiâ vagari, quâ velit. Namque illud quare, Scævola, negâsti te fuisse laturum, nisi in meo regno esses, quod in omni genere sermonis, in omni parte humanitatis dixerim oratorem perfectum esse debere? Nunquam mehercule hoc dicerem, si eum, quem fingo, meipsum esse arbitrarer. Sed, ut solebat C. Lucilius sæpe dicere, (homo tibi subiratus, mihi propter eam ipsam causam minus, quam volebat, familiaris, sed tamen et doctus et perurbanus) sic sentio, neminem esse in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quæ sunt libero dignæ, perpolitus: quibus ipsis, si in dicendo non utimur, tamen apparet atque exstat, utrum simus earum rudes, an didicerimus. Ut, qui pilâ ludunt, non utuntur in ipsâ lusione artificio proprio palæstræ, sed indicat ipse motus, didicerintne palæstram, an nesciant: et qui aliquid fingunt, etsi tum picturâ nihil utuntur, tamen, utrum sciant pingere, an nesciant, non obscurum est: sic in orationibus hisce ipsis judiciorum, concionum, senatûs, etiamsi proprie ceteræ non adhibentur artes, tamen facile declaratur, utrum is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio sit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accesserit.

XVII. Tum ridens Scævola, Non luctabor, inquit, tecum, Crasse, amplius: id enim ipsum, quod contra me locutus es, artificio quodám es consecutus, ut et mihi, quæ ego vellem non esse oratoris, concederes, et ea ipsa nescio quomodo rursus detorqueres, atque oratori propria traderes. Hæc, cum ego prætor Rhodum venissem, et cum summo illo doctore istius disciplinæ Apollonio, ea, quæ a Panætio acceperam, contulissem; irrisit ille quidem, ut solebat, philosophiam atque contempsit, multaque non tam graviter dixit, quam facete; tua autem fuit oratio ejusmodi, non ut ullam artem doctrinamve contemneres, sed ut omnes comites ac ministras oratoris esse diceres. Quas ego, si quis sit unus complexus omnes, idemque si ad eas facultatem istam ornatissimæ orationis adjunxerit; non possum dicere, eum non egregium quendam hominem atque admirandum fore: sed is, si qui esset, aut si etiam unquam fuisset, aut vero si esse posset, tu esses unus profecto; qui et meo judicio, et omnium, vix ullam ceteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquisti. Verum si tibi ipsi nihil deest, quod in forensibus rebus civilibusque versetur, quin scias, neque eam tamen scientiam, quam adjungis oratori, complexus es; videamus, ne plus ei tribuas, quam res et veritas ipsa concedat.

Hîc Crassus, Memento, inquit, me non de meâ, sed de oratoris facultate dixisse. Quid enim nos aut didicimus, aut scire potuimus, qui ante ad agendum, quam ad cognoscendum venimus; quos in foro, quos in ambitione, quos in republicâ, quos in amicorum negotiis, res ipsa ante confecit, quam possemus aliquid de rebus tantis suspicari? Quod si tibi tantum in nobis videtur esse, quibus etiamsi ingenium, ut tu putas, non maxime defuit, doctrina certe, et otium, et hercule etiam studium illud discendi acerrimum defuit: quid censes, si ad alicujus ingenium vel majus, illa, quæ ego non attigi, accesserint? qualem illum oratorem, et quantum futurum?

XVIII. Tum Antonius, Probas mihi, inquit, ista, Crasse, quæ dicis: nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum atque artium rationem naturamque comprehenderit. Sed primum id difficile est factu, præsertim in hac nostrâ vitâ, nostrisque occupationibus: deinde illud etiam verendum est, ne abstrahamur ab hac exercitatione, et consuetudine dicendi populari, et forensi. Aliud enim mihi quoddam genus orationis esse videtur eorum hominum, de quibus paulo ante dixisti, quamvis illi ornate et graviter, aut de naturâ

rerum, aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus est verborum et lætum, sed palæstræ magis et olei, quam hujus civilis turbæ ac fori. Namque egomet, qui sero, ac leviter Græcas literas attigissem, tamen cum pro consule in Ciliciam proficiscens Athenas venissem, complures tum ibi dies sum propter navigandi difficultatem commoratus: sed, cum quotidie mecum haberem homines doctissimos, eos fere ipsos qui abs te modo sunt nominati, cumque hoc, nescio quomodo, apud eos increbuisset, me in causis majoribus, sicuti te, solere versari, pro se quisque, ut poterat, de officio et ratione oratoris disputabat. Horum alii, sicut iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil esse dicebat, nisi quosdam operarios, linguâ celeri et exercitatâ; oratorem autem, nisi qui sapiens esset, esse neminem: atque ipsam eloquentiam, quod ex bene dicendi scientiâ constaret, unam quandam esse virtutem, et, qui unam virtutem haberet, omnes habere, easque esse inter se æquales et pares: ita, qui esset eloquens, eum virtutes omnes habere, atque esse sapientem. Sed hæc erat spinosa quædam et exilis oratio, longeque a nostris sensibus abhorrebat. Charmadas vero multo uberius iisdem de rebus loquebatur; non quo aperiret sententiam suam; hic enim mos erat patrius

Academiæ, adversari semper omnibus in disputando; sed cum maxime tamen hoc significabat, eos, qui rhetores nominarentur, et qui dicendi præcepta traderent, nihil plane tenere, neque posse quemquam facultatem assequi dicendi, nisi qui philosophorum inventa didicisset.

XIX. Disputabant contra diserti homines, Athenienses, et in republicâ causisque versati, in quîs erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hospes meus; qui cum diceret esse quandam prudentiam, quæ versaretur in perspiciendis rationibus constituendarum et regendarum rerum publicarum, excitabatur homo promptus ab homine abundanti doctrinâ, et quâdam incredibili varietate rerum et copiâ. Omnes enim partes illius ipsius prudentiæ petendas esse a philosophiâ dicebat, neque ea, quæ statuerentur in republicâ de Diis immortalibus, de disciplinâ juventutis, de justitiâ, de patientiâ, de temperantiâ, de modo rerum omnium, ceteraque, sine quibus civitates aut esse, aut bene moratæ esse non possent, usquam in eorum inveniri libellis. Quod si tantam vim rerum maximarum arte suâ rhetorici illi doctores complecterentur: quærebat, cur de prooemiis, et de epilogis, et de hujusmodi nugis (sic enim

appellabat) referti essent eorum libri; de civitatibus instituendis, de scribendis legibus, de æquitate, de justitiâ, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus, litera in eorum libris nulla inveniretur. Ipsa vero præcepta sic illudere solebat, ut ostenderet, non modo eos illius expertes esse prudentiæ, quam sibi asciscerent, sed ne hanc quidem ipsam dicendi rationem ac viam nôsse. Caput enim esse arbitrabatur oratoris, ut et ipsis, apud quos ageret, talis, qualem se ipse optaret, videretur; id fieri vitæ dignitate, de quâ nihil rhetorici isti doctores in præceptis suis reliquissent: et uti eorum, qui audirent, sic afficerentur animi, ut eos affici vellet orator: quod item fieri nullo modo posse, nisi cognosceret is, qui diceret, quot modis hominum mentes, et quibus rebus, et quo genere orationis, in quamque partem moverentur: hæc autem esse penitus in mediâ philosophiâ retrusa atque abdita; quæ isti rhetores ne primoribus quidem labris attigissent. Ea Menedemus exemplis magis, quam argumentis, conabatur refellere: memoriter enim multa ex orationibus Demosthenis præclare scripta pronuntians, dicebat, illum in animis vel judicum, vel populi, in omnem partem dicendo permovendis, non fuisse

ignarum, quibus ea rebus consequeretur, quæ negaret ille sine philosophiâ quemquam scire posse.

XX. Huic ille respondebat, non se negare, Demosthenem summam prudentiam, summamque vim habuisse dicendi: sed sive ille hoc ingenio potuisset, sive (id quod constaret) Platonis studiosus audiendi fuisset; non, quid ille potuisset, sed quid isti docerent, esse quærendum. Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, ut omnino, disputaret, nullam artem esse dicendi: idque cum argumentis docuerat, quod ita nati essemus, ut et blandiri, et suppliciter insinuare iis, a quibus esset petendum et adversarios minaciter terrere possemus, et rem gestam exponere, et id, quod intenderemus, confirmare, et id, quod contra diceretur, refellere, et ad extremum deprecari aliquid, et conqueri; quibus in rebus omnis oratorum versaretur facultas: et quod consuetudo, exercitatioque et intelligendi prudentiam acueret, et eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copiâ nitebatur. Nam primum, quasi deditâ operâ, neminem scriptorem artis ne mediocriter quidem disertum fuisse dicebat, cum repeteret usque a Corace, nescio quo, et Tisiâ, quos artis

illius inventores et principes fuisse constaret: eloquentissimos autem homines, qui ista nec didicissent, nec omnino scire curâssent, innumerabiles quosdam nominabat: in quibus etiam, (sive ille irridens, sive quod ita putaret, atque ita audîsset,) me in illo numero, qui illa non didicissem, et tamen (ut ipse dicebat) possem aliquid in dicendo, proferebat. Quorum illi alterum facile assentiebar, nihil me didicisse; in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipsum errare arbitrabar. Artem vero negabat esse ullam, nisi quæ cognitis, penitusque perspectis, et in unum exitum spectantibus, et nunquam fallentibus rebus contineretur. Hæc autem omnia, quæ tractarentur ab oratoribus, dubia esse et incerta; cum et dicerentur ab iis, qui ea omnia non plane tenerent, et audirentur ab iis, quibus non scientia esset tradenda, sed exigui temporis aut falsa, aut certe obscura opinio. Quid multa? sic mihi tum persuadere videbatur, neque artificium ullum esse dicendi, neque quemquam posse, nisi qui illa, quæ a doctissimis hominibus in philosophiâ dicerentur, cognôsset, aut callide aut copiose dicere. In quibus dicere Charmadas solebat, ingenium tuum, Crasse, vehementer admirans, me sibi perfacilem in audiendo, te perpugnacem in disputando esse visum.

XXI. Tumque ego, hac eâdem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente et invito excidit, et pervenit in manus hominum, disertos me cognôsse nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quod eum statuebam disertum, qui posset satis acute, atque dilucide, apud mediocres homines, ex communi quâdam opinione, dicere; eloquentem vero, qui mirabilius et magnificentius augere posset atque ornare, quæ vellet, omnesque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoriâ contineret. Id si est difficile nobis, qui ante, quam ad discendum ingressi sumus, obruimur ambitione et foro; sit tamen in re positum atque naturâ. Ego enim, quantum auguror conjecturâ, quantaque ingenia in nostris hominibus esse video, non despero, fore aliquem aliquando, qui et studio acriore, quam nos sumus atque fuimus, et otio ac facultate discendi majore ac maturiore, et labore atque industriâ superiore, cum se ad audiendum, legendum, scribendumque dediderit, existat talis orator, qualem quærimus; qui jure non solum disertus, sed etiam eloquens dici possit: qui tamen, meâ sententiâ, aut hic est jam Crassus, aut, si quis pari fuerit ingenio, pluraque, quam hic, et audierit, et lectitârit, et scripserit, paulum huic aliquid poterit addere.

Hoc loco Sulpicius, Insperanti mihi, inquit, et Cottæ, sed valdè optanti utrique nostrûm, cecidit, ut in istum sermonem, Crasse, delaberemini. Nobis enim huc venientibus jucundum satis fore videbatur, si, cum vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex sermone vestro memoriâ dignum excipere possemus; ut vero penitus in eam ipsam totius hujus vel studii, vel artificii, vel facultatis disputationem pæne intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur. Ego enim, qui ab ineunte ætate incensus essem studio utriusque vestrûm, Crassi vero etiam amore, cum ab eo nusquam discederem, verbum ex eo nunquam elicere potui de vi ac ratione dicendi, cum et per memetipsum egissem, et per Drusum sæpe tentâssem: quo in genere tu, Antoni, (vere loquar) nunquam mihi, percontanti, aut quærenti aliquid, defuisti, et persæpe me, quæ soleres in dicendo observare, docuisti. Nunc, quoniam uterque vestrûm patefecit earum rerum ipsarum aditum, quas quærimus, et quoniam princeps Crassus ejus sermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quæ sentitis de omni genere dicendi, subtiliter persequamini. Quod quidem si erit a vobis impetratum, magnam habebo, Crasse, huic palæstræ, et Tusculano tuo gratiam, et longe Academiæ illi ac

Lyceo tuum hoc suburbanum gymnasium anteponam.

XXII. Tum ille, Immo vero, inquit, Sulpici, rogemus Antonium, qui et potest facere id quod requiris, et consuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem fateor semper a genere hoc toto sermonis refugisse, et tibi cupienti atque instanti sæpissime negâsse, ut tute paulo ante dixisti. Quod ego non superbiâ neque inhumanitate faciebam, neque quo tuo studio rectissimo atque optimo non obsequi vellem, præsertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maxime natum, aptumque cognôssem, sed mehercule istius disputationis insolentiâ, atque earum rerum, quæ quasi in arte traduntur, inscitiâ. Tum Cotta, Quoniam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Crasse, loquerere, assecuti sumus; de reliquo jam nostra culpa fuerit, si te, nisi omnia, quæ percontati erimus, explicâris, dimiserimus. De his, credo, rebus, inquit Crassus, ut in cretionibus scribi solet, "Quibus sciam, poteroque." Tum ille, Namque quod tu non poteris, aut nescies, quis nostrûm tam impudens est, qui se scire aut posse postulet?

Jam vero, istâ conditione, dum mihi liceat negare posse quod non potero, et fateri nescire

quod nesciam, licet, inquit Crassus, vestro arbitratu percontemini. Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modo Antonius exposuit, quid sentias, quærimus; existimesne artem aliquam esse dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Crassus, tanquam alicui Græculo otioso et loquaci, et fortasse docto atque erudito, quæstiunculam, de quâ meo arbitratu loquar, ponitis? Quando enim me ista curâsse aut cogitâsse arbitramini, et non semper irrisisse potius eorum hominum impudentiam, qui cum in scholâ assedissent, ex magnâ hominum frequentiâ dicere juberent, si quis quid quæreret? Quod primum ferunt Leontinum fecisse Gorgiam; qui permagnum quiddam suscipere ac profiteri videbatur, cum se ad omnia, de quibus quisque audire vellet, esse paratum denuntiaret. Postea vero vulgo hoc facere cœperunt, hodieque faciunt, ut nulla sit res, neque tanta, neque tam improvisa, neque tam nova, de quâ se non omnia, quæ dici possunt, profiteantur esse dicturos. Quod si te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpici, de iis rebus audire velle, adduxissem huc Græcum aliquem, qui vos istiusmodi disputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu est. Est enim apud M. Pisonem, adolescentem jam huic studio deditum, summo hominem ingenio, nostrique cupidissimum, peripateti-

cus Staseas, homo nobis sane familiaris, et, ut inter homines peritos constare video, in illo suo genere omnium princeps.

XXIII. Quem tu, inquit, mihi, Mucius, Staseam, quem peripateticum narras? Gerendus est tibi mos adolescentibus, Crasse: qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem sine usu, neque ex scholis cantilenam requirunt, sed ex homine omnium sapientissimo atque eloquentissimo, atque ex eo, qui non in libellis, sed in maximis causis, et in hoc domicilio imperii et gloriæ, sit consilio linguâque princeps, cujus vestigia persequi cupiunt, ejus sententiam sciscitantur. Equidem te cum in dicendo semper putavi Deum, tum vero tibi nunquam eloquentiæ majorem tribui laudem, quam humanitatis: quâ nunc te uti vel maxime decet, neque defugere eam disputationem, ad quam te duo excellentis ingenii adolescentes cupiunt accedere.

Ego vero, inquit, istis obsequi studeo, neque gravabor breviter meo more, quid quâque de re sentiam, dicere. Ac primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi esse non puto) respondeo, mihi dicendi aut nullam artem aut pertenuem videri, sed omnem esse contentionem inter homines doctos in verbi controversiâ positam. Nam si ars ita definitur,

ut paulo ante exposuit Antonius, ex rebus penitus perspectis, planeque cognitis, atque ab opinionis arbitrio sejunctis, scientiâque comprehensis; non mihi videtur ars oratoris esse ulla. Sunt enim varia, et ad vulgarem popularemque sensum accommodata omnia genera hujus forensis nostræ dictionis. Sin autem ea, quæ observata sunt in usu ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis ac peritis animadversa ac notata, verbis designata, generibus illustrata, partibus distributa sunt, (id quod fieri potuisse video;) non intelligo, quamobrem non, si minus illâ subtili definitione, at hac vulgari opinione, ars esse videatur. Sed sive est ars, sive artis quædam similitudo, non est quidem ea negligenda: verum intelligendum est, alia quædam ad consequendam eloquentiam esse majora.

XXIV. Tum Antonius vehementer se assentire Crasso dixit, quod neque ita amplecteretur artem, ut ii solerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent, neque rursum eam totam, sicut plerique philosophi facerent, repudiaret. Sed existimo, inquit, gratum te his, Crasse, facturum, si ista exposueris, quæ putas ad dicendum plus, quam ipsam artem, posse prodesse.

Dicam equidem, quoniam institui, petamque a vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis;

quanquam moderabor ipse, ne, ut quidam magister atque artifex, sed quasi unus e togatorum numero, atque ex forensi usu homo mediocris, neque omnino rudis, videar, non ipse aliquid a me promsisse, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse. Equidem, cum peterem magistratum, solebam in prensando dimittere a me Scævolam, cum ei ita dicerem, me velle esse ineptum: id erat petere blandius; quod nisi inepte fieret, bene non posset fieri. Hunc autem esse unum hominem ex omnibus, quo præsente ego ineptus esse minime vellem: quem quidem nunc mearum ineptiarum testem et spectatorem fortuna constituit. Nam quid est ineptius, quam de dicendo dicere; cum ipsum *dicere* nunquam sit non ineptum, nisi cum est necessarium? Perge vero, Crasse, inquit Mucius. Istam enim culpam, quam vereris, ego præstabo.

XXV. Sic igitur, inquit Crassus, sentio, naturam primum, atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam: neque vero istis, de quibus paulo ante dixit Antonius, scriptoribus artis, rationem dicendi et viam, sed naturam defuisse. Nam et animi atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui et ad excogitandum acuti, et ad explicandum ornandumque sint

uberes, et ad memoriam firmi atque diuturni. Et si quis est, qui hæc putet arte accipi posse, (quod falsum est; præclare enim se res habeat, si hæc accendi, aut commoveri arte possint: inseri quidem, et donari ab arte non possunt omnia; sunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certe cum ipso homine nascuntur? linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam et figura totius oris et corporis? Neque hæc ita dico, ut ars aliquid limare non possit: (neque enim ignoro, et quæ bona sint, fieri meliora posse doctrinâ, et quæ non optima, aliquo modo acui tamen et corrigi posse:) sed sunt quidam aut ita linguâ hæsitantes, aut ita voce absoni, aut ita vultu, motuque corporis vasti atque agrestes, ut, etiamsi ingeniis atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint. Sunt autem quidam ita in iisdem rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, ut non nati, sed ab aliquo Deo ficti esse videantur. Magnum quoddam est onus atque munus, suscipere atque profiteri, se esse, omnibus silentibus, unum maximis de rebus, magno in conventu hominum, audiendum. Adest enim fere nemo, quin acutius atque acrius vitia in dicente, quam recta, videat. Ita, quidquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda sunt, obruit. Neque hæc in eam sententiam

disputo, ut homines adolescentes, si quid naturale forte non habeant, omnino a dicendi studio deterream. Quis enim non videt, C. Cœlio, æquali meo, magno honori fuisse, homini novo, illam ipsam, quamcumque assequi potuerit, in dicendo mediocritatem? Quis vestrum æqualem, Q. Varium, vastum hominem atque fœdum, non intelligit, illâ ipsâ facultate, quamcumque habet, magnam esse in civitate gratiam consecutum?

XXVI. Sed quia de oratore quærimus, fingendus est nobis oratione nostrâ, detractis omnibus vitiis, orator, atque omni laude cumulatus. Neque enim, si multitudo litium, si varietas causarum, si hæc turba et barbaria forensis dat locum vel vitiosissimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omittemus. Itaque in iis artibus, in quibus non utilitas quæritur necessaria, sed animi libera quædam oblectatio, quam diligenter, et quam prope fastidiose judicamus! Nullæ enim lites neque controversiæ sunt, quæ cogant homines, sicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Est igitur oratori diligenter providendum, non uti illis satisfaciat, quibus necesse est; sed ut iis admirabilis esse videatur, quibus libere liceat judicare. Ac, si quæritis, plane, quid sentiam,

enuntiabo apud homines familiarissimos, quod adhuc semper tacui, et tacendum putavi. Mihi etiam, quique optime dicunt, quique id facillime atque ornatissime facere possunt, tamen, nisi timide ad dicendum accedunt, et in exordiendâ oratione perturbantur, pæne impudentes videntur: tametsi id accidere non potest. Ut enim quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, variosque eventus orationis, exspectationemque hominum pertimescit. Qui vero nihil potest dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere atque edere, is mihi, etiamsi commovetur in dicendo, tamen impudens videtur. Non enim pudendo, sed non faciendo id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus. Quem vero non pudet (id quod in plerisque video) hunc ego non reprehensione solum, sed etiam pœnâ dignum puto. Equidem et in vobis animadvertere soleo, et in me ipso sæpissime experior, ut exalbescam in principiis dicendi, et totâ mente atque omnibus artubus contremiscam. Adolescentulus vero sic initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo consilium dimiserit, simul ac me fractum ac debilitatum metu viderit.

Hîc omnes assensi, significare inter sese, et colloqui cœperunt: fuit enim mirificus quidam

in Crasso pudor, qui tamen non modo non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.

XXVII. Tum Antonius, Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Crasse, et te, et ceteros summos oratores, quanquam tibi par, meâ sententiâ, nemo unquam fuit, in dicendi exordio permoveri. Cujus quidem rei cum causam quærerem, quidnam esset, cur, ut in quoque oratore plurimum esset, ita maxime is pertimesceret, has causas inveniebam duas: unam, quod intelligerent ii, quos usus ac natura docuisset, nonnunquam summis oratoribus non satis ex sententiâ eventum dicendi procedere: ita non injuriâ, quotiescumque dicerent, id, quod aliquando posset accidere, ne tum accideret, timere. Altera est hæc, de quâ queri sæpe soleo; ceterarum homines artium spectati et probati, si quando aliquid minus bene fecerunt, quam solent, aut noluisse, aut valetudine impediti non potuisse consequi, id quod scirent, putantur: noluit, inquiunt, hodie agere Roscius; aut, crudior fuit: oratoris peccatum, si quod est animadversum, stultitiæ peccatum videtur. Stultitia autem excusationem non habet; quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quod ita maluerit, stultus fuisse. Quo etiam gravius judicium in dicendo

subimus. Quoties enim dicimus, toties de nobis judicatur: et, qui semel in gestu peccavit, non continuo existimatur nescire gestum; cujus autem in dicendo aliquid reprehensum est, aut æterna in eo, aut certe diuturna valet opinio tarditatis.

XXVIII. Illud vero, quod a te dictum est, esse permulta, quæ orator nisi a naturâ haberet, non multum a magistro adjuvaretur, valde tibi assentior, inque eo vel maxime probavi summum illum doctorem, Alabandensem Apollonium, qui, cum mercede doceret, tamen non patiebatur, eos, quos judicabat non posse oratores evadere, operam apud sese perdere, dimittebatque; et ad quam quemque artem putabat esse aptum, ad eam impellere atque hortari solebat. Satis est enim ceteris artificiis percipiendis, tantummodo similem esse hominis; et id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, si quis forte sit tardior, posse percipere animo, et memoriâ custodire. Non quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non possumus fingere, facies, vultus, sonus. In oratore autem acumen dialecticorum, sententiæ philosophorum, verba prope poëtarum, memoria jurisconsultorum, vox tragœdorum, gestus pæne summorum actorum est requirendus. Quam-

obrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri potest: quæ enim, singularum rerum artifices singula si mediocriter adepti sunt, probantur, ea, nisi omnia summa sunt in oratore, probari non possunt.

Tum Crassus, Atqui vide, inquit, in artificio perquam tenui et levi, quanto plus adhibeatur diligentiæ, quam in hac re, quam constat esse maximam. Sæpe enim soleo audire Roscium, cum ita dicat, se adhuc reperire discipulum, quem quidem probaret, potuisse neminem; non quo non essent quidam probabiles, sed quia, si aliquid modo esset vitii, id ferre ipse non posset. Nihil est enim tam insigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ stabile, quam id, in quo aliquid offenderis. Itaque ut ad hanc similitudinem hujus histrionis, oratoriam laudem dirigamus, videtisne, quam nihil ab eo, nisi perfecte, nihil nisi cum summâ venustate fiat? nihil nisi ita, ut deceat, et uti omnes moveat atque delectet? Itaque hoc jamdiu est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur. Hanc ego absolutionem perfectionemque in oratore desiderans, a quâ ipse longe absum, facio impudenter: mihi enim volo ignosci, ceteris ipse non ignosco. Nam qui non potest, qui vitiose facit, quem denique

non decet, hunc (ut Apollonius jubebat) ad id, quod facere possit, detrudendum puto.

XXIX. Num tu igitur, inquit Sulpicius, me, aut hunc Cottam, jus civile, aut rem militarem jubes discere? nam quis ad ista summa, atque in omni genere perfecta, potest pervenire? Tum ille, Ego vero, inquit, quod in vobis egregiam quandam ac præclaram indolem ad dicendum esse cognovi, idcirco hæc exposui omnia; nec magis ad eos deterrendos, qui non possent, quam ad vos, qui possetis, exacuendos accommodavi orationem meam: et quanquam in utroque vestrûm summum esse ingenium studiumque perspexi, tamen hæc, quæ sunt in specie posita, de quibus plura fortasse dixi, quam solent Græci dicere, in te, Sulpici, divina sunt. Ego enim neminem, nec motu corporis, neque ipso habitu atque formâ aptiorem, nec voce pleniorem, aut suaviorem mihi videor audîsse; quæ quibus a naturâ minora data sunt, tamen illud assequi possunt, ut iis, quæ habeant, modice et scienter utantur, et ut ne dedeceat. Id enim est maxime vitandum, et de hoc uno minime est facile præcipere, non mihi modo, qui sicut unus paterfamilias, his de rebus loquor, sed etiam ipsi illi Roscio; quem sæpe

audio dicere, caput esse artis, decere; quod tamen unum id esse, quod tradi arte non possit. Sed, si placet, sermonem alio transferamus, et nostro more aliquando, non rhetorico, loquamur.

Minime vero, inquit Cotta: nunc enim te jam exoremus necesse est, quoniam retines nos in hoc studio, nec ad aliam dimittis artem, ut nobis explices, quidquid est istud, quod tu in dicendo potes: neque enim sumus nimis avidi: istâ tuâ mediocri eloquentiâ contenti sumus, idque ex te quærimus, (ut ne plus nos assequamur, quam quantulum tu in dicendo assecutus es,) quoniam, quæ a naturâ expetenda sunt, ea dicis non nimis deesse nobis, quid præterea esse assumendum putes?

XXX. Tum Crassus arridens, Quid censes, inquit, Cotta, nisi studium, et ardorem quendam amoris? sine quo cum in vitâ nihil quidquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo unquam assequetur. Neque vero vos ad eam rem video esse cohortandos; quos, cum mihi quoque sitis molesti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate. Sed profecto studia nihil prosunt perveniendi aliquo, nisi illud, quod eo, quo intendas, ferat deducatque, cognôris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponitis, neque ex me de oratoris arte, sed de hac meâ,

quantulacumque est, facultate quæritis, exponam vobis quandam, non aut perreconditam, aut valde difficilem, aut magnificam, aut gravem rationem consuetudinis meæ, quâ quondam solitus sum uti, cum mihi in isto studio versari adolescenti licebat. Tum Sulpicius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! quod enim neque precibus unquam, nec insidiando, nec speculando assequi potui, ut, quid Crassus ageret, meditandi aut dicendi causâ, non modo videre mihi, sed ex ejus scriptore et lectore Diphilo suspicari liceret; id spero nos esse adeptos, omniaque jam ex ipso, quæ diu cupimus, cognituros.

XXXI. Tum Crassus, Atqui arbitror, Sulpici, cum audieris, non tam te hæc admiraturum, quæ dixero, quam existimaturum, tum, cum ea audire cupiebas, causam, cur cuperes, non fuisse. Nihil enim dicam reconditum, nihil exspectatione vestrâ dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio illud, quod est homine ingenuo liberaliterque educato dignum, non negabo me ista omnium communia et contrita præcepta didicisse: primum, oratoris officium esse, dicere ad persuadendum accommodate: deinde, esse omnem orationem aut de infinitæ rei quæstione,

sine designatione personarum et temporum; aut de re certis in personis ac temporibus locatâ. In utrâque autem re quidquid in controversiam veniat, in eo quæri solere, aut factumne sit, aut, si est factum, quale sit, aut etiam quo nomine vocetur, aut, quod nonnulli addunt, rectene factum esse videatur. Existere autem controversias etiam ex scripti interpretatione, in quo aut ambigue quid sit scriptum, aut contrarie, aut ita, ut a sententiâ scriptum dissideat; his autem omnibus partibus subjecta quædam esse argumenta propria. Sed causarum, quæ sint a communi quæstione sejunctæ, partim in judiciis versari, partim in deliberationibus: esse etiam genus tertium, quod in laudandis aut vituperandis hominibus poneretur: certosque esse locos, quibus in judiciis uteremur, in quibus æquitas quæreretur: alios in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus consilium daremus; alios item in laudationibus, in quibus ad personarum dignitatem omnia referrentur. Cumque esset omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes distributa, ut deberet reperire primum, quid diceret; deinde inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam atque judicio dispensare atque componere; tum ea denique vestire atque ornare oratione; post memoriâ sepire; ad extremum agere cum digni-

tate ac venustate. Etiam illa cognôram, et acceperam, antequam de re diceremus, initio conciliandos eorum esse animos, qui audirent; deinde rem demonstrandam; postea controversiam constituendam; tum id, quod nos intenderemus, confirmandum; post, quæ contra dicerentur, refellenda; extremâ autem oratione, ea, quæ pro nobis essent, amplificanda et augenda; quæque essent pro adversariis, infirmanda atque frangenda.

XXXII. Audieram etiam quæ de orationis ipsius ornamentis traderentur; in quà præcipitur primum, ut pure et Latine loquamur; deinde ut plane et dilucide; tum ut ornate; post ad rerum dignitatem apte et quasi decore; singularumque rerum præcepta cognôram. Quinetiam, quæ maxime propria essent naturæ, tamen his ipsis artem adhiberi videram: nam de actione et de memoriâ quædam brevia, sed magnâ cum exercitatione, præcepta gustâram. In his enim fere rebus omnis istorum artificum doctrina versatur, quam ego si nihil dicam adjuvare, mentiar: habet enim quædam quasi ad commonendum oratorem, quo quidque referat, et quo intuens, ab eo, quodcumque sibi proposuerit, minus aberret. Verum ego hanc vim intelligo esse in præceptis omnibus, non ut ea secuti

oratores eloquentiæ laudem sint adepti, sed, quæ suâ sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observâsse, atque [id egisse:] sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentiâ natum: quod tamen, ut ante dixi, non ejicio: est enim, etiamsi minus necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non illiberale. Et exercitatio quædam suscipienda vobis est: quanquam vos quidem jampridem estis in cursu: sed ii, qui ingrediuntur in stadium, quique ea, quæ agenda sunt in foro, tanquam in acie, possunt etiam nunc exercitatione quasi ludicrâ prædiscere ac meditari. Hanc ipsam, inquit Sulpicius, nôsse volumus: attamen ista, quæ abs te breviter de arte decursa sunt, audire cupimus, quanquam sunt nobis quoque non inaudita. Verum illa mox: nunc, de ipsâ exercitatione quid sentias, quærimus.

XXXIII. Equidem probo ista, Crassus inquit, quæ vos facere soletis, ut, causâ aliquâ positâ consimili causarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quam maxime ad veritatem accommodate: sed plerique in hoc vocem modo, neque eam scienter, et vires exercent suas, et linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentiâ delectantur. In quo fallit eos, quod audierunt, "dicendo homines, ut dicant, efficere

solere." Vere enim etiam illud dicitur, "Perverse dicere homines, perverse dicendo, facillime consequi." Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, etsi utile est, etiam subito sæpe dicere, tamen illud utilius, sumpto spatio ad cogitandum, paratius atque accuratius dicere. Caput autem est, quod (ut vere dicam) minime facimus, (est enim magni laboris, quem plerique fugimus,) quam plurimum scribere. "Stilus optimus, et præstantissimus dicendi effector ac magister;" neque injuriâ: nam si subitam et fortuitam orationem commentatio et cogitatio facile vincit; hanc ipsam profecto assidua ac diligens scriptura superabit. Omnes enim, sive artis sunt loci, sive ingenii cujusdam atque prudentiæ, qui modo insunt in eâ re, de quâ scribimus, anquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus ostendunt se et occurrunt: omnesque sententiæ, verbaque omnia, quæ sunt cujusque generis maxime illustria, sub acumen stili subeant et succedant necesse est: tum ipsa collocatio conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poëtico, sed quodam oratorio numero et modo. Hæc sunt, quæ clamores et admirationes in bonis oratoribus efficiunt, neque ea quisquam, nisi diu multumque scriptitârit, etiamsi vehementissime se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur:

et qui a scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut, etiam subito si dicat, tamen illa, quæ dicantur, similia scriptorum esse videantur; atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur. Ut concitato navigio, cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa navis motum et cursum suum, intermisso impetu pulsuque remorum: sic in oratione perpetuâ, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine et vi concitata.

XXXIV. In quotidianis autem cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maxime, quâ C. Carbonem, nostrum illum inimicum, solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quam maxime gravibus, aut oratione aliquâ lectâ ad eum finem, quem memoriâ possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maxime possem lectis, pronuntiarem: sed post animadverti, hoc esse in hoc vitii, quod ea verba, quæ maxime cujusque rei propria, quæque essent ornatissima atque optima, occupâsset, aut Ennius, si ad ejus versus me exercerem, aut Gracchus, si ejus orationem mihi forte proposuissem: ita, si iisdem verbis uterer, nihil prodesse;

si aliis, etiam obesse, cum minus idoneis uti consuescerem. Postea mihi placuit, eoque sum usus adolescens, ut summorum oratorum Græcas orationes explicarem; quibus lectis hoc assequebar, ut, cum ea, quæ legerem Græce, Latine redderem, non solum optimis verbis uterer, et tamen usitatis, sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ nova nostris essent, dummodo essent idonea. Jam vocis, et spiritûs, et totius corporis, et ipsius linguæ motus et exercitationes, non tam artis indigent, quam laboris; quibus in rebus habenda est ratio diligenter, quos imitemur, quorum similes velimus esse. Intuendi nobis sunt non solum oratores, sed etiam actores, ne malâ consuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus. Exercenda est etiam memoria, ediscendis ad verbum quam plurimis et nostris scriptis et alienis. Atque in eâ exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si consuêris, etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio est ex hac domesticâ exercitatione et umbratili, medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra, atque in aciem forensem: subeundus usus omnium, et periclitandæ vires ingenii; et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. Legendi etiam poëtæ, cognoscenda

historia, omnium bonarum artium scriptores ac doctores et legendi, et pervolutandi, et exercitationis causâ laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; disputandumque de omni re in contrarias partes, et, quidquid erit in quâque re, quod probabile videri possit, eliciendum atque dicendum. Perdiscendum jus civile, cognoscendæ leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina reipublicæ, jura sociorum, fœdera, pactiones, causa imperii cognoscenda est: libandus etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos, quo, tanquam sale, perspergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia, quæ sentiebam, quæ fortasse, quemcumque patremfamilias arripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percontantibus respondisset.

XXXV. Hæc cum Crassus dixisset, silentium est consecutum. Sed quanquam satis iis, qui aderant, ad id quod erat propositum, dictum videbatur, tamen sentiebant celerius esse multo, quam ipsi vellent, ab eo peroratum. Tum Scævola, Quid est, Cotta? inquit, quid tacetis? nihilne vobis in mentem venit, quod præterea a Crasso requiratis? Immo id mehercule, inquit, ipsum attendo: tantus enim cursus verborum fuit, et sic evolavit oratio, ut ejus vim atque

incitationem aspexerim, vestigia ingressumque vix viderim: et tanquam in aliquam locupletem ac refertam domum venirem, non explicatâ veste, neque proposito argento, neque tabulis et signis propalam collocatis, sed his omnibus multis magnificisque rebus constructis ac reconditis; sic modo in oratione Crassi divitias atque ornamenta ejus ingenii per quædam involucra atque integumenta perspexi: sed ea cum contemplari cuperem, vix aspiciendi potestas fuit. Ita neque hoc possum dicere, me omnino ignorare, quid possideat, neque plane nôsse, ac vidisse. Quin tu igitur facis idem, inquit Scævola, quod faceres, si in aliquam domum plenam ornamentorum, villamve, venisses? Si ea seposita, ut dicis, essent, tu valde spectandi cupidus esses; non dubitares rogare dominum, ut proferri juberet, præsertim si esses familiaris: similiter nunc petes a Crasso, ut eam copiam ornamentorum suorum, quam constructam uno in loco, quasi per transennam prætereuntes strictim aspeximus, in lucem proferat, et suo quidque in loco collocet. Ego vero, inquit Cotta, a te peto, Scævola: me enim, et hunc Sulpicium impedit pudor ab homine omnium gravissimo, qui genus hujusmodi disputationis semper contemserit, hæc, quæ isti forsitan puerorum elementa videantur, exquirere. Sed

tu hoc nobis da, Scævola; et perfice, ut Crassus hæc, quæ coarctavit et peranguste refersit in oratione suâ, dilatet nobis atque explicet. Ego mehercule, inquit Mucius, antea vestrâ magis hoc causâ volebam, quam meâ. Neque enim tantopere hanc a Crasso disputationem desiderabam, quantopere ejus in causis oratione delector: nunc vero, Crasse, meâ quoque etiam causâ rogo, ut quoniam tantum habemus otii, quantum jamdiu nobis non contigit, ne graveris exædificare id opus, quod instituisti. Formam enim totius negotii opinione majorem, melioremque video; quam vehementer probo.

XXXVI. Enimvero, inquit Crassus, mirari satis non queo, etiam te hæc, Scævola, desiderare, quæ neque ego teneo, uti ii, qui docent; neque sunt ejus generis, ut, si optime tenerem, digna essent istâ sapientiâ ac tuis auribus. Ain' tu? inquit ille. Si de istis communibus et pervagatis vix huic ætati audiendum putas, etiamne illa negligere possumus, quæ tu oratori cognoscenda esse dixisti, de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes et incitarentur et reprimerentur, de historiâ, de antiquitate, de administratione reipublicæ, denique de nostro ipso jure civili? Hanc enim ego omnem scientiam, et copiam

rerum, in tuâ prudentiâ sciebam inesse: in oratoris vero instrumento tam lautam supellectilem nunquam videram.

Potes igitur, inquit Crassus, (ut alia omittam innumerabilia et immensa, et ad ipsum tuum jus civile veniam,) oratores putare eos, quos multas horas exspectavit, cum in campum properaret, et ridens et stomachans Scævola, cum Hypsæus maximâ voce, plurimis verbis, a M. Crasso prætore contenderet, ut ei, quem defendebat, causâ cadere liceret; Cn. autem Octavius, homo consularis, non minus longâ oratione recusaret, ne adversarius causâ caderet, ac ne is, pro quo ipse diceret, turpi tutelæ judicio, atque omni molestiâ, stultitiâ adversarii, liberaretur? Ego vero istos, inquit, (memini enim mihi narrare Mucium,) non modo oratoris nomine, sed ne foro quidem dignos putârim. Atqui non defuit illis patronis, inquit Crassus, eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, sed juris civilis prudentia: quod alter plus, lege agendo, petebat, quam quantum lex in XII. tabulis permiserat; quod cum impetrâsset, causâ caderet; alter iniquum putabat plus secum agi, quam quod erat in actione; neque intelligebat, si ita esset actum, litem adversarium perditurum.

XXXVII. Quid? his paucis diebus, nonne,

nobis in tribunali Q. Pompeii, prætoris urbani, familiaris nostri, sedentibus, homo ex numero disertorum postulabat, ut illi, unde peteretur, vetus atque usitata exceptio daretur, "Cujus pecuniæ dies fuisset?" quod petitoris causâ comparatum esse non intelligebat; ut, si ille infitiator probâsset judici, ante petitam esse pecuniam, quam esset cœpta deberi, petitor, rursus cum peteret, exceptione excluderetur: "Quod ea res in judicium antea venisset." Quid ergo hoc fieri turpius aut dici potest, quam eum, qui hanc personam susceperit, ut amicorum controversias causasque tueatur, laborantibus succurrat, ægris medeatur, afflictos excitet, hunc in minimis tenuissimisque rebus ita labi, ut aliis miserandus, aliis irridendus esse videatur? Equidem propinquum nostrum, P. Crassum, illum Divitem, cum multis aliis rebus elegantem hominem et ornatum, tum præcipue in hoc [ferendum] et laudandum puto, quod, cum P. Scævolæ frater esset, solitus ei persæpe dicere, neque illum in jure civili satis [illi arti] facere posse, nisi dicendi copiam assumsisset (quod quidem hic, qui mecum consul fuit, filius ejus, est consecutus); neque se ante causas amicorum tractare atque agere cœpisse, quam jus civile didicisset. Quid vero ille M. Cato? nonne et eloquentiâ tantâ fuit, quantam illa

tempora, atque illa ætas in hac civitate ferre maximam potuit, et juris civilis omnium peritissimus? Verecundius hac de re jamdudum loquor, quod adest vir in dicendo summus, quem ego unum oratorem maxime admiror; sed tamen idem hoc semper jus civile contemsit. Verum, quoniam sententiæ atque opinionis meæ voluistis esse participes, nihil occultabo; et, quoad potero, vobis exponam, quid de quâque re sentiam.

XXXVIII. Antonii incredibilis quædam, et prope singularis et divina vis ingenii videtur, etiamsi hac scientiâ juris nudata sit, posse se facile ceteris armis prudentiæ tueri atque defendere. Quamobrem hic nobis sit exceptus: ceteros vero non dubitabo primum inertiæ condemnare sententiâ meâ, post etiam impudentiæ. Nam volitare in foro, hærere in jure ac prætorum tribunalibus, judicia privata magnarum rerum obire, in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate ac jure, certetur, jactare se in causis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum aut ratorum, ceterarumque rerum innumerabilium jura versentur, cum omnino,

quid suum, quid alienum, quare denique civis aut peregrinus, servus aut liber quispiam sit, ignoret, insignis est impudentiæ. Illa vero deridenda arrogantia est, in minoribus navigiis rudem esse se confiteri; quinqueremes, aut etiam majores, gubernare didicisse. Tu mihi cum in circulo decipiare adversarii stipulatiunculâ, cum obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam causam majorem committendam putem? Citius hercule is, qui duorum scalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernârit. Quid? si ne parvæ quidem causæ sunt, sed sæpe maximæ, in quibus certatur de jure civili: quod tandem os est illius patroni, qui ad eas causas sine ullâ scientiâ juris audet accedere? Quæ potuit igitur esse causa major, quam illius militis, de cujus morte cum domum falsus ab exercitu nuntius venisset, et pater ejus, re creditâ, testamentum mutâsset, et, quem ei visum esset, fecisset heredem, essetque ipse mortuus; res delata est ad centumviros, cum miles domum revenisset, egissetque lege in hereditatem paternam [testamento exheres filius]? Nempe in eâ causâ quæsitum est de jure civili, possetne paternorum bonorum exheres

esse filius, quem pater testamento neque heredem neque exheredem scripsisset nominatim?

XXXIX. Quid? quâ de re inter Marcellos et Claudios patricios centumviri judicârunt, cum Marcelli ab liberti filio stirpe, Claudii patricii ejusdem hominis hereditatem gente ad se rediisse dicerent; nonne in eâ causâ fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis jure dicendum? Quid? quod item in centumvirali judicio certatum esse accepimus, qui Romam in exsilium venisset, cui Romæ exsulare jus esset, si se ad aliquem quasi patronum applicavisset, intestatoque esset mortuus; * * * nonne in eâ causâ jus applicationis, obscurum sane et ignotum, patefactum in judicio atque illustratum est a patrono? Quid? nuper, cum ego C. Sergii Auratæ contra hunc nostrum Antonium judicio privato causam defenderem, nonne omnis nostra in jure versata defensio est? Cum enim Marius Gratidianus ædes Auratæ vendidisset, neque servire quandam earum ædium partem in mancipii lege dixisset; defendebamus, quidquid fuisset incommodi in mancipio, id si venditor scîsset, neque declarâsset, præstare debere. Quo quidem in genere familiaris noster M. Bucculeius, homo neque meo judicio

stultus, et suo valde sapiens, et a juris studio non abhorrens, simili in re quodam modo nuper erravit. Nam cum ædes L. Fufio venderet, in mancipio lumina, uti tum essent, ita recepit. Fufius autem, simul atque ædificari cœptum est in quâdam parte urbis, quæ modo ex illis ædibus conspici posset, egit statim cum Bucculeio, quod, cuicumque particulæ cœli officeretur, quamvis esset procul, mutari lumina putabat. Quid vero? clarissima M' Curii causa M. que Coponii nuper apud centumviros, quo concursu hominum, quâ exspectatione defensa est! cum Q. Scævola, æqualis et collega meus, homo omnium et disciplinâ juris civilis eruditissimus, et ingenio prudentiâque acutissimus, et oratione maxime limatus atque subtilis, atque (ut ego soleo dicere) juris peritorum eloquentissimus, eloquentium juris peritissimus, ex scripto testámentorum jura defenderet, negaretque, nisi postumus et natus, et, antequam in suam tutelam venisset, mortuus esset, heredem eum esse posse, qui esset secundum postumum et natum et mortuum, heres institutus: ego voluntatem defenderem, hac eum tum mente fuisse, qui testamentum fecisset, ut, si filius non esset, qui in tutelam venisset, M' Curius esset heres. Num destitit uterque nostrûm in eâ causâ, in

auctoritatibus, in exemplis, in testamentorum formulis, hoc est, in medio jure civili versari?

XL. Omitto jam plura exempla causarum amplissimarum, quæ sunt innumerabilia: capitis nostri, sæpe potest accidere, ut causæ versentur in jure. Etenim sic C. Mancinum, nobilissimum atque optimum virum, ac consularem, cum eum propter invidiam Numantini fœderis pater-patratus ex S. C. Numantinis dedidisset, eumque illi non recepissent, posteaque Mancinus domum revenisset, neque in senatum introire dubitâsset; P. Rutilius, M. filius, tribunus plebis, de senatu jussit educi, quod eum civem negaret esse; quia memoriâ sic esset proditum, quem pater suus aut populus vendidisset, aut pater-patratus dedidisset, ei nullum esse postliminium. Quam possumus reperire ex omnibus rebus civilibus causam contentionemque majorem, quam de ordine, de civitate, de libertate, de capite hominis consularis; præsertim cum hæc non in crimine aliquo, quod ille posset infitiari, sed in civili jure, consisteret? Similique in genere, inferiore ordine, si quis apud nos servîsset ex populo fœderato, seseque liberâsset, ac postea domum revenisset; quæsitum est apud majores nostros, num is ad suos postliminio

rediisset, et amisisset hanc civitatem. Quid? de libertate, quo judicium gravius esse nullum potest, nonne ex jure civili potest esse contentio, cum quæritur, is, qui domini voluntate census sit, continuone, an ubi lustrum conditum, liber sit? Quid, quod usu, memoriâ patrum, venit, ut paterfamilias, qui ex Hispaniâ Romam venisset, cum uxorem prægnantem in provinciâ reliquisset, Romæque alteram duxisset, neque nuntium priori remisisset, mortuusque esset intestato, et ex utrâque filius natus esset; mediocrisne res in controversiam adducta est? cum quæreretur de duobus civium capitibus, et de puero, qui ex posteriore natus erat, et de ejus matre; quæ, si judicaretur, certis quibusdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum superiore divortium, in concubinæ locum duceretur. Hæc igitur, et horum similia jura suæ civitatis ignorantem, erectum et celsum, alacri et prompto ore ac vultu, huc atque illuc intuentem, vagari magnâ cum catervâ toto foro, præsidium clientibus, atque opem amicis, et prope cunctis civibus lucem ingenii et consilii sui porrigentem atque tendentem, nonne in primis flagitiosum putandum est?

XLI. Et quoniam de impudentiâ dixi, castigemus etiam segnitiem hominum atque inertiam.

Nam si esset ista cognitio juris magna ac difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Sed, O Dii immortales! non dicerem hoc, audiente Scævolâ, nisi ipse dicere soleret, nullius artis faciliorem sibi cognitionem videri. Quod quidem certis de causis a plerisque aliter existimatur: primum, quia veteres illi, qui huic scientiæ præfuerunt, obtinendæ atque augendæ potentiæ suæ causâ, pervulgari artem suam noluerunt; deinde, posteaquam est editum, expositis a Cn. Flavio primum actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificiose digesta generatim componerent. Nihil est enim, quod ad artem redigi possit, nisi ille prius, qui illa tenet, quorum artem instituere vult, habeat illam scientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me esse paulo obscurius: sed experiar, et dicam, si potero, planius.

XLII. Omnia fere, quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa et dissipata quondam fuerunt; ut in musicis, numeri et voces et modi; in geometriâ, lineamenta, formæ, intervalla, magnitudines; in astrologiâ, cœli conversio, ortus, obitus, motusque siderum; in grammaticis, poëtarum pertractatio, historiarum cognitio,

verborum interpretatio, pronuntiandi quidam sonus; in hac denique ipsâ ratione dicendi, excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus, et diffusa late videbantur. Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus ex alio genere quodam, quod sibi totum philosophi assumunt, quæ rem dissolutam divulsamque conglutinaret, et ratione quâdam constringeret. Sit ergo in jure civili finis hic, legitimæ atque usitatæ in rebus causisque civium æquabilitatis conservatio. Tum sunt notanda genera, et ad certum numerum paucitatemque revocanda. Genus autem est id, quod sui similes communione quâdam, specie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes autem sunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, subjiciuntur; omniaque, quæ sunt vel generum vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, est exprimendum. Est enim definitio, earum rerum quæ sunt ejus rei propriæ quam definire volumus, brevis et circumscripta quædam explicatio. Hisce ego rebus exempla adjungerem, nisi, apud quos hæc haberetur oratio, cernerem: nunc complectar, quod proposui, brevi. Si enim aut mihi facere licuerit, quod jamdiu cogito, aut alius quispiam, aut, me impedito, occupârit, aut mortuo effecerit, ut primum omne jus civile in genera digerat, quæ

perpauca sunt; deinde eorum generum quasi quædam membra dispertiat; tum propriam cujusque vim definitione declaret; perfectam artem juris civilis habebitis, magis magnam atque uberem, quam difficilem atque obscuram. Atque interea tamen, dum hæc, quæ dispersa sunt, coguntur, vel passim licet carpentem et colligentem undique repleri justâ juris civilis scientiâ.

XLIII. Nonne videtis, equitem Romanum, hominem acutissimo omnium ingenio, sed minime ceteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum vivit, semperque vixit, ita tenere jus civile, ut ei, cum ab hoc discesseritis, nemo de iis, qui peritissimi sunt, anteponatur? Omnia enim sunt posita ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congressione hominum atque in foro: neque ita multis literis aut voluminibus magnis continentur: eadem enim sunt elata primum a pluribus; deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iisdem scriptoribus scripta sunt sæpius. Accedit vero, quo facilius percipi cognoscique jus civile possit, (quod minime plerique arbitrantur) mira quædam in cognoscendo suavitas et delectatio. Nam, sive quem aliena studia delectant; plurima est, et in omni jure civili, et in pontificum libris, et in XII.

tabulis, antiquitatis effigies, quod et verborum prisca vetustas cognoscitur, et actionum genera quædam majorum consuetudinem vitamque declarant: sive quis civilem scientiam contempletur, (quam Scævola non putat oratoris esse propriam, sed cujusdam ex alio genere prudentiæ), totam hanc, descriptis omnibus civitatis utilitatibus ac partibus, XII. tabulis contineri videbit: sive quem ista præpotens et gloriosa philosophia delectat, (dicam audacius) hosce habebit fontes omnium disputationum suarum, qui jure civili et legibus continentur. Ex his enim et dignitatem maxime expetendam videmus, cum verus, justus, atque honestus labor honoribus, præmiis, splendore decoratur; vitia autem hominum, atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exsiliis, morte multantur: et docemur, non infinitis, concertationumque plenis disputationibus, sed auctoritate nutuque legum, domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere.

XLIV. Fremant omnes licet, dicam quod sentio: bibliothecas mehercule omnium philosophorum unus mihi videtur XII. tabularum libellus, si quis legum fontes et capita viderit, et auctoritatis pondere et utilitatis ubertate

superare. Ac, si nos, id quod maxime debet, nostra patria delectat; cujus rei tanta est vis, ac tanta natura, ut Ithacam illam, in asperrimis saxulis, tanquam nidulum, affixam, sapientissimus vir immortalitati anteponeret; quo amore tandem inflammati esse debemus in ejusmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus est virtutis, imperii, dignitatis? Cujus primum nobis mens, mos, disciplina, nota esse debet; vel quia est patria, parens omnium nostrûm, vel quia tantâ sapientiâ fuisse in jure constituendo putanda est, quantâ fuit in his tantis opibus imperii comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiam et voluptatem, quod, quantum præstiterint nostri majores prudentiâ ceteris gentibus, tum facillime intelligetis, si cum illorum Lycurgo et Dracone et Solone nostras leges conferre volueritis. Incredibile est enim, quam sit omne jus civile, præter hoc nostrum, inconditum, ac pæne ridiculum: de quo multa soleo in sermonibus quotidianis dicere, cum hominum nostrorum prudentiam ceteris omnibus, et maxime Græcis, antepono. His ego de causis dixeram, Scævola, iis, qui perfecti oratores esse vellent, juris civilis cognitionem esse necessariam.

XLV. Jam vero ipsa per sese quantum afferat

iis, qui ei præsunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? Itaque, ut apud Græcos infimi homines, mercedulâ adducti, ministros se præbent in judiciis oratoribus, ii, qui apud illos *Πραγματικοὶ* vocantur; sic, in nostrâ civitate contra, amplissimus quisque et clarissimus vir, ut ille, qui propter hanc juris civilis scientiam sic appellatus a summo poëtâ est,

"Egregie cordatus homo, catus Æliu' Sextus,"

multique præterea, qui, cum ingenio sibi [auctore] dignitatem peperissent, perfecerunt, ut, in respondendo de jure, auctoritate plus etiam quam ipso ingenio valerent. Senectuti vero celebrandæ et ornandæ quod honestius potest esse perfugium, quam juris interpretatio? Equidem mihi hoc subsidium jam ab adolescentiâ comparavi, non solum ad causarum usum forensium, sed etiam ad decus atque ornamentum senectutis, ut, cum me vires (quod fere jam tempus adventat) deficere cœpissent, ab solitudine domum meam vindicarem. Quid est enim præclarius, quam honoribus et reipublicæ muneribus perfunctum senem posse suo jure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo? se esse eum, unde sibi, si non populi et reges, at omnes sui cives, consilium expetant,

"Suarum rerum incerti: quos ego meâ ope ex
Incertis certos, compotesque consili,
Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas."

Est enim sine dubio domus jurisconsulti totius oraculum civitatis. Testis est hujusce Q. Mucii janua et vestibulum, quod, in ejus infirmissimâ valetudine, affectâque jam ætate, maximâ quotidie frequentiâ civium, ac summorum hominum splendore, celebratur.

XLVI. Jam vero illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimem publica quoque jura, quæ sunt propria civitatis atque imperii, tum monumenta rerum gestarum, et vetustatis exempla, oratori nota esse debere. Nam ut, in rerum privatarum causis atque judiciis, depromenda sæpe oratio est ex jure civili, et idcirco (ut ante diximus) oratori juris civilis scientia necessaria est; sic, in causis publicis judiciorum, concionum, senatûs, omnis hæc et antiquitatis memoria, et publici juris auctoritas, et regendæ reipublicæ ratio ac scientia, tanquam alia materies, iis oratoribus, qui versantur in republicâ, subjecta esse debent. Non enim causidicum nescio quem, neque proclamatorem aut rabulam, hoc sermone nostro conquirimus, sed eum virum, qui primum sit ejus artis antistes, cujus cum ipsa natura magnam homini

facultatem daret, tamen esse Deus putabatur, ut et ipsum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, sed divinitus ad nos delatum, videretur; deinde, qui possit, non tam caduceo quam nomine oratoris ornatus, incolumis, vel inter hostium tela, versari: tum, qui scelus fraudemque nocentis possit dicendo subjicere odio civium, supplicioque constringere; idemque ingenii præsidio innocentiam judiciorum pœnâ liberare; idemque languentem labentemque populum aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare; qui denique, quemcumque in animis hominum motum res et causa postulet, eum dicendo vel excitare possit, vel sedare. Hanc vim si quis existimat, aut ab iis qui de dicendi ratione scripserunt, expositam esse, aut a me posse exponi tam brevi, vehementer errat; neque solum inscientiam meam, sed ne rerum quidem magnitudinem, perspicit. Equidem vobis, quoniam ita voluistis, fontes, unde hauriretis, atque itinera ipsa, ita putavi esse demonstranda; non ut ipse dux essem (quod et infinitum est, et non necessarium), sed ut commonstrarem tantum viam, et, ut fieri solet, digitum ad fontes intenderem.

XLVII. Mihi vero, inquit Mucius, satis super-

que abs te videtur istorum studiis, si modo sunt studiosi, esse factum; nam, ut Socratem illum solitum aiunt dicere, perfectum sibi opus esse, si quis satis esset concitatus cohortatione suâ ad studium cognoscendæ percipiendæque virtutis; (quibus enim id persuasum esset, ut nihil mallent se esse quam bonos viros, iis reliquam facilem esse doctrinam); sic ego intelligo, si in hæc, quæ patefecit oratione suâ Crassus, intrare volueritis, facillime vos ad ea, quæ cupitis, perventuros ab hoc aditu, januâque patefactâ. Nobis vero, inquit Sulpicius, ista sunt pergrata perque jucunda: sed pauca etiam requirimus, imprimisque ea, quæ valde breviter a te, Crasse, de ipsâ arte percursa sunt, cum illa te et non contemnere, et didicisse confiterere. Ea si paulo latius dixeris, explêris omnem exspectationem diuturni desiderii nostri. Nam nunc, quibus studendum rebus esset, accepimus, quod ipsum est tamen magnum; sed vias earum rerum rationemque cupimus cognoscere. Quid si, inquit Crassus, (quoniam ego, quo facilius vos apud me tenerem, vestræ potius obsecutus sum voluntati, quam aut consuetudini aut naturæ meæ) petimus ab Antonio, ut ea, quæ continet, neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum sibi excidisse jamdudum questus est, explicet nobis, et illa dicendi mysteria enuntiet? Ut

videtur, inquit Sulpicius: nam, Antonio dicente, etiam quid tu sentias, intelligemus. Peto igitur, inquit Crassus, a te, quoniam id nobis, Antoni, hominibus id ætatis, oneris ab horum adolèscentium studiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas a te quæri vides, sentias.

XLVIII. Deprehensum equidem me, inquit Antonius, plane video atque sentio, non solum quod ea requiruntur a me, quorum sum ignarus atque insolens, sed quia, quod in causis valde fugere soleo, ne tibi, Crasse, succedam, id me nunc isti vitare non sinunt. Verum hoc ingrediar ad ea, quæ vultis, audacius, quod idem mihi spero usu esse venturum in hac disputatione, quod in dicendo solet, ut nulla exspectetur ornata oratio: neque enim sum de arte dicturus, quam nunquam didici, sed de meâ consuetudine; ipsaque illa, quæ in commentarium meum retuli, sunt ejusmodi, non aliquâ mihi doctrinâ tradita, sed in rerum usu causisque tractata: quæ si vobis, hominibus eruditissimis, non probabuntur, vestram iniquitatem accusatote, qui ex me ea quæsieritis, quæ ego nescirem; meam facilitatem laudatote, cum vobis, non meo judicio, sed vestro studio inductus, non gravate respondero. Tum Crassus, Perge modo, inquit, Antoni: nullum est enim periculum, ne quid tu eloquare,

nisi ita prudenter, ut neminem nostrûm pœniteat ad hunc te sermonem impulisse.

Ego vero, inquit, pergam: et id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo, ut, quid illud sit, de quo disputetur, explanetur; ne vagari et errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissenserint, non idem esse illud, quo de agitur, intelligant. Nam, si forte quæreretur, quæ esset ars imperatoris, constituendum putarem principio, quis esset imperator: qui cum esset constitutus administrator quidam belli gerendi, tum adjungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de insidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli administrandi; quarum qui essent animo et scientiâ compotes, eos esse imperatores dicerem; utererque exemplis Africanorum et Maximorum; Epaminondam atque Hannibalem, atque ejus generis homines, nominarem. Sin autem quæreremus, quis esset is, qui, ad rempublicam moderandam, usum et scientiam et studium suum contulisset, definirem hoc modo: qui, quibus rebus utilitas reipublicæ pararetur augereturque, teneret, iisque uteretur; hunc reipublicæ rectorem, et consilii publici auctorem, esse habendum; prædicaremque P. Lentulum, prin-

cipem illum, et Ti. Gracchum patrem, et Q. Metellum, et P. Africanum, et C. Lælium, et innumerabiles alios, cum ex nostrâ civitate, tum ex ceteris. Sin autem quæreretur, quisnam jurisconsultus vere nominaretur; eum dicerem, qui legum, et consuetudinis ejus quâ privati in civitate uterentur, et ad respondendum, et ad scribendum, et ad cavendum, peritus esset; et ex eo genere Sex. Ælium, M' Manilium, P. Mucium nominarem.

XLIX. Atque, ut jam ad leviora artium studia veniam, si musicus, si grammaticus, si poëta quæratur, possim similiter explicare, quid eorum quisque profiteatur, et quo non amplius ab quoque sit postulandum. Philosophi denique ipsius, qui de suâ vi ac sapientiâ unus omnia pæne profitetur, est tamen quædam descriptio, ut is, qui studeat omnium rerum divinarum atque humanarum vim, naturam, causasque nôsse, et omnem bene vivendi rationem tenere et persequi, nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eundem, quem Crassus; qui mihi visus est omnem omnium rerum atque artium scientiam comprehendere uno oratoris officio ac nomine: atque eum puto esse, qui verbis ad audiendum jucundis, et sententiis ad probandum accommodatis

uti possit in causis forensibus atque communibus. Hunc ego appello oratorem, eumque esse præterea instructum voce, et actione, et lepore quodam, volo. Crassus vero mihi noster visus est oratoris facultatem non illius artis terminis, sed ingenii sui finibus, immensis pæne, describere: nam et civitatum regendarum oratori gubernacula sententiâ suâ tradidit; in quo per mihi mirum visum est, Scævola, te hoc illi concedere; cum sæpissime tibi senatus, breviter impoliteque dicenti, maximis sit de rebus assensus. M. vero Scaurus, quem non longe ruri apud se esse audio, vir regendæ reipublicæ scientissimus, si audierit, hanc auctoritatem gravitatis et consilii sui vindicari a te, Crasse, quod eam oratoris propriam esse dicas; jam (credo) huc veniat, et hanc loquacitatem nostram vultu ipso aspectuque conterreat: qui quanquam est in dicendo minime contemnendus, prudentiâ tamen rerum magnarum magis quam dicendi arte nititur. Neque vero, si quis utrumque potest, aut ille consilii publici auctor, ac senator bonus, ob eam ipsam causam orator est; aut hic disertus atque eloquens, si est idem in procuratione civitatis egregius, illam scientiam dicendi copiâ est consecutus. Multum inter se distant istæ facultates, longeque sunt diversæ, atque sejunctæ; neque eâdem ratione ac viâ

M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem suam, et reipublicæ dignitatem, exornabant.

L. Neque enim est interdictum aut a rerum naturâ, aut a lege aliquâ atque more, aut singulis hominibus, ne amplius, quam singulas artes, nôsse liceat. Quare non, etsi eloquentissimus Athenis Pericles, idemque in eâ civitate plurimos annos princeps consilii publici fuit, idcirco ejusdem hominis atque artis utraque facultas existimanda est; nec, si P. Crassus idem fuit eloquens, et juris peritus, ob eam causam inest in facultate dicendi juris civilis scientia. Nam si quisque, ut in aliquâ arte et facultate excellens, aliam quoque artem sibi assumserit, ita perficiet, ut, quod præterea sciet, id ejus, in quo excellet, pars quædam esse videatur; licet istâ ratione dicamus, pilâ bene et duodecim scriptis ludere, proprium esse juris civilis, quoniam utrumque eorum P. Mucius optime fecerit; eâdemque ratione dicantur, et quos Φυσικοὺς Græci nominant, iidem poëtæ, quoniam Empedocles physicus egregium poëma fecerit. At hoc ne philosophi quidem ipsi, qui omnia, sicut propria, sua esse, atque a se possideri volunt, dicere audent, geometriam aut musicam philosophi esse, quia Platonem omnes in illis artibus præstantissimum

fuisse fateantur. Ac, si jam placet omnes artes oratori subjungere, tolerabilius est sic potius dicere, ut, quoniam dicendi facultas non debeat esse jejuna atque nuda, sed aspersa atque distincta multarum rerum jucundâ quâdam varietate, sit boni oratoris multa auribus accepisse, multa vidisse, multa animo et cogitatione, multa etiam legendo, percurrisse; neque ea, ut sua, possedisse, sed, ut aliena, libâsse. Fateor enim, callidum quendam hunc, et nullâ in re tironem ac rudem, nec peregrinum atque hospitem in agendo, esse debere.

LI. Neque vero istis tragœdiis tuis, quibus uti philosophi maxime solent, Crasse, perturbor, quod ista dixisti, neminem posse eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas restinguere (cum eo maxime vis oratoris magnitudoque cernatur), nisi qui rerum omnium naturam, mores hominum atque rationes, penitus perspexerit: in quo philosophia sit oratori necessario percipienda; quo in studio hominum quoque ingeniosissimorum otiosissimorumque totas ætates videmus esse contritas: quorum ego copiam magnitudinemque cognitionis atque artis non modo non contemno, sed etiam vehementer admiror: nobis tamen, qui in hoc populo foroque versamur, satis est ea de

moribus hominum et scire et dicere, quæ non abhorrent ab hominum moribus. Quis enim unquam orator magnus et gravis, cum iratum adversario judicem facere vellet, hæsitavit ob eam causam, quod nesciret, quid esset iracundia, fervorne mentis, an cupiditas puniendi doloris? Quis, cum ceteros animorum motus aut judicibus aut populo dicendo miscere atque agitare vellet, ea dixit, quæ a philosophis dici solent? qui partim omnino motus negant in animis ullos esse debere, quique eos in judicum mentibus concitent, scelus eos nefarium facere; partim, qui tolerabiliores volunt esse, et ad veritatem vitæ propius accedere, permediocres ac potius leves motus debere esse dicunt. Orator autem omnia hæc, quæ putantur, in communi vitæ consuetudine, mala ac molesta, et fugienda, multo majora et acerbiora verbis facit: itemque ea, quæ vulgo expetenda atque optabilia videntur, dicendo amplificat atque ornat; neque vult ita sapiens inter stultos videri, uti, qui audiant, aut illum ineptum et Græculum putent, aut, etiamsi valde probent ingenium oratoris, sapientiam admirentur, se esse stultos moleste ferant; sed ita peragrat per animos hominum, ita sensus mentesque pertractat, ut non desideret philosophorum descriptiones, neque exquirat oratione, summum illud bonum in animone sit, an in corpore;

virtute, an voluptate definiatur; an hæc inter se jungi copularique possint; an vero, ut quibusdam visum, nihil certum sciri, nihil plane cognosci et percipi possit: quarum rerum fateor magnam multiplicemque esse disciplinam, et multas, copiosas, variasque rationes; sed aliud quiddam, longe aliud, Crasse, quærimus. Acuto homine nobis opus est, et naturâ usuque callido, qui sagaciter pervestiget, quid sui cives, iique homines quibus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent, sentiant, opinentur, exspectent.

LII. Teneat oportet venas cujusque generis, ætatis, ordinis; et eorum, apud quos aliquid aget, aut erit acturus, mentes, sensusque degustet: philosophorum autem libros reservet sibi ad hujuscemodi Tusculani requiem atque otium, ne, si quando ei dicendum erit de justitiâ et fide, mutuetur a Platone; qui, cum hæc exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit in libris civitatem: usque eo illa, quæ dicenda de justitiâ putabat, a vitæ consuetudine et a civitatum moribus abhorrebant. Quod si ea probarentur in populis atque in civitatibus; quis tibi, Crasse, concessisset, clarissimo viro, et amplissimo principi civitatis, ut illa diceres in maximâ concione tuorum civium, quæ dixisti? "Eripite nos ex miseriis; eripite nos ex faucibus eorum,

quorum crudelitas nostro sanguine non potest expleri: nolite sinere nos cuiquam servire, nisi vobis universis, quibus et possumus et debemus." Omitto "miserias," in quibus, ut illi aiunt, vir fortis esse non potest; omitto "fauces," ex quibus te eripi vis, ne judicio iniquo exsorbeatur sanguis tuus: quod sapienti negant accidere posse: "servire" vero, non modo te, sed universum senatum, cujus tum causam agebas, ausus es dicere? Potestne virtus, Crasse, servire, istis auctoribus, quorum tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ et semper et sola libera est, quæque, etiamsi corpora capta sint armis, aut constricta vinculis, tamen suum jus, atque omnium rerum impunitam libertatem, tenere debeat. Quæ vero addidisti, non modo senatum servire "posse" populo, sed etiam "debere," quis hoc philosophus tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis doloremque referens, probare posset; senatum servire populo, cui populus ipse moderandi et regendi sui potestatem, quasi quasdam habenas, tradidisset?

LIII. Itaque hæc cum a te divinitus ego dicta arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus et philosophiæ deditus, non modo parum commode, sed etiam turpiter et flagitiose, dicta esse

dicebat. Idemque Servium Galbam, quem hominem probe commeminisse se aiebat, pergraviter reprehendere solebat, quod is, L. Scribonio quæstionem in eum ferente, populi misericordiam concitâsset, cum M. Cato, Galbæ gravis atque acer inimicus, aspere apud populum Romanum et vehementer esset locutus: quam orationem in Originibus suis exposuit ipse. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod is C. Sulpicii Galli, propinqui sui, Q. pupillum filium ipse pæne in humeros suos extulisset, qui patris clarissimi recordatione et memoriâ fletum populo moveret, et duos filios suos parvos tutelæ populi commendâsset, ac se (tanquam in procinctu testamentum faceret, sine librâ atque tabulis) populum Romanum tutorem instituere dixisset illorum orbitati. Itaque cum et invidiâ et odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tragœdiis liberatum ferebat; quod item apud Catonem scriptum esse video, nisi pueris et lacrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse. Hæc Rutilius valde vituperabat; et huic humilitati, dicebat, vel exsilium fuisse, vel mortem anteponendam. Neque vero hoc solum dixit, sed ipse et sensit, et fecit: nam, cum esset ille vir exemplum, ut scitis, innocentiæ; cumque illo nemo neque integrior esset in civitate neque sanctior, non modo supplex judi-

cibus esse noluit, sed ne ornatius quidem aut liberius causam dici suam, quam simplex ratio veritatis ferebat. Paulum huic Cottæ tribuit partium, disertissimo adolescenti, sororis suæ filio. Dixit item causam illam quâdam ex parte Q. Mucius, more suo, nullo apparatu, pure et dilucide. Quod si tu tunc, Crasse, dixisses, qui subsidium oratori, ex illis disputationibus quibus philosophi utuntur, ad dicendi copiam, petendum esse paulo ante dicebas; et, si tibi pro P. Rutilio, non philosophorum more, sed tuo, licuisset dicere; quamvis scelerati illi fuissent, sicuti fuerunt, pestiferi cives, supplicioque digni; tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus evellisset vis orationis tuæ: nunc talis vir amissus est, dum causa ita dicitur, ut si in illâ commentitiâ Platonis civitate res ageretur. Nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo est questus, nemo rempublicam imploravit, nemo supplicavit. Quid multa? pedem nemo in illo judicio supplosit, credo, ne Stoicis renuntiaretur.

LIV. Imitatus est homo Romanus et consularis veterem illum Socratem, qui, cum omnium sapientissimus esset, sanctissimeque vixisset, ita in judicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed magister aut dominus

videretur esse judicum. Quin etiam, cum ei scriptam orationem disertissimus orator Lysias attulisset, quam, si ei videretur, edisceret, ut eâ pro se in judicio uteretur, non invitus legit, et commode scriptam esse dixit: sed, inquit, ut, si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles et apti ad pedem, quia non essent viriles; sic illam orationem disertam sibi et oratoriam videri, fortem et virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus est: neque solum primis sententiis, quibus tantum statuebant judices, damnarent, an absolverent, sed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat enim Athenis, reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi pœnæ æstimatio: et sententia cum judicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi æstimationem commeruisse se maxime confiteretur; quod cum interrogatus Socrates esset, respondit, sese meruisse, ut amplissimis honoribus et præmiis decoraretur, et ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur; qui honos apud Græcos maximus habetur. Cujus responso sic judices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent: qui quidem si absolutus esset (quod, mehercule, etiamsi nihil ad nos pertinet, tamen propter ejus ingenii magnitudinem vellem), quonam modo istos philosophos ferre possemus, qui nunc, cum

ille damnatus est nullam aliam ob culpam nisi propter dicendi inscientiam, tamen a se oportere dicunt peti præcepta dicendi? Quibuscum ego non pugno, utrum sit melius aut verius: tantum dico, et aliud illud esse atque hoc, et hoc sine illo summum esse posse.

LV. Nam, quod jus civile, Crasse, tam vehementer amplexus es; video, quid egeris: tum, cum dicebas, videbam. Primum Scævolæ te [dedisti,] quem omnes amare meritissimo pro ejus eximiâ suavitate debemus; cujus artem cum indotatam esse et incomptam videres, verborum eam dote locupletâsti et ornâsti. Deinde, quod in eâ tu plus operæ laborisque consumseras, cum ejus studii tibi et hortator et magister esset domi, veritus es, nisi istam artem oratione exaggerâsses, ne operam perdidisses. Sed ego ne cum istâ quidem arte pugno. Sit sane tanta, quantam tu illam esse vis. Etenim, sine controversiâ, et magna est, et late patet, et ad multos pertinet, et summo in honore semper fuit; et clarissimi cives ei studio etiam hodie præsunt: sed vide, Crasse, ne, dum novo et alieno ornatu velis ornare juris civilis scientiam, suo quoque eam, concesso et tradito, spolies atque denudes. Nam, si ita diceres, qui jurisconsultus esset, esse eum oratorem, itemque qui

esset orator, juris eundem esse consultum; præclaras duas artes constitueres, atque inter se pares, et ejusdem socias dignitatis: nunc vero, jurisconsultum sine hac eloquentiâ, de quâ quærimus, fateris esse posse, fuisseque plurimos; oratorem negas, nisi illam scientiam assumserit, esse posse. Ita est tibi jurisconsultus ipse per se nihil, nisi leguleius quidam cautus et acutus, præco actionum, cantor formularum, auceps syllabarum: sed, quia sæpe utitur orator subsidio juris in causis, idcirco istam juris scientiam eloquentiæ, tanquam ancillulam pedisequamque, adjunxisti.

LVI. Quod vero impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cum parva nescirent, magna profiterentur, aut ea, quæ maxima essent in jure civili, tractare auderent in causis, cum ea nescirent, nunquamque didicissent; utriusque rei facilis est et promta defensio. Nam neque illud est mirandum, qui, quibus verbis coëmtio fiat, nesciat, eundem ejus mulieris, quæ coëmtionem fecerit, causam posse defendere: nec, si parvi navigii et magni eadem est in gubernando scientia; idcirco qui, quibus verbis erctum cieri oporteat, nesciat, idem herciscundæ familiæ causam agere non possit. Nam, quod maximas centumvirales causas in jure

positas protulisti; quæ tandem earum causa fuit, quæ ab homine eloquenti, juris imperito, non ornatissime potuerit dici? quibus quidem in causis omnibus, sicut in ipsâ M' Curii, quæ abs te nuper est dicta, et in C. Hostilii Mancini controversiâ, atque in eo puero qui ex alterâ natus erat uxore, non remisso nuntio superiori, fuit inter peritissimos homines summa de jure dissensio. Quæro igitur, quid adjuverit oratorem in his causis juris scientia, cum hic jurisconsultus superior fuerit discessurus, qui esset, non suo artificio, sed alieno, hoc est, non juris scientiâ, sed eloquentiâ, sustentatus. Equidem hoc sæpe audivi, cum ædilitatem P. Crassus peteret, eumque major natu, etiam consularis, Ser. Galba assectaretur, quod Crassi filiam C. filio suo despondisset, accessisse ad Crassum consulendi causâ quendam rusticanum; qui cum Crassum seduxisset, atque ad eum retulisset, responsumque ab eo verum magis quam ad suam rem accommodatum abstulisset; ut eum tristem Galba vidit, nomine appellavit, quæsivitque, quâ de re ad Crassum retulisset: ex quo ut audivit, commotumque ut vidit hominem, Suspenso, inquit, animo et occupato Crassum tibi respondisse video: deinde ipsum Crassum manu prehendit, et, Heus tu, inquit, quid tibi in mentem venit ita respondere? Tum ille fiden-

ter, homo peritissimus, confirmare, ita se rem habere, ut respondisset; nec dubium esse posse. Galba autem, alludens varie et copiose, multas similitudines afferre, multaque pro æquitate contra jus dicere: atque illum, cum disserendo par esse non posset (quanquam fuit Crassus in numero disertorum, sed par Galbæ nullo modo), ad auctores confugisse, et id, quod ipse diceret, et in P. Mucii, fratris sui, libris, et in Sex. Ælii commentariis, scriptum protulisse, ac tamen concessisse, Galbæ disputationem sibi probabilem et prope veram videri.

LVII. Attamen, quæ causæ sunt ejusmodi, ut de earum jure dubium esse non possit, omnino in judicium vocari non solent. Num quis eo testamento, quod paterfamilias ante fecit, quam ei filius natus esset, hereditatem petit? nemo: quia constat, agnascendo rumpi testamentum. Ergo in hoc genere juris judicia nulla sunt. Licet igitur impune oratori omnem hanc partem juris [incontroversi] ignorare, quæ pars sine dubio multo maxima est: in eo autem jure, quod ambigitur inter peritissimos, non est difficile oratori, ejus partis, quamcumque defendat, auctorem aliquem invenire; a quo cum amentatas hastas acceperit, ipse eas oratoris lacertis viribusque torquebit: nisi vero (bonâ veniâ hujus

optimi viri dixerim, Scævolæ) tu, libellis aut præceptis soceri tui, causam M' Curii defendisti. Nonne arripuisti patrocinium æquitatis, et defensionem testamentorum, ac voluntatis mortuorum? Ac, meâ quidem sententiâ, (frequens enim te audivi, atque affui) multo majorem partem sententiarum sale tuo et lepore, et politissimis facetiis, pellexisti, cum et illud nimium acumen illuderes, et admirarere ingenium Scævolæ, qui excogitâsset, nasci prius oportere quam emori; cumque multa colligeres, et ex legibus et ex senatûs-consultis, et ex vitâ ac sermone communi, non modo acute, sed etiam ridicule ac facete; ubi si verba, non rem, sequeremur, confici nil posset. Itaque hilaritatis plenum judicium ac lætitiæ fuit; in quo quid tibi juris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi vis egregia, summâ festivitate et venustate conjuncta, profuit. Ipse ille Mucius, paterni juris defensor, et quasi patrimonii propugnator sui, quid in illâ causâ, cum contra te diceret, attulit, quod de jure civili depromptum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuisset imperitis occultius? nempe ejus omnis oratio versata est in eo, ut scriptum plurimum valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magistros exercentur omnes, cum in ejusmodi causis alias scriptum,

alias æquitatem, defendere docentur. Et (credo) in illâ militis causâ, si tu aut heredem aut militem defendisses, ad Hostilianas te actiones, non ad tuam vim et oratoriam facultatem, contulisses. Tu vero, vel si testamentum defenderes, sic ageres, ut omne omnium testamentorum jus in eo judicio positum videretur; vel si causam ageres militis, patrem ejus (ut soles) dicendo a mortuis excitâsses; statuisses ante oculos: complexus esset filium, flensque eum centumviris commendâsset: lapides, mehercule, omnes flere ac lamentari coëgisset, ut totum illud, "uti linguâ nuncupâsset," non in XII. tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed in magistri carmine scriptum videretur.

LVIII. Nam quod inertiam accusas adolescentium, qui istam artem, primum facillimam, non ediscant; quæ quam sit facilis, illi viderint, qui ejus artis arrogantiâ, quasi difficillima sit, ita subnixi ambulant; deinde etiam tu ipse videris, qui eam artem facilem esse dicis, quam concedis adhuc artem omnino non esse, sed aliquando, si quis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere possit, tum esse illam artem futuram: deinde, quod sit plena delectationis: in quâ tibi remittunt omnes istam voluptatem, et eâ se carere patiuntur; nec quisquam est eorum,

qui, si jam sit ediscendum sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam Manilianas venalium vendendorum leges, ediscere. Tum autem quod amore patriæ censes nos nostrorum majorum inventa nôsse debere; non vides, veteres leges aut ipsas suâ vetustate consenuisse, aut novis legibus esse sublatas? Quod vero viros bonos jure civili fieri putas, quia legibus et præmia proposita sint virtutibus et supplicia vitiis; equidem putabam, virtutem hominibus (si modo tradi ratione possit) instituendo et persuadendo, non minis et vi ac metu, tradi. Nam ipsum quidem illud, etiam sine cognitione juris, quam sit bellum cavere malum, scire possumus. De me autem ipso, cui uni tu concedis, ut, sine ullâ juris scientiâ, tamen causis satisfacere possim, tibi hoc, Crasse, respondeo, neque me unquam jus civile didicisse, neque tamen, in iis causis quas in jure possem defendere, unquam istam scientiam desiderâsse. Aliud est enim, esse artificem cujusdam generis atque artis, aliud in communi vitâ et vulgari hominum consuetudine nec hebetem nec rudem. Cui nostrûm non licet fundos nostros obire, aut res rusticas, vel fructûs causâ vel delectationis, invisere? tamen nemo tam sine oculis, tam sine mente vivit, ut, quid sit sementis ac messis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni,

aut quo modo ea fiant, omnino nesciat. Num igitur, si cui fundus inspiciendus, aut si mandandum aliquid procuratori de agriculturâ, aut imperandum villico sit, Magonis Carthaginiensis sunt libri perdiscendi? an hac communi intelligentiâ contenti esse possumus? Cur ergo non iidem in jure civili, præsertim cum in causis et in negotiis et in foro conteramur, satis instructi esse possumus ad hoc duntaxat, ne in nostrâ patriâ peregrini atque advenæ esse videamur? Ac si jam sit causa aliqua ad nos delata obscurior, difficile (credo) sit, cum hoc Scævolâ communicare; quanquam ipsi omnia, quorum negotium est, consulta ad nos et exquisita deferunt. An vero, si de re ipsâ, si de finibus, cum in rem præsentem non venimus, si de tabulis et perscriptionibus controversia est, contortas res et sæpe difficiles necessario perdiscimus; si leges nobis, aut si hominum peritorum responsa cognoscenda sunt, veremur, ne ea, si ab adolescentiâ juri civili minus studuerimus, non queamus cognoscere?

LIX. Nihilne igitur prodest oratori juris civilis scientia? Non possum negare prodesse ullam scientiam, ei præsertim, cujus eloquentia copiâ rerum debeat esse ornata: sed multa, et magna, et difficilia sunt ea, quæ sunt oratori

necessaria, ut ejus industriam in plura studia distrahere nolim. Quis neget, opus esse oratori, in hoc oratorio motu statuque, Roscii gestum et venustatem? tamen nemo suaserit studiosis dicendi adolescentibus, in gestu discendo histrionum more elaborare. Quid est oratori tam necessarium, quam vox? tamen, me auctore, nemo dicendi studiosus, Græcorum more et tragœdorum, voci serviet, qui et annos complures sedentes declamitant, et quotidie, antequam pronuntient, vocem cubantes sensim excitant, eandemque, cum egerunt, sedentes ab acutissimo sono usque ad gravissimum sonum recipiunt, et quasi quodam modo colligunt. Hoc nos si facere velimus, ante condemnentur ii, quorum causas receperimus, quam toties, quoties præscribitur, pæanem aut [munionem] citarîmus. Quod si in gestu, qui multum oratorem adjuvat, et in voce, quæ una maxime eloquentiam vel commendat vel sustinet, elaborare nobis non licet; ac tantum in utroque assequi possumus, quantum, in hac acie quotidiani muneris, spatii nobis datur; quanto minus est ad juris civilis perdiscendi occupationem descendendum? quod et summatim percipi sine doctrinâ potest, et hanc habet ab illis rebus dissimilitudinem, quod vox et gestus subito sumi, et aliunde arripi, non potest; juris utilitas, ad quamque causam, quam-

vis repente, vel a peritis, vel de libris depromi potest. Itaque illi disertissimi homines ministros habent in causis juris peritos, cum ipsi sint imperitissimi, et qui (ut abs te paulo ante dictum est) pragmatici vocantur. In quo nostri omnino melius multo, quod clarissimorum hominum auctoritate leges et jura tecta esse voluerunt. Sed tamen non fugisset hoc Græcos homines, si ita necesse esse arbitrati essent oratorem ipsum erudire in jure civili, non ei pragmaticum adjutorem dare.

LX. Nam, quod dicis "senectutem a solitudine vindicari juris civilis scientiâ;" fortasse etiam pecuniæ magnitudine. Sed nos, non quid nobis utile, verum quid oratori necessarium sit, quærimus: quanquam, quoniam multa ad oratoris similitudinem ab uno artifice sumimus, solet idem Roscius dicere, se, quo plus sibi ætatis accederet, eo tardiores tibicinis modos, et cantus remissiores, esse facturum. Quod si ille, astrictus certâ quâdam numerorum moderatione et pedum, tamen aliquid ad requiem senectutis excogitat, quanto facilius nos non laxare modos, sed totos mutare, possumus? Neque enim hoc te, Crasse, fallit, quam multa sint et quam varia genera dicendi; [et] quod haud sciam an tu primus ostenderis, qui jamdiu multo dicis remis-

sius et lenius, quam solebas: neque minus hæc tamen tua gravissimi sermonis lenitas, quam illa summa vis et contentio, probatur: multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus, et Lælium, qui omnia sermone conficerent paulo intentiore, nunquam, ut Ser. Galba, lateribus aut clamore contenderent. Quod si jam hoc facere non poteris, aut noles; vereris, ne tua domus, talis et viri et civis, si a litigiosis hominibus non colatur, a ceteris deseratur? Equidem tantum absum ab istâ sententiâ, ut non modo non arbitrer subsidium senectutis in eorum, qui consultum veniant, multitudine esse ponendum, sed, tanquam portum aliquem, exspectem istam, quam tu times, solitudinem. Subsidium enim bellissimum existimo esse senectuti otium.

Reliqua vero etiamsi adjuvant, (historiam dico, et prudentiam juris publici, et antiquitatis iter, et exemplorum copiam) si quando opus erit, a viro optimo, et istis rebus instructissimo, familiari meo, Longino mutuabor. Neque repugnabo, quo minus (id quod modo hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto studio atque humanitate versentur: sed, mehercule, non ita multum spatii mihi videtur, si modo ea facere et persequi volent, quæ a te, Crasse, præcepta sunt; qui mihi prope etiam nimis

duras leges imponere visus es huic ætati; sed tamen ad id, quod cupiunt, adipiscendum, prope necessarias. Nam et subitæ ad propositas causas exercitationes, et accuratæ et meditatæ commentationes, ac stilus ille tuus, quem tu vere dixisti perfectorem dicendi esse ac magistrum, multi sudoris est; et illa orationis suæ cum scriptis alienis comparatio, et de alieno scripto subita, vel laudandi, vel vituperandi, vel comprobandi, vel refellendi causâ, disputatio, non mediocris contentionis est, vel ad memoriam, vel ad imitandum.

LXI. Illud vero fuit horribile, quod, mehercule, vereor ne majorem vim ad deterrendum habuerit, quam ad cohortandum. Voluisti enim in suo genere unumquemque nostrûm quasi quendam esse Roscium; dixistique, non tam ea, quæ recta essent, probari, quam, quæ prava [sunt], fastidiis adhærescere: quod ego non tam fastidiose in nobis quam in histrionibus spectari puto. Itaque nos raucos sæpe attentissime audiri video, (tenet enim res ipsa atque causa), at Æsopum, si paulum irrauserit, explodi. A quibus enim nihil præter voluptatem aurium quæritur, in iis offenditur, simul atque imminuitur aliquid de voluptate. In eloquentiâ autem multa sunt, quæ teneant, quæ si omnia summa

non sunt, (et pleraque tamen magna sunt) necesse est, ea ipsa, quæ sunt, mirabilia videri.

Ergo, ut ad primum illud revertar, sit orator nobis is, qui, ut Crassus descripsit, accommodate ad persuadendum possit dicere. Is autem concludatur in ea, quæ sunt in usu civitatum vulgari ac forensi; remotisque ceteris studiis, quamvis ea sint ampla atque præclara, in hoc uno opere (ut ita dicam) noctes et dies urgeatur: imiteturque illum, cui sine dubio summa vis dicendi conceditur, Atheniensem Demosthenem, in quo tantum studium fuisse, tantusque labor dicitur, ut primum impedimenta naturæ diligentiâ industriâque superaret: cumque ita balbus esset, ut ejus ipsius artis, cui studeret, primam literam non posset dicere, perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur: deinde, cum spiritus ejus esset angustior, tantum, continendâ animâ in dicendo, est assecutus, ut unâ continuatione verborum (id quod ejus scripta declarant) binæ ei contentiones vocis et remissiones continerentur: qui etiam (ut memoriæ proditum est), conjectis in os calculis, summâ voce versus multos uno spiritu pronuntiare consuescebat; neque [is] consistens in loco, sed inambulans, atque ascensu ingrediens arduo. Hisce ego cohortationibus, Crasse, ad studium et ad laborem incitandos juvenes vehementer

assentior: cetera, quæ collegisti ex variis et diversis studiis et artibus, tametsi ipse es omnia consecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere sejuncta esse arbitror.

LXII. Hæc cum Antonius dixisset, sane dubitare visus est Sulpicius, et Cotta, utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere. Tum Crassus: Operarium nobis quendam, Antoni, oratorem facis; atque haud scio, an aliter sentias, et utare tuâ illâ mirificâ ad refellendum consuetudine, quâ tibi nemo unquam præstitit; cujus quidem ipsius facultatis exercitatio oratorum propria est, sed jam in philosophorum consuetudine versatur, maximeque eorum, qui de omni re propositâ in utramque partem solent copiosissime dicere. Verum ego non solum arbitrabar, his præsertim audientibus, a me informari oportere, qualis esse posset is, qui habitaret in subselliis, neque quidquam amplius afferret, quam quod causarum necessitas postularet: sed majus quiddam videbam, cum censebam, oratorem, præsertim in nostrâ republicâ, nullius ornamenti expertem esse oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibusdam finibus totum oratoris munus circumdedisti, hoc facilius nobis expones ea, quæ abs te de officiis præceptisque oratoris quæsita sunt; sed, opinor, secundum

hunc diem: satis enim multa a nobis hodie dicta sunt. Nunc et Scævola, quoniam in Tusculanum ire constituit, paulum requiescet, dum se calor frangat; et nos ipsi, quoniam id temporis est, valetudini demus operam. Placuit sic omnibus. Tum Scævola, Sane, inquit, vellem non constituissem, in Tusculanum me hodie venturum esse, Lælio: libenter audirem Antonium. Et, cum exsurgeret, simul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi molestus fuit, quod jus nostrum civile pervellit, quam jucundus, quod se id nescire confessus est.

M. TULLII CICERONIS

DE

ORATORE

LIBER SECUNDUS.

I. Magna nobis pueris, Quinte frater, si memoriâ tenes, opinio fuit, L. Crassum non plus attigisse doctrinæ, quam quantum primâ illâ puerili institutione potuisset; M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem atque ignarum fuisse: erantque multi, qui, quanquam non ita sese rem habere arbitrarentur, tamen, quo facilius nos incensos studio dicendi a doctrinâ deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent; ut, si homines non eruditi summam essent prudentiam atque incredibilem eloquentiam consecuti, inanis omnis noster esse labor, et stultum, in nobis erudiendis, patris nostri, optimi ac prudentissimi viri, studium videretur. Quos tum, ut pueri, refutare domesticis testibus, patre, et C. Aculeo-

ne, propinquo nostro, et L. Cicerone, patruo, solebamus, quod de Crasso pater, et Aculeo (quocum erat nostra matertera), quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum, et patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus unâ decesserat, multa nobis de ejus studio doctrinâque sæpe narravit: cumque nos, cum consobrinis nostris, Aculeonis filiis, et ea disceremus quæ Crasso placerent, et ab his doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud sæpe intelleximus (cum [essemus] ejusmodi, quod vel pueri sentire poteramus) illum et Græce sic loqui, nullam ut nôsse aliam linguam videretur, et doctoribus nostris ea ponere in percontando, eaque ipsum omni in sermone tractare, ut nihil esse ei novum, nihil inauditum videretur. De Antonio vero, quanquam sæpe ex humanissimo homine, patruo nostro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis, vel Rhodi se doctissimorum hominum sermonibus dedisset; tamen ipse adolescentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo sæpe quæsivi. Non erit profecto tibi, quod scribo, hoc novum, (nam jam tum ex me audiebas) mihi illum, ex multis variisque sermonibus, nullius rei, quæ quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare possem, rudem aut ignarum esse visum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut

Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quam illa despicere, et nostrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre: Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore censebat suam, si omnino didicisse nunquam putaretur: atque ita se uterque graviorem fore, si alter contemnere, alter ne nôsse quidem Græcos videretur.

Quorum consilium quale fuerit, nihil sane ad hoc tempus. Illud autem est hujus institutæ scriptionis ac temporis, neminem eloquentiâ, non modo sine dicendi doctrinâ, sed ne sine omni quidem sapientiâ, florere unquam et præstare potuisse.

II. Etenim ceteræ fere artes se ipsæ per se tuentur singulæ: bene dicere autem, quod est scienter et perite et ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Omnia, quæcumque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est. Quare equidem et in nostrâ civitate, et in ipsâ Græciâ, quæ semper hæc summa duxit, multos et ingeniis et magnâ laude dicendi sine summâ rerum omnium scientiâ fuisse fateor: talem vero existere eloquentiam, qualis fuerit in Crasso et Antonio, non

cognitis rebus omnibus, quæ ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuerit, non potuisse confirmo. Quo etiam feci libentius, ut eum sermonem, quem illi quondam inter se de his rebus habuissent, mandarem literis: vel ut illa opinio, quæ semper fuisset, tolleretur, alterum non doctissimum, alterum plane indoctum, fuisse; vel ut ea, quæ existimarem a summis oratoribus de eloquentiâ divinitus esse dicta, custodirem literis, si ullo modo assequi complectique potuissem; vel, mehercule, etiam ut laudem eorum, jam prope senescentem, quantum ego possem, ab oblivione hominum atque a silentio vindicarem. Nam, si ex scriptis cognosci ipsi suis potuissent, minus hoc fortasse mihi esse putâssem laborandum: sed, cum alter non multum (quod quidem exstaret), et id ipsum adolescens, alter nihil admodum scripti reliquisset; deberi hoc a me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cum etiam hunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si possem. Quod hoc etiam spe aggredior majore ad probandum, quia non de Ser. Galbæ aut C. Carbonis eloquentiâ scribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, si quid velim, nullius memoriâ jam refellente: sed edo hæc, iis cognoscenda, qui eos ipsos, de quibus

loquor, sæpe audierunt; ut duos summos viros, iis qui neutrum illorum viderint, eorum quibus ambo illi oratores cogniti sint, vivorum et præsentium, memoriâ teste, commendemus.

III. Nec vero te, carissime frater atque optime, rhetoricis nunc quibusdam libris, quos tu agrestes putas, insequor ut erudiam: quid enim tuâ potest oratione aut subtilius aut ornatius esse? Sed quanquam, sive judicio, ut soleo dicere, sive, ut ille pater eloquentiæ de se Isocrates scripsit ipse, pudore, a dicendo, et timiditate ingenuâ quâdam, refugisti, sive, ut ipse jocari soles, unum putâsti satis esse non modo in unâ familiâ rhetorem, sed pæne in totâ civitate; non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito, propter eorum, qui de dicendi ratione disputârunt, jejunitatem bonarum artium, possit illudi. Nihil enim mihi quidem videtur in Crassi et Antonii sermone esse præteritum, quod quisquam summis ingeniis, acerrimis studiis, optimâ doctrinâ, maximo usu, cognosci ac percipi potuisse arbitraretur; quod tu facillime poteris judicare, qui prudentiam rationemque dicendi per te ipsum, usum autem per nos, percipere voluisti. Sed, quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus, confice-

re possimus, omissâ nostrâ adhortatione, ad eorum, quos proposuimus, sermonem disputationemque veniamus.

Postero igitur die, quam illa erant acta, horâ fere secundâ, cum etiam tum in lecto Crassus esset, et apud eum Sulpicius sederet, Antonius autem inambularet cum Cottâ in porticu, repente eo Q. Catulus senex cum C. Julio fratre venit. Quod ubi audivit, commotus Crassus surrexit, omnesque admirati, majorem aliquam esse causam eorum adventûs suspicati sunt. Qui cum inter se, ut ipsorum usus ferebat, amicissime consalutâssent; Quid vos tandem? Crassus, Num quidnam, inquit, novi? Nihil sane, inquit Catulus: etenim vides esse ludos: sed (vel tu nos ineptos licet, inquit, vel molestos putes) cum ad me in Tusculanum [inquit] heri vesperi venisset Cæsar de Tusculano suo, dixit mihi, a se Scævolam hinc euntem esse conventum, ex quo mira quædam se audîsse dicebat; te, quem ego, toties omni ratione tentans, ad disputandum elicere non potuissem, permulta de eloquentiâ cum Antonio disseruisse, et, tanquam in scholâ, prope ad Græcorum consuetudinem, disputâsse. Itaque frater exoravit me, ipsum quidem a studio audiendi non nimis abhorrentem, sed, mehercule, verentem, ne molesti vobis interveniremus, ut huc secum venirem. Scævolam enim ita dicere

aiebat, bonam partem sermonis in hunc diem esse dilatam. Hoc si tu cupidius factum existimas, Cæsari attribues; si familiarius, utrique nostrûm. Nos quidem, nisi forte molesti intervenimus, venisse delectat.

IV. Tum Crassus, Equidem, quæcumque causa vos huc attulisset, lætarer, cum apud me viderem homines mihi carissimos et amicissimos: sed tamen, vere dicam, quævis mallem fuisset, quam ista, quam dicis. Ego enim (ut, quemadmodum sentio, loquar) nunquam mihi minus, quam hesterno die, placui, (magis adeo id facilitate quam aliâ ullâ culpâ meâ contigit) qui, dum obsequor adolescentibus, me senem esse sum oblitus, fecique id, quod ne adolescens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrinâ aliquâ continerentur, disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod, transactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum venistis. Tum Cæsar, Equidem, inquit, Crasse, ita sum cupidus te in illâ longiore ac perpetuâ disputatione audiendi, ut, si id mihi minus contingat, vel hoc sim quotidiano tuo sermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta, plus quam ego, apud te valere videatur; et te exorabo profecto, ut mihi quoque et Catulo tuæ

suavitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus libebit, non te urgebo, neque committam, ut, dum vereare, tu ne sis ineptus, me esse judices. Tum ille, Ego, mehercule, inquit, Cæsar, ex omnibus Latinis verbis, hujus verbi vim vel maximam semper putavi: quem enim nos *ineptum* vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, quod *non* sit *aptus:* idque in sermonis nostri consuetudine perlate patet. Nam qui aut, tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur. Hoc vitio cumulata est eruditissima illa Græcorum natio: itaque, quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt: ut enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent, non reperies. Omnium autem ineptiarum, (quæ sunt innumerabiles) haud scio an [nulla] sit major, quam illorum qui solent, quocumque in loco, quoscumque inter homines visum est, de rebus aut difficillimis aut non necessariis, argutissime disputare. Hoc nos ab istis adolescentibus facere inviti et recusantes heri coacti sumus.

V. Tum Catulus, Ne Græci quidem, inquit,

Crasse, qui in civitatibus suis clari et magni fuerunt, sicuti tu es, nosque omnes in nostrâ republicâ volumus esse, horum Græcorum, qui se inculcant auribus nostris, similes fuerunt: nec tamen in otio sermones hujusmodi, disputationesque fugiebant. Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, sicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipsa, ubi ambulamus, et palæstra, et tot locis sessiones, gymnasiorum et Græcarum disputationum memoriam quodammodo commovent? aut importunum tempus in tanto otio, quod et raro datur, et nunc peroptato nobis datum est? aut homines ab hoc genere disputationis alieni, qui omnes hi sumus, ut sine his studiis vitam nullam esse ducamus? Omnia ista, inquit Crassus, ego alio modo interpretor, qui primum palæstram, et sedes, et porticus, etiam ipsos, Catule, Græcos, exercitationis et delectationis causâ, non disputationis, invenisse arbitror. Nam et sæculis multis ante gymnasia inventa sunt, quam in his philosophi garrire cœperunt, et hoc ipso tempore, cum omnia gymnasia philosophi teneant, tamen eorum auditores discum audire, quam philosophum, malunt; qui simul ut increpuit, in mediâ oratione de maximis rebus et gravissimis disputantem philo-

sophum omnes unctionis causâ relinquunt: ita levissimam delectationem gravissimæ, ut ipsi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis esse, assentior: verum otii fructus est, non contentio animi, sed relaxatio.

VI. Sæpe ex socero meo audivi, cum is diceret, socerum suum Lælium semper fere cum Scipione solitum rusticari, eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe, tanquam e vinculis, evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos et umbilicos ad Caietam et ad Laurentum legere consuêsse, et ad omnem animi remissionem ludumque descendere. Sic enim se res habet: [ut] quemadmodum volucres videmus, procreationis atque utilitatis suæ causâ, fingere et construere nidos, easdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris sui causâ, passim ac libere solutas opere volitare; sic nostri animi forensibus negotiis atque urbano opere defessi, gestiunt ac volitare cupiunt, vacui curâ atque labore. Itaque illud, quod ego in causâ Curianâ Scævolæ dixi, non dixi secus, ac sentiebam. Nam si, inquam, Scævola, nullum erit testamentum recte factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus, omnium testamenta tu scribes

unus. Quid igitur? inquam: quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? tum illud addidi: Mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit. In quâ permaneo, Catule, sententiâ; meque, cum huc veni, hoc ipsum nihil agere, et plane cessare, delectat. Nam, quod addidisti tertium, vos eos esse, qui vitam insuavem sine his studiis putaretis, id me non modo non hortatur ad disputandum, sed etiam deterret. Nam, ut C. Lucilius, homo doctus et perurbanus, dicere solebat, ea, quæ scriberet, neque ab indoctissimis se neque ab doctissimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse, quam ipse; quo etiam scripsit, "Persium non curo legere:" (hic enim fuit, ut nôramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus) "Lælium Decimum volo," (quem cognovimus virum bonum, et non illiteratum, sed nihil ad Persium); sic ego, si jam mihi disputandum sit de his nostris studiis, nolim equidem apud rusticos, sed multo minus apud vos: malo enim non intelligi orationem meam, quam reprehendi.

VII. Tum Cæsar, Equidem, inquit, Catule, jam mihi videor navâsse operam, quod huc venerim: nam hæc ipsa recusatio disputationis

disputatio quædam fuit mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio esse partes, ut de totâ eloquentiâ disserat, quemque jamdudum Cotta et Sulpicius exspectant? Ego vero, inquit Crassus, neque Antonium verbum facere patiar, et ipse obmutescam, nisi prius a vobis impetrâro .... Quidnam? inquit Catulus. Ut hîc sitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat, Ego, inquit Julius, pro utroque respondeo: sic faciemus: atque istâ quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres. Hîc Catulus arrisit; et simul, Præcisa, inquit, mihi quidem dubitatio est, quoniam neque domi imperâram, et hic, apud quem eram futurus, sine meâ sententiâ tam facile promisit.

Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt: et ille, Audite vero, audite, inquit: hominem enim audietis de scholâ, atque a magistro, et Græcis literis eruditum: et eo quidem loquar confidentius, quod Catulus auditor accessit; cui non solum nos Latini sermonis, sed etiam Græci ipsi solent suæ linguæ subtilitatem elegantiamque concedere. Sed tamen, quoniam hoc totum, quidquid est, sive artificium sive studium dicendi, nisi accessit os, nullum potest esse; docebo vos, discipuli, quod ipse non didici, quid de omni genere dicendi sentiam. Hîc posteaquam

arriserunt, Res mihi videtur esse, inquit, facultate præclara, arte mediocris. Ars enim earum rerum est quæ sciuntur; oratoris autem omnis actio opinionibus, non scientiâ, continetur. Nam et apud eos dicimus, qui nesciunt, et ea dicimus quæ nescimus ipsi: itaque et illi alias aliud iisdem de rebus et sentiunt et judicant, et nos contrarias sæpe causas dicimus, non modo ut Crassus contra me dicat aliquando, aut ego contra Crassum, cum alterutri necesse sit falsum dicere; sed etiam ut uterque nostrûm eâdem de re alias aliud defendat, cum plus uno verum esse non possit. Ut igitur, in ejusmodi re quæ mendacio nixa sit, quæ ad scientiam non sæpe perveniat, quæ opiniones hominum, et sæpe errores aucupetur, ita dicam, si causam putatis esse, cur audiatis.

VIII. Nos vero, et valde quidem, Catulus inquit, putamus, atque eo magis, quod nullâ mihi ostentatione videris esse usurus. Exorsus es enim non gloriose, magis, ut tu putas, a veritate, quam a nescio quâ dignitate. Ut igitur de ipso genere sum confessus, inquit Antonius, artem esse non maximam; sic illud affirmo, præcepta posse quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, et ad excipiendas eorum voluntates. Hujus rei scientiam si quis

volet magnam quandam artem esse dicere, non repugnabo. Etenim cum plerique temere ac nullâ ratione causas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem, aut propter consuetudinem aliquam, callidius id faciant; non est dubium, quin, si quis animadverterit, quid sit, quare alii melius quam alii dicant, id possit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is si non plane artem, at quasi artem quandam, invenerit. Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro atque in causis, ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, possem vobis exponere!

Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi persuasi, quamvis ars non sit, tamen nihil esse perfecto oratore præclarius. Nam, ut usum dicendi omittam, qui in omni pacatâ et liberâ civitate dominatur, tanta oblectatio est in ipsâ facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus jucundius percipi possit. Qui enim cantus moderatæ orationis pronuntiatione dulcior inveniri potest? quod carmen artificiosâ verborum conclusione aptius? qui actor in imitandâ, quam orator in suscipiendâ, veritate jucundior? Quid autem subtilius, quam acutæ crebræque sententiæ? quid admirabilius, quam res splendore illustrata verborum? quid plenius, quam omni rerum genere cumulata oratio?

Neque enim ulla non propria oratoris est res, quæ quidem ornate dici graviterque debeat.

IX. Hujus est, in dando consilio de maximis rebus, cum dignitate explicata sententia; ejusdem et languentis populi incitatio, et effrenati moderatio. Eâdem facultate et fraus hominum ad perniciem, et integritas ad salutem, vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius, quis a vitiis acrius revocare, quis vituperare improbos asperius, quis laudare bonos ornatius, quis cupiditatem vehementius frangere accusando, potest? quis mœrorem levare mitius consolando? Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, quâ voce aliâ, nisi oratoris, immortalitati commendatur? Nam si qua est ars alia, quæ verborum aut faciendorum aut deligendorum scientiam profiteatur; aut si quisquam dicitur, nisi orator, formare orationem, eamque variare et distinguere quasi quibusdam verborum sententiarumque insignibus; aut si via ulla, nisi ab hac unâ arte, traditur, aut argumentorum aut sententiarum, aut denique descriptionis atque ordinis; fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alienum esse, aut cum aliquâ aliâ arte esse commune. Sed si in hac unâ est ea ratio atque doctrina, non, si qui aliarum artium bene locuti sunt, eo

minus id est hujus unius proprium; sed, ut orator de iis rebus, quæ ceterarum artium sunt, si modo eas cognôrit, (ut heri Crassus dicebat,) optime potest dicere; sic ceterarum artium homines ornatius illa sua dicunt, si quid ab hac arte didicerunt. Neque enim si de rusticis rebus agricola quispiam, aut etiam id, quod multi, medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis, diserte dixerit aut scripserit, idcirco illius artis putanda sit eloquentia: in quâ quia vis magna est in hominum ingeniis, eo multi, etiam sine doctrinâ, aliquid omnium generum atque artium consequuntur: sed, quid cujusque sit proprium, etsi ex eo judicari potest, cum videris, quid quæque doceant, tamen hoc certius nihil esse potest, quam quod omnes artes aliæ sine eloquentiâ suum munus præstare possunt, orator sine eâ nomen suum obtinere non potest: ut ceteri, si diserti sint, aliquid ab hoc habeant; hic, nisi domesticis se instruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non possit.

X. Tum Catulus, Etsi, inquit, Antoni, minime impediendus est interpellatione iste cursus orationis tuæ, patiêre tamen, mihique ignosces. "Non enim possum, quin exclamem," ut ait ille in Trinummo: ita mihi vim oratoris tum exprimere subtiliter visus es, tum laudare copio-

sissime; quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet: debet enim, ad eam laudandam, ipsam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro: tibi enim assentior, vestrum esse hoc totum, diserte dicere; idque si quis in aliâ arte faciat, eum assumto aliunde uti bono, non proprio, nec suo. Et Crassus, Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit: nam hesterno sermone, unius cujusdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem aut bajulum, nobis oratorem descripseras, inopem quendam humanitatis atque inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi proposueram, ut, si te refellissem, hos a te discipulos abducerem: nunc, Catulo audiente et Cæsare, videor debere non tam pugnare tecum, quam, quid ipse sentiam, dicere.

Sequitur igitur, quoniam nobis est hic, de quo loquimur, in foro atque in oculis civium constituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus esse præpositum. Nam Crassus heri, cum vos, Catule et Cæsar, non adessetis, posuit breviter in artis distributione idem, quod Græci plerique posuerunt: neque sane quid ipse sentiret, sed quid ab illis diceretur, ostendit: duo prima genera quæstionum esse, in quibus eloquentia versaretur, unum infinitum, alterum certum. Infinitum mihi

videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo: Expetendane esset eloquentia? expetendine honores? certum autem, in quo quid in personis, et in constitutâ re et definitâ, quæreretur; cujusmodi sunt, quæ in foro atque in civium causis disceptationibusque versantur. Ea mihi videntur aut in lite ordinandâ, aut in consilio dando, esse posita: nam illud tertium, quod et a Crasso tactum est, et (ut audio) ille ipse Aristoteles, qui hæc maxime illustravit, adjunxit, etiamsi opus est, tamen minus est necessarium. Quidnam? inquit Catulus; an laudationes? id enim video poni genus tertium.

XI. Ita, inquit Antonius; et in eo quidem genere scio et me, et omnes qui affuerunt, delectatos esse vehementer, cum abs te est Popilia, mater vestra, laudata; cui primum mulieri hunc honorem in nostrâ civitate tributum puto: sed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem et ad præcepta esse revocanda. Ex his enim fontibus, unde omnia ornate dicendi præcepta sumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque illa elementa desiderare; quæ ut nemo tradat, quis est, qui nesciat, quæ sint in homine laudanda? Positis enim iis rebus, quas Crassus in illius orationis

suæ, quam contra collegam censor habuit, principio dixit, "Quæ naturâ aut fortunâ darentur hominibus, in iis rebus se vinci posse animo æquo pati: quæ ipsi sibi homines parare possent, in iis rebus se pati vinci non posse;" qui laudabit quempiam, intelliget, exponenda sibi esse fortunæ bona. Ea sunt, generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, ceterarumque rerum, quæ sunt aut corporis, aut extraneæ: si habuerit, bene his usum: si non habuerit, sapienter caruisse: si amiserit, moderate tulisse. Deinde, quid sapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid juste, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliquâ virtute aut fecerit aut tulerit. Hæc, et quæ sint ejus generis, facile videbit, qui volet laudare quempiam; et qui vituperare, contraria. Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium genus, quoniam inest in ratione rerum? non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamvis exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis. Nam et testimonium sæpe dicendum est, ac nonnunquam etiam accuratius, ut mihi necesse fuit in Sex. Titium, seditiosum civem et turbulentum: explicavi, in

eo testimonio dicendo, omnia consilia consulatûs mei, quibus illi tribuno plebis pro republicâ restitissem, quæque ab eo contra rempublicam facta arbitrarer, exposui. Diu retentus sum; multa audivi; multa respondi. Num igitur placet, cum de eloquentiâ præcipias, aliquid etiam de testimoniis dicendis, quasi in arte tradere? Nihil sane, inquit Catulus, necesse est.

XII. Quid si (quod sæpe summis viris accidit) mandata sint exponenda, aut in senatu ab imperatore, aut ad imperatorem aut ad regem aut ad populum aliquem a senatu? num, quia genere orationis in hujusmodi causis accuratiore est utendum, idcirco pars etiam hæc causarum numeranda videtur, aut propriis præceptis instruenda? Minime vero, inquit Catulus: non enim deerit homini diserto in ejusmodi rebus facultas, ex ceteris rebus et causis comparata. Ergo item, inquit, illa, quæ sæpe diserte agenda sunt, et quæ ego paulo ante (cum eloquentiam laudarem) dixi oratoris esse, neque habent suum locum ullum in divisione partium, neque certum præceptorum genus et agenda sunt non minus diserte, quam quæ in lite dicuntur, objurgatio, cohortatio, consolatio: quorum nihil est, quod non summa dicendi oramenta desideret: sed ex

artificio res istæ præcepta non quærunt. Plane, inquit Catulus, assentior.

Age vero, inquit Antonius, qualis oratoris, et quanti hominis in dicendo, putas esse, historiam scribere? Si, ut Græci scripserunt, summi, inquit Catulus: si, ut nostri, nihil opus est oratore: satis est, non esse mendacem. Atqui, ne nostros contemnas, inquit Antonius, Græci quoque sic initio scriptitârunt, ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso. Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium confectio: cujus rei, memoriæque publicæ retinendæ causâ, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium, pontificem maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebatque in album, et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi; [iique] etiam nunc annales maximi nominantur. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui, sine ullis ornamentis, monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Græcos Pherecydes, Hellanicus, Acusilas fuit, aliique permulti; talis noster Cato, et Pictor, et Piso, qui neque tenent, quibus rebus ornetur oratio, (modo enim huc ista sunt importata) et, dum intelligatur, quid dicant, unam dicendi laudem putant esse brevitatem. Paululum se erexit, et addidit historiæ majorem

sonum vocis, vir optimus, Crassi familiaris, Antipater: ceteri non exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuerunt.

XIII. Est, inquit Catulus, ut dicis: sed iste ipse Cœlius neque distinxit historiam varietate locorum; neque verborum collocatione, et tractu orationis leni et æquabili, perpolivit illud opus; sed, ut homo neque doctus neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut dicis, superiores. Minime mirum, inquit Antonius, si ista res adhuc nostrâ linguâ illustrata non est: nemo enim studet eloquentiæ nostrorum hominum, nisi ut in causis atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti a causis forensibus, cum ad ceteras res illustres, tum ad scribendam historiam maxime, se applicaverunt. Namque et Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in causis nihil omnino versatum esse accepimus: atqui tanta est eloquentia, ut me quidem, quantum ego Græce scripta intelligere possum, magnopere delectet. Et, post illum, Thucydides omnes dicendi artificio, meâ sententiâ, facile vicit; qui ita creber est rerum frequentiâ, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur; ita porro verbis aptus et pressus, ut nescias, utrum res oratione, an verba senten-

tiis, illustrentur. Atqui ne hunc quidem, quanquam est in republicâ versatus, ex numero accepimus eorum qui causas dictitârunt; et hos libros tum scripsisse dicitur, cum a republicâ remotus, atque (id quod optimo cuique Athenis accidere solitum est) in exsilium pulsus esset. Hunc consecutus est Syracusius Philistus, qui, cum Dionysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumsit in historiâ scribendâ, maximeque Thucydidem est, sicut mihi videtur, imitatus. Postea vero, quasi ex clarissimâ rhetoris officinâ, duo præstantes ingenio, Theopompus et Ephorus, ab Isocrate magistro impulsi, se ad historiam contulerunt: causas omnino nunquam attigerunt.

XIV. Denique etiam a philosophiâ profectus princeps Xenophon, Socraticus ille; post, ab Aristotele, Callisthenes, comes Alexandri, scripsit historiam; et hic quidem rhetorico pæne more: ille autem superior leniore quodam sono est usus, et qui illum impetum oratoris non habeat; vehemens fortasse minus, sed aliquanto tamen est, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu horum omnium Timæus, quantum autem judicare possum, longe eruditissimus, et rerum copiâ et sententiarum varietate abundantissimus, et ipsâ compositione verborum non

impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum usum forensem.

Hæc cum ille dixisset, Quid est, inquit, Catule, Cæsar? ubi sunt, qui Antonium Græce negant scire? quot historicos nominavit! quam scienter! quam proprie de unoquoque dixit! Id, mehercule, inquit Catulus admirans, illud jam mirari desino, quod multo magis ante mirabar, hunc, cum hæc nesciret, in dicendo posse tantum. Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans, horum libros, et nonnullos alios, sed delectationis causâ, cum est otium, legere soleo. Quid ergo est? fatebor: aliquid tamen: ut, cum in sole ambulem, etiamsi aliam ob causam ambulem, fieri naturâ tamen, ut colorer; sic, cum istos libros ad Misenum (nam Romæ vix licet) studiosius legerim, sentio orationem meam illorum tactu quasi colorari. Sed, ne latius hoc vobis patere videatur, hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipsi, qui scripserunt, voluerunt a vulgo intelligi: in philosophos vestros si quando incidi, deceptus indicibus librorum, quod sunt fere inscripti de rebus notis et illustribus, de virtute, de justitiâ, de honestate, de voluptate, verbum prorsus nullum intelligo: ita sunt angustis et concisis disputationibus illigati! Poëtas omnino, quasi aliâ quâdam linguâ locutos,

non conor attingere: cum his me (ut dixi) oblecto, qui res gestas, aut qui orationes scripserunt suas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluisse nobis, qui non sumus eruditissimi, esse familiares.

XV. Sed illuc redeo. Videtisne, quantum munus sitor atoris historia? haud scio, an flumine orationis, et varietate maximum: neque tamen eam reperio usquam separatim instructam rhetorum præceptis: sita sunt enim ante oculos. Nam quis nescit, primam esse historiæ legem, ne quid falsi dicere audeat? deinde ne quid veri non audeat? ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo? ne qua simultatis? Hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus. Ipsa autem exædificatio posita est in rebus et verbis. Rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis memoriâque dignis consilia primum, deinde acta, postea eventus, exspectantur, et de consiliis significari quid scriptor probet, et in rebus gestis declarari, non solum quid actum aut dictum sit, sed etiam quomodo: et cum de eventu dicatur, ut causæ explicentur omnes, vel casûs, vel sapientiæ, vel temeritatis: hominumque ipsorum non solum res gestæ, sed etiam, qui famâ ac nomine excellant, de cujusque vitâ atque naturâ.

Verborum autem ratio, et genus orationis, fusum atque tractum, et cum lenitate quâdam æquabili profluens, sine hac judiciali asperitate, et sine sententiarum forensium aculeis, persequendum est. Harum tot tantarumque rerum videtisne ulla esse præcepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur?

In eodem silentio multa alia oratorum officia jacuerunt, cohortationes, consolationes, præcepta, admonita; quæ tractanda sunt omnia disertissime: sed locum suum in illis artibus, quæ traditæ sunt, habent nullum. Atque in hoc genere illa quoque est infinita silva, quod oratori plerique (ut etiam Crassus ostendit) duo genera ad dicendum dederunt; unum de certâ definitâque causâ, quales sunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus versantur; addat, si quis volet, etiam laudationes: alterum, quod appellant omnes fere scriptores, explicat nemo, infinitam generis, sine tempore et sine personâ, quæstionem. Hoc quid et quantum sit, cum dicunt, intelligere mihi non videntur. Si enim est oratoris, quæcumque res infinite posita sit, de eâ posse dicere; dicendum erit ei, quanta sit solis magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de musicis rebus, non poterit, quin dicat, hoc onere suscepto, recusare. Denique ei, qui profitetur esse suum, non solum de iis controversiis

quæ temporibus et personis notatæ sunt, hoc est, de omnibus forensibus, sed etıam de generum infinitis quæstionibus, dicere, nullum potest esse genus orationis, quod sit exceptum.

XVI. Sed si illam quoque partem quæstionum oratori volumus adjungere vagam, et liberam, et late patentem, ut de rebus bonis aut malis, expetendis aut fugiendis, honestis aut turpibus, utilibus aut inutilibus, de virtute, de justitiâ, de continentiâ, de prudentiâ, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitiâ, de fide, de officio, de ceteris virtutibus, contrariisque vitiis, dicendum oratori putemus: itemque de republicâ, de imperio, de re militari, de disciplinâ civitatis, de hominum moribus; assumamus eam quoque partem, sed ita, ut sit circumscripta modicis regionibus. Equidem omnia, quæ pertinent ad usum civium, morem hominum, quæ versantur in consuetudine vitæ, in ratione reipublicæ, in hac societate civili, in sensu hominum communi, in naturâ, in moribus, comprehendenda esse oratori puto: si minus, ut separatim de his rebus philosophorum more respondeat; at certe, ut in causâ prudenter possit intexere: hisce autem ipsis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui jura, qui leges, qui civitates constituerunt, locuti sunt, simpliciter et splen-

dide, sine ullâ serie disputationum, et sine jejunâ concertatione verborum. Hoc loco, ne qua sit admiratio, si tot tantarumque rerum nulla a me præcepta ponentur, sic statuo: Ut in ceteris artibus, cum tradita sint cujusque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora aut similia sint, tradi non necesse esse; ut in picturâ, qui hominis speciem pingere perdidicerit, posse eum cujusvis vel formæ vel ætatis, etiamsi non didicerit, pingere; neque esse periculum, qui leonem aut taurum pingat egregie, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit: (neque est omnino ars ulla, in quâ omnia, quæ illâ arte effici possunt, a doctore tradantur; sed qui primarum et certarum rerum genera ipsa didicerunt, reliqua non incommode persequuntur); similiter arbitror, in hac sive ratione sive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus sit, ut eorum mentes, qui aut de republicâ, aut de ipsius rebus, aut de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliquâ statuendi potestate audiant, ad suum arbitrium movere possit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quæsiturum esse, quid dicat, quam Polycletum illum, cum Herculem fingebat, quemadmodum pellem aut hydram fingeret, etiamsi hæc nunquam separatim facere didicisset.

XVII. Tum Catulus: Præclare mihi videris, Antoni, posuisse ante oculos, quid discere oporteret eum, qui orator esset futurus; quid etiam, si non didicisset, ex eo quod didicisset, assumere: deduxisti enim totum hominem in duo solum genera causarum; cetera innumerabilia exercitationi et similitudini reliquisti. Sed videto, ne in istis duobus generibus hydra tibi sit, et pellis; Hercules autem, et alia opera majora, ne, in illis rebus quas prætermittis, relinquantur. Non enim mihi minus operis videtur de universis generibus rerum, quam de singulorum causis, ac multo etiam majus de naturâ Deorum, quam de hominum litibus, dicere. Non est ita, inquit Antonius: dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quam (id quod est majus) expertus. Omnium ceterarum rerum oratio, mihi crede, ludus est homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum et politioris humanitatis experti: in causarum contentionibus magnum est quoddam opus, atque haud sciam an de humanis operibus longe maximum; in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu et victoriâ judicatur; ubi adest armatus adversarius, qui sit et feriendus et repellendus: ubi sæpe is, qui rei dominus futurus est, alienus atque iratus, aut etiam amicus adversario et

inimicus tibi est; cum aut docendus is est, aut dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad tempus, ad causam, oratione moderandus: (in quo sæpe benevolentia ad odium, odium autem ad benevolentiam deducendum est:) qui, tanquam machinatione aliquâ, tum ad severitatem, tum ad remissionem animi, tum ad tristitiam, tum ad lætitiam, est contorquendus. Omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus, est utendum. Accedat oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena spiritûs, plena doloris, plena veritatis. In his operibus si quis illam artem comprehenderit, ut, tanquam Phidias, Minervæ signum efficere possit; non sane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere discat, laborabit.

XVIII. Tum Catulus: Quo ista majora ac mirabiliora fecisti, eo me major exspectatio tenet, quibusnam rationibus, quibusve præceptis ea tanta vis comparetur: non quo mea quidem jam intersit (neque enim ætas id mea desiderat, et aliud quoddam genus dicendi nos secuti sumus, qui nunquam sententias de manibus judicum vi quâdam orationis extorsimus, ac potius placatis eorum animis, tantum, quantum ipsi patiebantur, accepimus); sed tamen ista tua,

nullum ad usum meum, tantum cognoscendi studio adductus, requiro. Nec mihi opus est Græco aliquo doctore, qui mihi pervulgata præcepta decantet, cum ipse nunquam forum, nunquam ullum judicium, adspexerit; ut peripateticus ille dicitur Phormio; cum Hannibal, Carthagine expulsus, Ephesum ad Antiochum venisset exsul, proque eo, quod ejus nomen erat magnâ apud omnes gloriâ, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret; cumque se non nolle dixisset; locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas de imperatoris officio, et de omni re militari. Tum, cum ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quærebant ab Hannibale, quidnam ipse de illo philosopho judicaret. Pœnus, non optime Græce, sed tamen libere, respondisse fertur, multos se deliros senes sæpe vidisse; sed, qui magis quam Phormio deliraret, vidisse neminem. Neque, mehercule, injuriâ. Quid enim aut arrogantius aut loquacius fieri potuit, quam Hannibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certâsset, Græcum hominem, qui nunquam hostem, nunquam castra vidisset, nunquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes isti, qui de arte dicendi præcipiunt, vi-

dentur: quod enim ipsi experti non sunt, id docent ceteros. Sed hoc minus fortasse errant, quod non te, ut Hannibalem, sed pueros aut adolescentulos, docere conantur.

XIX. Erras, Catule, inquit Antonius: nam egomet in multos jam Phormiones incidi. Quis enim est istorum Græcorum, qui quenquam nostrûm quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita molesti sunt; facile omnes perpetior et perfero: nam aut aliquid afferunt, quod mihi non displiceat; aut efficiunt, ut me non didicisse minus pœniteat. Dimitto autem eos non tam contumeliose, quam philosophum illum Hannibal; et eo fortasse plus habeo etiam negotii: sed tamen est eorum doctrina, quantum ego judicare possum, perridicula. Dividunt enim totam rem in duas partes, in causæ controversiam, et in quæstionis. Causam appellant rem positam in disceptatione rerum et controversiâ; quæstionem autem, rem positam in infinitâ dubitatione. De causâ præcepta dant; de alterâ parte dicendi mirum silentium est. Denique quinque faciunt quasi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere ac pronuntiare: rem sane non reconditam. Quis enim hoc non suâ sponte

viderit, neminem posse dicere, nisi et quid diceret, et quibus verbis, et quo ordine diceret, haberet, et ea meminisset? Atque hæc ego non reprehendo: sed ante oculos posita esse dico, ut eas item quatuor, quinque, sexve partes, vel etiam septem (quoniam aliter ab aliis digeruntur) in quas est ab his omnis oratio distributa. Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benevolum nobis faciamus, et docilem, et attentum: deinde rem narrare, ita ut verisimilis narratio sit, ut aperta, ut brevis: post autem dividere causam, aut proponere: nostra confirmare argumentis, ac rationibus: deinde contraria refutare. Tum autem alii conclusionem orationis, et quasi perorationem, collocant: alii jubent, antequam peroretur, ornandi aut augendi causâ, digredi; deinde concludere, ac perorare. Ne hæc quidem reprehendo: sunt enim concinne distributa, sed tamen (id quod necesse fuit hominibus expertibus veritatis) non perite. Quæ enim præcepta principiorum et narrationum esse voluerunt, ea in totis orationibus sunt conservanda. Nam ego mihi benevolum judicem facilius facere possum in cursu orationis, quam cum omnia sunt inaudita; docilem autem, non cum polliceor me demonstraturum, sed tum, cum doceo et explano; attentum vero, crebro totâ actione excitandis mentibus judicum, non primâ denun-

tiatione, efficere possumus. Jam vero narrationem quod jubent verisimilem esse, et apertam, et brevem, recte nos admonent: quod hæc narrationis magis putant esse propria, quam totius orationis, valde mihi videntur errare: omninoque in hoc omnis est error, quod existimant, artificium esse hoc quoddam non dissimile ceterorum, cujusmodi de ipso jure civili hesterno die Crassus componi posse dicebat: ut genera rerum primum exponerentur, in quo vitium est, si genus ullum prætermittatur: deinde singulorum generum partes, in quo et deesse aliquam partem, et superare, mendosum est: tum verborum omnium definitiones, in quibus neque abesse quidquam decet, neque redundare.

XX. Sed hoc si in jure civili, si etiam in parvis aut mediocribus rebus doctiores assequi possunt; non idem sentio, tantâ hac in re, tamque immensâ, posse fieri. Sin autem qui arbitrantur, deducendi sunt ad eos qui hæc docent: omnia jam explicata et perpolita assequentur; sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi neque obscuri. Sed videant, quid velint; ad ludendumne, an ad pugnandum, arma sint sumturi. Aliud enim pugna et acies, aliud ludus campusque noster, desiderat. Attamen ars ipsa ludicra armorum et gladiatori et

militi prodest aliquid: sed animus acer et præsens, et acutus idem atque versutus, invictos viros efficit, non difficilius arte conjunctâ.

Quare ego tibi oratorem sic jam instituam, si potero, ut, quid efficere possit, ante perspiciam. Sit enim mihi tinctus literis; audierit aliquid; legerit; ista ipsa præcepta acceperit: tentabo quid deceat, quid voce, quid viribus, quid spiritu, quid linguâ efficere possit. Si intelligam posse ad summos pervenire, non solum hortabor, ut elaboret, sed etiam, si vir quoque mihi bonus videbitur, obsecrabo: tantum ego in excellente oratore, et eodem viro bono, pono esse ornamenti universæ civitati. Sin videbitur, cum omnia summa fecerit, tamen ad mediocres oratores esse venturus; permittam ipsi, quid velit; molestus magnopere non ero. Sin plane abhorrebit, et erit absurdus; ut se contineat, aut ad aliud studium transferat, admonebo. Nam neque is, qui optime potest, deserendus ullo modo est a cohortatione nostrâ, neque is, qui aliquid potest, deterrendus; quod alterum divinitatis mihi cujusdam videtur; alterum, vel non facere quod non optime possis, vel facere quod non pessime facias, humanitatis; tertium vero illud, clamare contra quam deceat, et quam possis, hominis est (ut tu, Catule, de quodam declamatore dixisti) stultitiæ suæ quamplurimos

testes domestico præconio colligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus adjuvandusque sit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit, ut, nobis ducibus, veniat eo, quo sine duce ipsi pervenimus, quoniam meliora docere non possumus.

XXI. Atque, ut a familiari nostro exordiar; hunc ego, Catule, Sulpicium, (primum in causâ parvulâ adolescentulum audivi) voce, et formâ, et motu corporis, et reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quærimus, oratione autem celeri et concitatâ (quod erat ingenii), et verbis effervescentibus, et paulo nimium redundantibus (quod erat ætatis), non sum aspernatus. Volo enim se efferat in adolescente fecunditas: nam facilius, sicut in vitibus revocantur ea, quæ sese nimium profuderunt, quam, si nihil valet materies, nova sarmenta culturâ excitantur; ita volo esse in adolescente, unde aliquid amputem. Non enim potest in eo succus esse diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem assecutum. Vidi statim indolem, neque dimisi tempus; et eum sum cohortatus, ut forum sibi ludum putaret esse ad discendum; magistrum autem, quem vellet, eligeret; me quidem si audiret, L. Crassum: quod iste arripuit, et ita sese facturum confirmavit; atque etiam addidit, gratiæ scilicet causâ,

me quoque sibi magistrum futurum. Vix annus intercesserat ab hoc sermone cohortationis meæ, cum iste accusavit C. Norbanum, defendente me. Non est credibile, quid interesse mihi sit visum inter eum qui tum erat, et qui anno ante fuerat. Omnino in illud genus eum Crassi magnificum atque præclarum natura ipsa ducebat: sed ea non satis proficere potuisset, nisi eodem studio atque imitatione intendisset, atque ita dicere consuêsset, ut totâ mente Crassum, atque omni animo, intueretur.

XXII. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstremus, quem imitetur, atque ita, ut, quæ maxime excellant in eo quem imitabitur, ea diligentissime persequatur: tum accedat exercitatio, quâ illum, quem ante delegerit, imitando effingat, atque ita exprimat; non ut multos imitatores sæpe cognovi, qui aut ea quæ facilia sunt, aut etiam illa quæ insignia ac pæne vitiosa, consectantur imitando. Nihil est facilius, quam amictum imitari alicujus, aut statum, aut motum. Si vero etiam vitiosum aliquid est, id sumere, et in eo vitiosum esse, non magnum est, ut ille, qui nunc etiam, amissâ voce, furit in republicâ Furius, nervos in dicendo C. Fimbriæ, quos tamen habuit ille, non assequitur, oris pravitatem et verborum latitudinem

imitatur: sed tamen ille nec deligere scivit, cujus potissimum similis esset, et, in eo ipso quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita faciet, ut oportet, primum vigilet necesse est in deligendo: deinde, quem probavit, in eo quæ maxime excellent, ea diligentissime persequatur.

Quid enim causæ censetis esse, cur ætates extulerint singulæ singula prope genera dicendi? quod non tam facile in nostris oratoribus possumus judicare (quia scripta, ex quibus judicium fieri posset, non multa sane reliquerunt), quam in Græcis; ex quorum scriptis, cujusque ætatis quæ dicendi ratio voluntasque fuerit, intelligi potest. Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta constent, Pericles, atque Alcibiades, et eâdem ætate Thucydides, subtiles, acuti, breves, sententiis magis quam verbis abundantes. Non potuisset accidere, ut unum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent ad imitandum. Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias. Multa Lysiæ scripta sunt; nonnulla Critiæ: de Theramene audivimus. Omnes etiam tum retinebant illum Periclis succum; sed erant paulo uberiore filo. Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium, cujus e ludo, tanquam ex equo Trojano, meri principes exierunt: sed

eorum partim in pompâ, partim in acie, illustres esse voluerunt.

XXIII. Itaque et illi, Theopompi, Ephori, Philisti, Naucratæ, multique alii naturis differunt; voluntate autem similes sunt, et inter sese, et magistri: et ii, qui se ad causas contulerunt, ut Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Æschines, Dinarchus, aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes in eodem veritatis imitandæ genere versati, quorum quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi studiumque vixit: posteaquam, extinctis his, omnis eorum memoria sensim obscurata est et evanuit; alia quædam dicendi molliora ac remissiora genera viguerunt. Inde Demochares, quem aiunt sororis filium fuisse Demostheni: tum Phalereus ille Demetrius, omnium istorum, meâ sententiâ, politissimus, aliique eorum similes exstiterunt. Quæ si volemus usque ad hoc tempus persequi; intelligemus, ut hodie Alabandensem illum Meneclem, et ejus fratrem Hieroclem, quos ego audivi, tota imitetur Asia; sic semper fuisse aliquem, cujus se similes plerique esse vellent.

Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris atque

magnis, tum scribendo maxime persequatur: quod si hic noster Sulpicius faceret, multo ejus oratio esset pressior; in quâ nunc interdum (ut in herbis rustici solent dicere) in summâ ubertate inest luxuries quædam, quæ stilo depascenda est. Hîc Sulpicius, Me quidem, inquit, recte mones; idque mihi gratum est: sed ne te quidem, Antoni, multum scriptitâsse arbitror. Tum ille, Quasi vero, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipsi desint: sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor. Verum et in hoc, ex re familiari meâ, et in illo, ex eo quod dico, quantulum id cumque est, quid faciam, judicari potest. Atque esse tamen multos videmus, qui neminem imitentur, et suâpte naturâ, quod velint, sine cujusquam similitudine, consequantur; quod et in vobis animadverti recte potest, Cæsar, et Cotta; quorum alter inusitatum quidem nostris oratoribus leporem quendam et salem, alter acutissimum et subtilissimum dicendi genus, est consecutus. Neque vero vester æqualis Curio (patre, meâ sententiâ, vel eloquentissimo temporibus illis) quemquam mihi magnopere videtur imitari; qui tamen verborum gravitate, et elegantiâ, et copiâ, suam quandam expressit quasi formam figuramque dicendi: quod ego maxime potui judicare in eâ causâ, quam ille contra me apud centumviros pro

fratribus Cossis dixit; in quâ nihil illi defuit, quod non modo copiosus, sed etiam sapiens orator, habere deberet.

XXIV. Verum, ut aliquando ad causas deducamus illum, quem instituimus, et eas quidem, in quibus plusculum negotii est, judiciorum atque litium, (riserit aliquis fortasse hoc præceptum; est enim non tam acutum, quam necessarium, magisque monitoris non fatui, quam eruditi magistri) hoc ei primum præcipiemus, quascumque causas erit acturus, ut eas diligenter penitusque cognoscat. Hoc in ludo non præcipitur: faciles enim causæ ad pueros deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum ascendere: ascendit: hostes repulit: accusatur. Nihil est negotii hujusmodi causam cognoscere. Recte igitur nihil de causâ discendâ præcipiunt: hæc est enim in ludo causarum fere formula. At vero in foro, tabulæ, testimonia, pacta, conventa, stipulationes, cognationes, affinitates, decreta, responsa, vita denique eorum qui in causâ versantur, tota cognoscenda est: quarum rerum negligentiâ plerasque causas, et maxime privatas, (sunt enim multo sæpe obscuriores) videmus amitti. Ita nonnulli, dum operam suam multam existimari volunt, ut toto foro volitare, et a causâ ad causam ire videantur, causas dicunt incog-

nitas. In quo est illa quidem magna offensio, vel negligentiæ, susceptis rebus; vel perfidiæ, receptis: sed etiam illa major opinione, quod nemo potest, de eâ re quam non novit, non turpissime dicere. Ita dum inertiæ vituperationem, quæ major est, contemnunt, assequuntur etiam illam, quam magis ipsi fugiunt, tarditatis. Equidem soleo dare operam, ut de suâ quisque re me ipse doceat, et, ut ne quis alius adsit, quo liberius loquatur, et agere adversarii causam, ut ille agat suam, et, quidquid de suâ re cogitârit, in medium proferat. Itaque, cum ille discessit, tres personas unus sustineo summâ animi æquitate, meam, adversarii, judicis. Qui locus est talis, ut plus habeat adjumenti quam incommodi, hunc judico esse dicendum: ubi plus mali quam boni reperio, id totum abjudico atque ejicio. Ita assequor, ut alio tempore cogitem, quid dicam, et alio dicam: quæ duo plerique ingenio freti, simul faciunt: sed certe iidem illi melius aliquanto dicerent, si aliud sumendum sibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent.

Cum rem penitus causamque cognovi, statim occurrit animo, quæ sit causa ambigui. Nihil est enim, quod inter homines ambigatur, sive ex crimine causa constet, ut facinoris, sive ex controversiâ, ut hereditatis, sive ex deliberatione,

ut belli, sive ex personâ, ut laudis, sive ex disputatione, ut de ratione vivendi; in quo non, aut quid factum sit, aut fiat, futurumve sit, quæratur, aut quale sit, aut quid vocetur.

XXV. Ac nostræ fere causæ, quæ quidem sunt criminum, plerumque inficiatione defenduntur. Nam et de pecuniis repetundis, quæ maximæ sunt, neganda fere sunt omnia: et de ambitu raro illud datur, ut possis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione sejungere: de sicariis, de veneficiis, de peculatu, inficiari necesse est. Id est igitur genus primum causarum in judiciis, ex controversiâ facti. In deliberationibus plerumque ex futuri, raro etiam ex instantis aut facti. Sæpe autem res non, sit, necne, sed qualis sit, quæritur; ut cum L. Opimii causam defendebat apud populum, audiente me, C. Carbo consul, nihil de C. Gracchi nece negabat; sed id jure, pro salute patriæ, factum esse dicebat: ut eidem Carboni tribuno plebis, aliâ tum mente rempublicam capessenti, P. Africanus de Ti. Gracccho interroganti, responderat, jure cæsum videri. Jure autem omnia defenduntur, quæ sunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut necesse fuerit, aut imprudentiâ, aut casu, facta esse videantur. Jam quid vocetur, quæritur, cum, quo verbo

quid appellandum sit, contenditur; ut mihi ipsi cum hoc Sulpicio fuit in Norbani causâ summa contentio: pleraque enim de iis, quæ ab isto objiciebantur, cum confiterer, tamen ab illo majestatem minutam negabam: ex quo verbo, lege Apuleiâ, tota illa causa pendebat. Atque in hoc genere causarum nonnulli præcipiunt, ut verbum illud, quod causam facit, lucide breviterque definiat. Quod mihi quidem perquam puerile videri solet: alia est enim, cum inter doctos homines, de iis ipsis rebus quæ versantur in artibus, disputatur, verborum definitio; ut, cum quæritur, quid sit ars, quid sit lex, quid sit civitas: in quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, ut vis ejus rei, quam definias, sic exprimatur, ut neque absit quidquam, neque supersit. Quod quidem in illâ causâ neque Sulpicius fecit, neque ego facere conatus sum. Nam, quantum uterque nostrûm potuit, omni copiâ dicendi dilatavit, quid esset majestatem minuere. Etenim definitio primum, reprehenso verbo uno, aut addito, aut demto, sæpe extorquetur e manibus: deinde genere ipso doctrinam redolet exercitationemque pæne puerilem: tum et in sensum et in mentem judicis intrare non potest: ante enim præterlabitur, quam percepta est.

XXVI. Sed in eo genere, in quo, quale sit

quid, ambigitur, existit etiam ex scripti interpretatione sæpe contentio, in quo nulla potest esse, nisi ex ambiguo, controversia. Nam illud ipsum, cum scriptum a sententiâ discrepat, genus quoddam habet ambigui; quod tum explicatur, cum ea verba, quæ desunt, suggesta sunt; quibus additis, defenditur, sententiam scripti perspicuam fuisse; et ex contrariis scriptis si quid ambigitur, non novum genus nascitur, sed superioris generis causa duplicatur: idque aut nunquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, ut, referendis præteritis verbis, id scriptum, quodcumque defendimus, suppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis causis, quæ propter scriptum ambiguntur, relinquatur, si est scriptum aliquid ambigue. Ambiguorum autem complura genera sunt; quæ mihi videntur ii melius nôsse, qui dialectici appellantur, hi autem nostri ignorare, qui non minus nôsse debeant: tum illud est frequentissimum in omni consuetudine vel sermonis vel scripti, cum idcirco aliquid ambigitur, quod aut verbum, aut verba sint prætermissa. Iterum autem peccant, cum genus hoc causarum, quod in scripti interpretatione versatur, ab illis causis, in quibus, qualis quæque res sit, disceptatur, sejungunt: nusquam enim tam quæritur, quale sit genus ipsum rei, quam in scripto, quod totum a facti controversiâ separa-

tum est. Ita tria sunt omnino genera, quæ in disceptationem et controversiam cadere possunt; quid fiat, factum, futurumve sit; aut quale sit; aut quomodo nominetur: nam et illud quidem, quod quidam Græci adjungunt, rectene factum sit, totum in eo est, quod, quale sit, quærimus.

XXVII. Sed jam ad institutum revertar meum.

Cum igitur, accepto causæ genere et cognito, rem tractare cœpi, nihil prius constituo, quam, quid sit illud, quo mihi referenda sit omnis illa oratio, quæ sit propria quæstionis et judicii: deinde illa quo diligentissime considero, quorum alterum commendationem habet nostram, aut eorum quos defendimus; alterum est accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id quod volumus, commovendos. Ita ratio omnis dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa: ut probemus vera esse ea quæ defendimus; ut conciliemus nobis eos qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcumque causa postulabit motum, vocemus. Ad probandum autem duplex est oratori subjecta materies: una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore, sed, in re positæ, ratione tractantur; ut tabulæ, testimonia, pacta, conventa, quæstiones, leges, senatûs-consulta, res judicatæ, decreta, responsa, et reliqua, si

quæ sunt, quæ non pariuntur ab oratore, sed ad oratorem a causâ atque a re deferuntur; altera, quæ tota in disputatione et argumentatione oratoris collocata est. Ita in superiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis, cogitandum est. Atque isti quidem, qui docent, cum causas in plura genera secuerunt, singulis generibus argumentorum copiam suggerunt: quod etiamsi ad instituendos adolescentulos magis aptum est, ut, simul ac posita sit causa, habeant, quo se referant, unde statim expedita possint argumenta depromere; tamen et tardi ingenii est, rivulos consectari, fontes rerum non videre; et jam ætatis est usûsque nostri, a capite, quod velimus, arcessere, et, unde omnia manent, videre.

Et primum genus illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum, ad omnem usum similium rerum, esse debebit. Nam pro tabulis et contra tabulas; pro testibus et contra testes; pro quæstionibus et contra quæstiones; et item de ceteris rebus ejusdem generis, vel separatim dicere solemus de genere universo, vel definite de singulis temporibus, hominibus, causis: quos quidem locos (vobis hoc, Cotta et Sulpici, dico) multâ commentatione atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis. Longum est enim

nunc me explicare, quâ ratione aut confirmare aut infirmare testes, tabulas, quæstiones, oporteat. Hæc sunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximæ: artem quidem, et præcepta duntaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur. Itemque illa, quæ sunt alterius generis, quæ tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illustrem perpolitamque desiderant. Itaque, cum hæc duo nobis quærenda sint in causis, primum quid, deinde quomodo, dicamus; alterum, quod totum arte tinctum videtur, tametsi artem requirit, tamen prudentiæ est pæne mediocris, quid dicendum sit, videre: alterum est, in quo oratoris vis illa divina, virtusque cernitur, ea, quæ dicenda sunt, ornate, copiose, varieque dicere.

XXVIII. Quare illam partem superiorem, quoniam semel ita vobis placuit, non recusabo quo minus perpoliam atque conficiam: (quantum consequar, vos judicabitis:) quibus ex locis ad eas tres res, quæ ad fidem faciendam solæ valent, ducatur oratio, ut et concilientur animi, et doceantur, et moveantur. [Hæc sunt enim tria numero:] ea vero quemadmodum illustrentur, præsto est, qui omnes docere possit, qui hoc primus in nostros mores induxit, qui maxime

auxit, qui solus effecit. Namque ego, Catule, (dicam enim, non reverens assentandi suspicionem) neminem esse oratorem paulo illustriorem arbitror, neque Græcum neque Latinum, quem ætas nostra tulerit, quem non et sæpe et diligenter audierim. Itaque, si quid est in me, (quod jam sperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operæ mihi ad audiendum datis) ex eo est, quod nihil quisquam unquam me audiente egit orator, quod non in memoriâ meâ penitus insederit. Atque ego is, qui sum, quantuscumque sum ad judicandum, omnibus auditis oratoribus, sine ullâ dubitatione sic statuo et judico, neminem omnium tot et tanta, quanta sunt in Crasso, habuisse ornamenta dicendi. Quamobrem, si vos quoque hoc idem existimatis, non erit (ut opinor) iniqua partitio, si, cum ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut institui, creâro, aluero, confirmâro; tradam eum Crasso, et vestiendum, et ornandum.

Tum Crassus, Tu vero, inquit, Antoni, perge, ut instituisti. Neque enim est boni neque liberalis parentis, quem procreârit et eduxerit, eum non et vestire et ornare; præsertim cum te locupletem esse negare non possis. Quod enim ornamentum, quæ vis, qui animus, quæ dignitas illi oratori defuit, qui in causâ perorandâ non

dubitavit excitare reum consularem, et ejus diloricare tunicam, et judicibus cicatrices adversas senis imperatoris ostendere? qui idem, hoc accusante Sulpicio, cum hominem seditiosum furiosumque defenderet, non dubitavit seditiones ipsas ornare, ac demonstrare gravissimis verbis, multos sæpe impetus populi non injustos esse; quos præstare nemo possit? multas etiam e republicâ seditiones sæpe esse factas, ut cum reges essent exacti, ut cum tribunicia potestas esset constituta? illam Norbani seditionem, ex luctu civium, et ex Cæpionis odio, qui exercitum amiserat, neque reprimi potuisse, et jure esse conflatam? Potuit hic locus tam anceps, tam inauditus, tam lubricus, tam novus, sine quâdam incredibili vi ac facultate dicendi tractari? Quid ego de Cn. Manlii, quid de Q. Regis commiseratione dicam? quid de aliis innumerabilibus? in quibus non hoc maxime enituit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam singulare, sed hæc ipsa, quæ nunc ad me delegare vis, ea semper in te eximia et præstantia fuerunt.

XXIX. Tum Catulus, Ego vero, inquit, in vobis hoc maxime admirari soleo, quod, cum inter vos in dicendo dissimillimi sitis, ita tamen uterque vestrûm dicat, ut ei nihil neque a naturâ denegatum, neque a doctrinâ non delatum esse

videatur. Quare, Crasse, neque tu tuâ suavitate nos privabis, ut, si quid ab Antonio aut prætermissum aut relictum sit, non explices: neque te, Antoni, si quid non dixeris, existimabimus non potuisse potius, quam a Crasso dici maluisse. Hîc Crassus: Quin tu, inquit, Antoni, omittis ista, quæ proposuisti, quæ nemo hòrum desiderat, quibus ex locis ea, quæ dicenda sint in causis, reperiantur; quæ quanquam abs te novo quodam modo, præclareque dicuntur, sunt tamen et re faciliora, et præceptis pervagata? illa, deprome nobis, unde afferas, quæ sæpissime tractas, semperque divinitus.

Depromam equidem, inquit Antonius; et, quo facilius id a te exigam quod peto, nihil tibi a me postulanti recusabo. Meæ totius orationis, et istius ipsius in dicendo facultatis, quam modo Crassus in cœlum verbis extulit, tres sunt rationes, ut ante dixi; una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat: nam hoc necesse est, ut is, qui nobis causam adjudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed, quoniam illa pars, in quâ rerum ipsarum explicatio ac defensio posita est, videtur omnem hujus generis quasi

doctrinam continere, de eâ primum loquemur, et pauca dicemus. Pauca enim sunt, quæ usu jam tractata, et animo quasi habere notata videamur.

XXX. Ac tibi sapienter monenti, L. Crasse, libenter assentiemur, ut singularum causarum defensiones, quas solent magistri pueris tradere, relinquamus; aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem et causam et orationem disputatio ducitur. Neque enim, quoties verbum aliquod est scribendum nobis, toties ejus verbi literæ sunt cogitatione conquirendæ; nec quoties causa dicenda est, toties ad ejus causæ seposita argumenta revolvi nos oportet: sed habere certos locos, qui, ut literæ ad verbum scribendum, sic illi ad causam explicandam, statim occurrant. Sed hi loci ei demum oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel usu, quem ætas denique affert; vel auditione et cogitatione, quæ studio et diligentiâ præcurrit ætatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem et acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, si erit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in moribus ac voluntatibus civium suorum hospes, non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. Subacto mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato et

iterato, quo meliores fetus possit et grandiores edere. Subactio autem est usus, auditio, lectio, literæ.

Ac primum naturam causæ videat, quæ nunquam latet; factumne sit, quæratur, an, quale sit, an, quod nomen habeat: quo perspecto, statim occurrit naturali quâdam prudentiâ, non his subductionibus quas isti docent, quid faciat causam, id est, quo sublato controversia stare non possit: deinde, quid veniat in judicium, quod isti sic jubent quærere: Interfecit Opimius Gracchum: quid facit causam? quod reipublicæ causâ, cum ex senatûs-consulto ad arma vocâsset: hoc tolle, causa non erit. At id ipsum negat contra leges licuisse Decius. Veniet igitur in judicium, licueritne ex senatûs-consulto, servandæ reipublicæ causâ. Perspicua sunt hæc quidem, et in vulgari prudentiâ sita; sed illa quærenda, quæ ab accusatore et defensore argumenta, ad id, quod in judicium venit, spectantia, debeant afferri.

XXXI. Atque hîc illud videndum est, in quo summus est error istorum magistrorum ad quos liberos nostros mittimus, non quo hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, sed tamen ut videatis, quam sit genus hoc eorum, qui sibi eruditi videntur, hebes atque impolitum. Con-

stituunt enim, in partiendis orationum modis, duo genera causarum: unum appellant, in quo, sine personis atque temporibus, de universo genere quæratur; alterum, quod personis certis et temporibus definiatur; ignari, omnes controversias ad universi generis vim et naturam referri. Nam in eâ ipsâ causâ, de quâ ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimii persona, nihil Decii. De ipso enim universo genere infinita quæstio est, num pœnâ videatur esse afficiendus, qui civem ex senatûs-consulto, patriæ conservandæ causâ, interemerit, cum id per leges non liceret. Nulla denique est causa, in quâ id, quod in judicium venit, ex reorum personis, non generum ipsorum universâ disputatione, quæratur. Quinetiam in iis ipsis, ubi de facto ambigitur, ceperitne contra leges pecunias P. Decius, argumenta et criminum et defensionis revocentur oportet ad genus, et ad naturam universam: quod sumtuosus, de luxuriâ; quod alieni appetens, de avaritiâ; quod seditiosus, de turbulentis et malis civibus; quod a multis arguitur, de genere testium: contraque, quæ pro reo dicentur, omnia necessario a tempore atque homine ad communes rerum et generum summas revolventur. Atque hæc forsitan homini, non omnia, quæ sunt in naturâ rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta vide-

antur, quæ veniant in judicium tum, cum de facto quæratur: sed tamen criminum est multitudo, non defensionum aut locorum, infinita.

XXXII. Quæ vero, cum de facto non ambigitur, quæruntur, qualia sint; ea, si ex reis numeres, et innumerabilia sunt, et obscura; si ex rebus, valde et modica, et illustria. Nam si Mancini causam in uno Mancino ponimus, quotiescumque is, quem pater-patratus dediderit, receptus non erit, toties causa nova nascetur. Sin in illâ controversiâ causam facit, videaturne ei, quem pater-patratus dediderit, si is non sit receptus, postliminium esse; nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defensionis, Mancini nomen pertinet. Ac, si quid affert præterea hominis aut dignitas aut indignitas, extra quæstionem est, et ea tamen ipsa oratio ad universi generis disputationem referatur necesse est. Hæc ego non eo consilio disputo, ut homines eruditos redarguam; quanquam reprehendendi sunt, qui, in genere definiendo, istas causas describunt in personis et in temporibus positas esse. Nam etsi incurrunt tempora et personæ, tamen intelligendum est, non ex iis, sed ex genere quæstionis, pendere causas. Sed hoc nihil ad me. Nullum enim nobis certamen cum istis esse debet tantum: satis est intelligi, ne hoc quidem

eos consecutos, quod in tanto otio, etiam sine hac forensi exercitatione, efficere potuerunt, ut genera rerum discernerent, eaque paulo subtilius explicarent. Verum hoc (ut dixi) nihil ad me. Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos, Cotta noster et Sulpici: quomodo nunc se istorum artes habent, pertimescenda est multitudo causarum: est enim infinita, si in personis ponitur; quot homines, tot causæ: sin ad generum universas quæstiones referuntur; ita modicæ et paucæ sunt, ut eas omnes, diligentes, et memores, et sobrii oratores percursas animo, et, prope dicam, decantatas habere debeant; nisi forte existimatis, a M' Curio causam didicisse L. Crassum, et eâ re multa attulisse, quamobrem, postumo non nato, Curium tamen heredem Coponii esse oporteret. Nihil ad copiam argumentorum, neque ad causæ vim ac naturam, nomen Coponii aut Curii pertinuit. In genere erat universo rei negotiique, non in tempore ac nominibus, omnis quæstio: Cum scriptum ita sit, "si mihi filius genitur, isque prius moritur," et cetera, "tum ut mihi ille sit heres:" si natus filius non sit, videaturne is, qui filio mortuo institutus heres sit, heres esse.

XXXIII. Perpetui juris et universi generis quæstio non hominum nomina, sed rationem

dicendi, et argumentorum fontes, desiderat. In quo etiam isti nos jurisconsulti impediunt, a discendoque deterrent. Video enim, in Catonis et Bruti libris, nominatim fere referri, quid alicui de jure viro aut mulieri responderint; credo, ut putaremus, in hominibus, non in re, consultationis aut dubitationis, causam aliquam fuisse; ut, quod homines essent innumerabiles, debilitati a jure cognoscendo, voluntatem discendi simul cum spe perdiscendi abjiceremus.

Sed hæc Crassus aliquando nobis expediet, et exponet descripta generatim: est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, se jus civile, quod nunc diffusum et dissipatum est, in certa genera coacturum, et ad artem facile redacturum. Et quidem, inquit Catulus, haudquâquam id est difficile Crasso, qui et, quod disci potuit de jure, didicit: et, quod iis, qui eum docuerunt, defuit, ipse afferet; ut, quæ sint in jure, vel apte describere, vel ornate illustrare possit. Ergo ista, inquit Antonius, tum a Crasso discemus, cum se de turbâ, et a subselliis, in otium (ut cogitat) soliumque contulerit. Jam id quidem sæpe, inquit Catulus, ex eo audivi, cum diceret, sibi certum esse, a judiciis causisque discedere: sed, ut ipsi soleo dicere, non licebit: neque enim ipse auxilium suum sæpe a viris bonis frustra implorari patietur, neque id

æquo animo feret civitas; quæ, si voce L. Crassi carebit, ornamento quodam sese spoliatam putabit. Nam, hercle, inquit Antonius, si hæc vere a Catulo dicta sunt, tibi mecum in eodem est pistrino, Crasse, vivendum: et istam oscitantem et dormitantem sapientiam Scævolarum et ceterorum beatorum otio concedamus. Arrisit hîc Crassus leniter; et, Pertexe modo, inquit, Antoni, quod exorsus es: me tamen ista oscitans sapientia, simul atque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

XXXIV. Hujus quidem loci, quem modo sum exorsus, hic est finis, inquit Antonius: quoniam intelligitur, non in hominum innumerabilibus personis, neque in infinitâ temporum varietate, sed in generum causis atque naturis, omnia sita esse, quæ in dubium vocarentur; genera autem esse definita, non solum numero, sed etiam paucitate; ut eam materiem orationis, quæ cujusque esset generis, studiosi qui essent dicendi, omnibus locis descriptam, instructam, ornatamque comprehenderent, rebus dico et sententiis. Eæ vi suâ verba parient, quæ semper satis ornata mihi quidem videri solent, si ejusmodi sunt, ut ea res ipsa peperisse videatur. Ac, si verum quæritis, quod mihi quidem videatur, (nihil enim aliud affirmare possum, nisi senten-

tiam et opinionem meam) hoc instrumentum causarum et generum universorum in forum deferre debemus, neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum denique scrutari locos, ex quibus argumenta eruamus; quæ quidem omnibus, qui ea mediocriter modo considerârint, studio adhibito et usu, pertractata esse possunt; sed tamen animus referendus est ad ea capita, et ad illos, quos sæpe jam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum est sive artis, sive animadversionis, sive consuetudinis, nôsse regiones, intra quas venere et pervestiges, quod quæras: ubi eum locum omnem cogitatione sepseris, si modo usum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret atque incidet.

XXXV. Et sic, cum ad inveniendum in dicendo tria sint; acumen, deinde ratio, quam licet (si volumus) appellemus artem, tertium diligentia; non possum equidem non ingenio primas concedere: sed tamen ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat: diligentia, inquam, quæ, cum omnibus in rebus, tum in causis defendendis, plurimum valet: hæc præcipue colenda est nobis; hæc semper adhibenda; hæc, nihil est, quod non assequatur. Causa ut penitus (quod initio dixi) nota sit, diligentia est:

ut adversarium attente audiamus, atque ut ejus non solum sententias, sed etiam verba omnia excipiamus, vultus denique perspiciamus omnes, qui sensus animi plerumque indicant, diligentia est: id tamen dissimulanter facere, ne sibi ille aliquid proficere videatur, prudentia est: deinde ut in iis locis, quos proponam paulo post, pervolvatur animus, ut se penitus insinuet in causam, ut sit curâ et cogitatione intentus, diligentia est: ut his rebus adhibeat, tanquam lumen aliquod, memoriam, ut vocem, ut vires [hæc magna sunt.] Inter ingenium quidem et diligentiam, perpaululum loci reliquum est arti. Ars demonstrat tantum, ubi quæras, atque ubi sit illud, quod studeas invenire; reliqua sunt in curâ, attentione animi, cogitatione, vigilantiâ, assiduitate, labore; complectar uno verbo, quo sæpe jam usi sumus, diligentiâ; quâ unâ virtute omnes virtutes reliquæ continentur. Nam orationis quidem copiâ videmus ut abundent philosophi, qui, ut opinor, (sed tu hæc, Catule, melius) nulla dant præcepta dicendi, nec idcirco minus, quæcumque res proposita est, suscipiunt, de quâ copiose et abundanter loquantur.

XXXVI. Tum Catulus, Est, inquit, ut dicis, Antoni, ut plerique philosophi nulla tradant præ-

cepta dicendi, et habeant paratum tamen, quid de quâque re dicant. Sed Aristoteles (is, quem maxime ego admiror) proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumenti via, non modo ad philosophorum disputationem, sed etiam ad hanc, quâ in causis utimur, inveniretur: a quo quidem homine jamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua, sive tu similitudine illius divini ingenii in eadem incurris vestigia, sive etiam illa ipsa legisti atque didicisti; quod quidem magis verisimile videtur. Plus enim te operæ Græcis dedisse rebus video, quam putâramus. Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule: semper ego existimavi, jucundiorem et probabiliorem huic populo oratorem fore, qui, primum, quam minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum rerum, significationem daret. Atque ego idem existimavi, pecudis esse, non hominis, cum tantas res Græci susciperent, profiterentur, agerent, seseque et videndi res obscurissimas, et bene vivendi, et copiose dicendi rationem hominibus daturos pollicerentur, non admovere aurem, et, si palam audire eos non auderes, ne minueres apud tuos cives auctoritatem tuam, subauscultando tamen excipere voces eorum, et procul, quid narrarent, attendere: itaque feci, Catule, et istorum omnium summatim causas et genera ipsa gustavi.

XXXVII. Valde, hercule, inquit Catulus, timide, tanquam ad aliquem libidinis scopulum, sic tuam mentem ad philosophiam appulisti, quam hæc civitas aspernata nunquam est. Nam et referta quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum, cum erat in hac gente Magna illa Græcia: ex quo etiam quidam Numam Pompilium, regem nostrum, fuisse Pythagoreum ferunt; qui annis permultis ante fuit, quam ipse Pythagoras: quo etiam major vir habendus est, cum illam sapientiam constituendæ civitatis duobus prope sæculis ante cognovit, quam eam Græci natam esse senserunt. Et certe non tulit ullos hæc civitas aut gloriâ clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores, P. Africano, C. Lælio, L. Furio, qui secum eruditissimos homines ex Græciâ palam semper habuerunt. Atque ego ex istis sæpe audivi, cum dicerent, pergratum Athenienses et sibi fecisse, et multis principibus civitatis, quod, cum ad senatum legatos de suis maximis rebus mitterent, tres illius ætatis nobilissimos philosophos misissent, Carneadem, et Critoläum, et Diogenem: itaque eos, dum Romæ essent, et a se et ab aliis frequenter auditos. Quos tu cum haberes auctores, Antoni, miror, cur philosophiæ, sicut Zethus ille Pacuvianus, prope bellum indixeris. Minime, inquit Antonius: ac sic decrevi philosophari potius, ut

Neoptolemus apud Ennium, "paucis: nam omnino haud placet." Sed tamen hæc est mea sententia, quam videbar exposuisse. Ego ista studia non improbo, moderata modo sint: opinionem istorum studiorum, et suspicionem artificii, apud eos qui res judicent, oratori adversariam esse arbitror: imminuit enim et oratoris auctoritatem, et orationis fidem.

XXXVIII. Sed, ut eo revocetur, unde huc declinavit, oratio, ex tribus istis clarissimis philosophis, quos Romam venisse dixisti, videsne Diogenem fuisse, qui diceret, artem se tradere bene disserendi, et vera ac falsa dijudicandi, quam verbo Græco Διαλεκτικὴν appellaret? In hac arte (si modo est hæc ars) nullum est præceptum, quo modo verum inveniatur, sed tantum est, quo modo judicetur. Nam et omne, quod eloquimur sic, ut id aut esse dicamus aut non esse, et si simpliciter dictum sit, suscipiunt dialectici, ut judicent, verumne sit, an falsum: et si conjuncte sit elatum, et adjuncta sint alia, judicent, rectene adjuncta sint: et verane summa sit uniuscujusque rationis: et ad extremum ipsi se compungunt suis acuminibus, et, multa quærendo, reperiunt non modo ea quæ jam non possint ipsi dissolvere, sed etiam quibus ante exorsa, et potius detexta prope, retexantur. Hîc

nos igitur Stoicus iste nihil adjuvat, quoniam, quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit, quod et multa reperit, quæ neget ullo modo posse dissolvi, et genus sermonis affert non liquidum, non fusum ac profluens, sed exile, aridum, concisum, ac minutum: quod si quis probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non esse fateatur. Hæc enim nostra oratio multitudinis est auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non aurificis staterâ, sed quâdam populari trutinâ, examinantur. Quare istam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimium est, in judicandis nimium loquax. Critoläum istum, quem simul cum Diogene venisse commemoras, puto plus huic studio nostro prodesse potuisse: erat enim ab isto Aristotele, a cujus inventis tibi ego videor non longe aberrare. Atque inter hunc Aristotelem, (cujus et illum legi librum, in quo exposuit dicendi artes omnium superiorum, et illos, in quibus ipse sua quædam de eâdem arte dixit) et hos germanos hujus artis magistros, hoc mihi visum est interesse, quod ille eâdem acie mentis, quâ rerum omnium vim naturamque viderat, hæc quoque aspexit, quæ ad dicendi artem, quam ille despiciebat, pertinebant: illi autem, qui hoc solum colendum duce-

bant, habitârunt in hac unâ ratione tractandâ, non eâdem prudentiâ, quâ ille, sed usu in hoc uno genere, studioque majore. Carneadis vero vis incredibilis illa dicendi, et varietas, perquam esset optanda nobis; qui nullam unquam in illis suis disputationibus rem defendit, quam non probârit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc majus est quiddam, quam ab iis, qui hæc tradunt et docent, postulandum sit.

XXXIX. Ego autem, si quem nunc plane rudem institui ad dicendum velim, his potius tradam assiduis, uno opere eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuissimas particulas, atque omnia minima mansa, ut nutrices infantibus pueris, in os inserant. Sin sit is, qui et doctrinâ mihi liberaliter institutus, et aliquo jam imbutus usu, et satis acri ingenio esse videatur; illuc eum rapiam, ubi non seclusa aliqua aquula teneatur, sed unde universum flumen erumpat: qui illi sedes, et tanquam domicilia omnium argumentorum commonstret, et ea breviter illustret, verbisque definiat. Quid enim est, in quo hæreat, qui viderit, omne, quod sumatur in oratione aut ad probandum aut ad refellendum, aut ex suâ sumi vi atque naturâ, aut assumi foris? Ex suâ vi, cum aut res quæ sit tota, quæratur, aut pars ejus, aut vocabulum

quod habeat, aut quidpiam, rem illam quod attingat: extrinsecus autem, cum ea, quæ sunt foris, neque inhærent in rei naturâ, colliguntur. Si res tota quæritur, definitione universa vis explicanda est, sic: Si majestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id fecisset, populi Romani potestati tradidit. Sin pars; partitione, hoc modo: Aut senatui parendum de salute reipublicæ fuit, aut aliud consilium instituendum, aut suâ sponte faciendum; aliud consilium, superbum; suum arrogans: utendum igitur fuit consilio senatûs. Sin ex vocabulo, ut Carbo: Si consul est, qui consulit patriæ, quid aliud fecit Opimius? Sin ab eo, quod rem attingat, plures sunt argumentorum sedes ac loci: nam et conjuncta quæremus, et genera, et partes generibus subjectas, et similitudines, et dissimilitudines, et contraria, et consequentia, et consentanea, et quasi præcurrentia, et repugnantia, et causas rerum vestigabimus, et ea, quæ ex causis orta sunt; et majora, paria, minora, quæremus.

XL. Ex conjunctis sic argumenta ducuntur: Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis. Ex genere autem: Si magistratus in populi

Romani potestate esse debent, quid Norbanum accusas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis? Ex parte autem eâ, quæ est subjecta generi: Si omnes, qui reipublicæ consulunt, cari nobis esse debent, certe in primis imperatores, quorum consiliis, virtute, periculis, retinemus et nostram salutem, et imperii dignitatem. Ex similitudine autem: Si feræ partus suos diligunt, quâ nos in liberos nostros indulgentiâ esse debemus? At ex dissimilitudine: Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent. Atque utroque in genere et similitudinis, et dissimilitudinis, exempla sunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis, et fictæ narrationes sæpe ponendæ. Jam ex contrario: Si Gracchus nefarie, præclare Opimius. Ex consequentibus: Si et ferro interfectus ille, et tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehensus es in illo ipso loco, et nemo præter te ibi visus est, et causa nemini, et tu semper audax; quid est, quod de facinore dubitare possimus? Ex consentaneis, et præcurrentibus, et repugnantibus, ut olim Crassus adolescens: Non, si Opimium defendisti, Carbo, idcirco te isti bonum civem putabunt. Simulâsse te, et aliud quid quæsîsse, perspicuum est, quod Ti. Gracchi mortem sæpe in concionibus deplorâsti, quod P. Africani

necis socius fuisti, quod eam legem in tribunatu tulisti, quod semper a bonis dissensisti. Ex causis autem rerum sic: Avaritiam si tollere vultis, mater ejus est tollenda, luxuries. Ex iis autem, quæ sunt orta de causis: Si ærarii copiis, et ad belli adjumenta, et ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus. Majora autem, et minora, et paria comparabimus, sic. Ex majore: Si bona existimatio divitiis præstat, et pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis est expetenda? Ex minore sic:

"hic, parvæ consuetudinis
Causâ hujus mortem fèrt tam familiariter:
Quid si ipse amâsset? quid mihi hic faciet patri?"

Ex pari sic: Est ejusdem et eripere, [et contra rempublicam largiri,] pecunias. Foris autem assumuntur ea, quæ non suâ vi, sed extraneâ sublevantur, ut hæc: Hoc verum est; dixit enim Q. Lutatius: Hoc falsum est; habita enim quæstio est: Hoc sequi necesse est; recito enim tabulas. De quo genere toto paulo ante dixi. Hæc, ut brevissime dici potuerunt, ita a me dicta sunt.

XLI. Ut enim, si aurum cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare vellem, satis esse deberet, si signa et notas ostenderem locorum, quibus cognitis, ille sibi ipse foderet,

et id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore, inveniret; sic has ego argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonstrant, ubi sint; reliqua curâ et cogitatione eruuntur. Quod autem argumentorum genus cuique causarum generi maxime conveniat, non est artis exquisitæ præscribere, sed est mediocris ingenii judicare. Neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, sed ut doctissimis hominibus usûs nostri quasi quædam monita tradamus. His igitur locis in mente et cogitatione defixis, et in omni re ad dicendum positâ excitatis, nihil erit, quod oratorem effugere possit, non modo in forensibus disceptationibus, sed omnino in ullo genere dicendi. Si vero assequetur, ut talis videatur, qualem se videri velit, et animos eorum ita afficiat, apud quos aget, ut eos, quocumque velit, vel trahere vel rapere possit; nihil profecto præterea ad dicendum requiret. Jam illud videmus nequâquam satis esse, reperire quid dicas, nisi id inventum tractare possis. Tractatio autem varia esse debet, ne aut cognoscat artem, qui audiat, aut defatigetur similitudinis satietate. Proponi oportet, quid afferas, et, id quare ita sit, ostendere; et iisdem illis locis interdum concludere, relinquere alias, alioque transire: sæpe non proponere, ac, ratione ipsâ afferendâ, quid proponendum fuerit, declarare: si cui quid

simile dicas, prius ut simile confirmes; deinde, quod agitur, adjungas; puncta argumentorum plerumque ut occulas, ne quis ea numerare possit, ut re distinguantur, verbis confusa esse videantur.

XLII. Hæc, ut et properans, et apud doctos, et semidoctus ipse, percurro, ut aliquando ad illa majora veniamus. Nihil est enim in dicendo, Catule, majus, quam ut faveat oratori is qui audiet, utque ipse sic moveatur, ut impetu quodam animi et perturbatione magis, quam judicio aut consilio, regatur. Plura enim multo homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundiâ, aut dolore, aut lætitiâ, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliquâ permotione mentis, quam veritate, aut præscripto, aut juris normâ aliquâ, aut judicii formulâ, aut legibus. Quare, nisi quid vobis aliud placet, ad illa pergamus.

Paulum, inquit Catulus, etiam nunc deesse videtur iis rebus, Antoni, quas exposuisti, quod sit tibi ante explicandum, quam illuc proficiscare, quo te dicis intendere. Quidnam? inquit. Qui ordo tibi placeat, inquit Catulus, et quæ dispositio argumentorum, in quâ tu mihi semper Deus videri soles. Vide, quam sim in isto genere, inquit, Catule, Deus. Non, mehercule, mihi, nisi admonito, venisset in mentem; ut

possis existimare, me in ea, in quibus nonnunquam aliquid efficere videor, usu solere in dicendo, vel casu potius, incurrere. Ac res quidem ista, quam ego, quia non nôram, sic, tanquam ignotum hominem, præteribam, tantum potest in dicendo, ut ad vincendum nulla plus possit: sed tamen mihi videris ante tempus a me rationem ordinis et disponendarum rerum requisîsse. Nam si ego omnem vim oratoris in argumentis et in re ipsâ per se comprobandâ posuissem, tempus esset jam de ordine argumentorum, et de collocatione aliquid dicere: sed, cum tria sint a me proposita, de uno dictum; cum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de disponendâ totâ oratione quærendum.

NOTES.

Section I. *Page* 7. *Line* 1. *Memoriâ* .... *repetenti.* "Reflecting upon the history of past times." *Vetera.* Scil. *monumenta.* Probably referring to those of the ancient Romans and Athenians, who were remarkable for bestowing honors on deserving men.

7. 3. *In optimâ republicâ.* That is, under a government which has not been affected by any innovations of corruption.

7. 5. *In negotio.* "In public life."

7. 7. *Ac fuit quidem.* After his consulship, which he had received A. U. C. 691, in the 44th year of his age.

7. 11. *Ambitionis occupatio.* The candidates for public offices in Rome expended much time and labor in soliciting them. For a long time before the election, they endeavored to gain the favor of the people by every popular art; by going round the city and municipal towns, by shaking

hands with those whom they met, and addressing them by name; hence Cicero sometimes calls them *natio officiosissima.*

7. 12. *Decursu honorum.* "When my course of honors was terminated." Cicero, during his life, filled the offices of augur, quæstor, edile, prætor and consul. The word *decursu* is used in allusion to the chariot races, which were so frequent and popular among the Romans.

7. 12. *Ætatis flexu,* i. e. *virili ætate ad senectutem vergente.* "In the decline of life."

8. 2. *Graves communium temporum.* The calamities which affected all classes of men; such, for example, as the conspiracy of Catiline.

8. 4. *Locus.* Meaning, probably, the "part of his life;" some, however, think it refers to his beautiful estate, which was demolished by the fury of the Clodian party.

8. 10. *Primâ ætate.* A. U. C. 667, when our author was about 20 years of age; at this time, the civil wars of Cinna, Marius and Sylla broke out.

8. 12. *In medium . . . . discrimen.* Referring to the conspiracy of Catiline, A. U. C. 691, which was crushed by the sagacity and vigilance of Cicero.

8. 13. *Et hoc . . . . fluctibus.* Cicero is supposed to have written these dialogues in the 52d year of his age. When he retired from the consulship, he had to encounter the malicious attacks of many unprincipled citizens. He was accused by P. Clodius a tribune of the people, because he had ordered Lentulus, Cethegus, and other accom-

plices of Catiline, to be put to death. He might have been defended by his friends, but he preferred to be exiled, rather than expose his friends to danger on his account. He was restored in a few months after his banishment, by the agency of Pompey.

SEC. II. 8. 25. *Memoriæ.* "Conference," i. e. between Crassus and Antony, respecting oratory, which is the subject of the present work.

9. 10. *Prudentissimorum.* "Most learned."

9. 20. *Non mediocrium artium.* As Zeuxis, Apelles, Protogenes in painting; Polycletus, Phĭdias and Lysippus in statuary.

9. 21. *Maximarum.* In the art of war, many of the Greeks and Romans were distinguished; in mathematics, Euclid and Archimedes; in medicine, Hippocrates and his disciples.

9. 24. *Imperatorem.* Whilst Rome was a republic, this title was given to the commander who had obtained an important victory; it was afterwards, under the monarchical government, assumed by the emperor, and prefixed to his name.

9. 26. *Pæne innumerabiles.* The names of Manlius, Camillus, Fabius, Decius, Scipio, Cato, &c. may be offered as examples.

10. 4. *Vix . . . . invenirentur.* During a period of five hundred and fifty years, Rome could not boast of an orator. The first who had a claim to the name, is said to have been M. Cornelius

Cethegus, who was consul A. U. C. 550. *Ætatibus*, i. e. *Seculis*.

Sec. III. 10. 22. *Sed omnia.* Gorgias, called Leontinus, from Leontium, professed himself ready to discourse on any subject which could be proposed to him. Carneades, a philosopher of Cyrene, by the power of his eloquence could carry conviction to his audience, whatever might be the subject of which he treated.

11. 3. *Musicis.* By this word we are to understand the art of music, not its professors.

11. 10. *Minimam copiam poëtarum.* Before the time of Cicero, there were but few distinguished poets. In heroic poetry the Greeks had only Homer and Hesiod; in lyric, Pindar and Anacreon; in comedy, Aristophanes and Menander; in tragedy, Euripides and Sophocles. Among the best Latin poets, were Q. Ennius in heroic and tragic compositions, Lucilius in satires, Plautus and Terence in comedy.

11. 19. *In medio posita.* "Easy."

11. 26. *Abhorrere.* "To deviate."

12. 5. *Omnium doctrinarum inventrices.* The Athenians were the inventors of the common, as well as of the liberal arts. They were the first to teach the use of the olive and the vine; the methods of ploughing, sowing and spinning. In learning, eloquence and civil government, they had no superiors.

SEC. IV. 12. 10. *Imperium omnium gentium constituto.* The most celebrated, perhaps, but not all; the Parthians, in the east, were not subdued by them; nor was the Roman empire ever extended beyond the Elbe in the north.

12. 14. *Rationis.* "Art." Suetonius says that rhetoric was but little attended to among the Romans, and that by an ancient decree of the senate, philosophers and rhetoricians were banished from the city.

12. 15. *Tantum consequebantur.* "Made as much progress in eloquence."

13. 7. *Sed .... quiddam.* "But this art of eloquence is a more difficult thing."

SEC. V. 13. 24. *Expromenda.* "To be applied."

14. 8. *Scena.* "Plays of the theatre." The *scena* was in an arbour or tent made of branches and leaves, in which the ancients performed theatrical pieces. Those in which tragedies were exhibited, were adorned with statues, columns, &c. according to the merit of the plays. Those for comedies were made to represent private houses. For satirical compositions, the *scena* was adorned with hills, caves, clusters of trees, and other rural properties.

SEC. VI. 15. 19. *Dictionibus.* "Kinds of oratory." The same word, p. 60. 28, means "declamations."

15. 26. *Incunabulis.* "Rudiments."

SEC. VII. 16. 11. *In causam principum.* Against the senators.

16. 12. *Drusique tribunatus.* M. Livius Drusus, a tribune of the people, attempted to restore its former influence to the senate, and to transfer to that order the judicial power, which by the Gracchian laws, had been bestowed upon the equites; but so great a sedition arose in consequence of this movement, that both Drusus and Crassus lost their lives. *Pro.* "In defence of."

16. 15. *Ludorum Romanorum.* These were games instituted by Tarquinius Priscus, which the spoils he had gained by his conquest of the Latins, enabled him to exhibit with great splendor. They consisted of horse-races and wrestling, and were celebrated annually, being termed the Roman, and sometimes the great games.

16. 15. *L. Crassum.* This was L. Licinius Crassus, a Roman orator, who frequently appears in these dialogues.

16. 16. *Colligendi sui causâ.* "To recruit his spirits."

16. 18. *Q. Mucius.* He was the instructor of Cicero in the civil law.

16. 21. *Exierant,* i. e. from Rome to Tusculum.

16. 24. *C. Cotta.* C. Aurelius Cotta, distinguished for his eloquence. He was consul A. U. C. 679.

17. 9. *Accubuissent,* i. e. *mensæ.* In the time of their ancient poverty, the Romans were content to take their frugal meal seated on a bare bench;

but they afterwards adopted the custom of lying down at supper, on couches somewhat similar to the modern sofas. Each couch could accommodate three or four persons, who laid in a reclining posture, on the left arm, having the shoulders elevated with cushions, and the limbs extended beyond whoever was next; so that the head of the one was opposite the breast of the other, and in serving themselves, they made use only of the right hand. Water was presented to the company to wash the hands and sometimes the feet, before they laid down.

17. 15. *Dicebat*, i. e. Cotta. *Duobus spatiis tribusve factis.* "After walking two or three turns."

17. 17. *Phædro.* The title of a dialogue of Plato, in which he introduces Socrates disputing upon the dignity of the soul, whilst he was reclining on the grass, under the shade of a plane tree, near the Ilyssus.

17. 23. *Et quod . . . . æquius.* Because my feet are harder than his who was accustomed to walk without any covering for them.

SEC. VIII. 18. 3. *Ex pristino sermone.* In which they had been conversing upon the calamities of their country.

18. 6. *Non sibi cohortandum.* That is, to the study of eloquence.

18. 12. *Tenère hominum cœtus.* "To fix the attention of popular assemblies." *Allicere mentes.* "To gain their favor."

18. 25. *Judicum religiones.* "The consciences of the judges," who were bound by their oath to decide impartially, according to the requisitions of the law.

19. 7. *Ne .... mediteri,* i. e. that you may not think eloquence desirable only in public life. In the forum, justice was administered by the prætors, and other public business transacted. The *subsellia* were the seats on which the judges or jury, appointed by the prætor, usually sat, whence this word is sometimes put for the act of judging or pleading. From the *rostra* the orators addressed the people. In the *curia* the business of the senate was acted upon.

19. 9. *Magis proprium humanitatis.* "More conducive to social happiness."

19. 17. *Ad illa summa.* To the greatest advantages of eloquence.

Sec. IX. 20. 5. *C. Lælii.* He was distinguished for his learning and eloquence, and is said to have assisted Terence in writing his plays.

20. 22. *Sabinorum connubia conjunxisse.* Referring to the seizure of the Sabine woman by order of Romulus, when other means to promote an intermarriage had failed. This happened in the fourth year of his reign, during the celebration of some games, and was the cause of a severe conflict between the Sabines and Romans.

20. 26. *Ceteris regibus.* Tullius Hostilius, Ancus Martius and Tarquinius Priscus.

21. 2. *Exactis regibus.* "When monarchy was abolished." The government of kings continued from the building of the city, to the establishment of liberty, 244 years. After that time, the government was intrusted to two consuls, who were annually appointed with equal authority.

21. 16. *In urbanas tribus.* Romulus divided the people of Rome into three tribes; this number was afterwards increased to thirty-five. They were divided into country and city tribes—*(rusticæ et urbanæ.)*

21. 22. *Avitis armis.* By the courage and victories of his ancestor Scipio.

21. 24. *Dissipaverunt.* "Nearly destroyed." By enacting the agrarian laws; these were the cause of a civil commotion, in which both these men perished.

Sec. X. 21. 26. *Auspicia.* Among the Romans, it was no less the constitution of their government, than the genius of their religion, to countenance a belief in omens; these were invariably consulted previous to the adoption of any important resolution. This gave rise to the college of augurs, composed of fifteen men, whose duty it was to interpret dreams, oracles and prodigies, and to foretell events by the conclusions they drew from their observation of the flight, singing or feeding of birds; sometimes also from the appearance of the heavens.

21. 26. *Quibus . . . . . præsumus.* They be-

longed to the college of augurs, mentioned in the preceding note.

22. 10. *Hæc ætas nostra.* "The orators of our time."

22. 16. *In tuo regno*, i. e. upon your Tusculan estate.

22. 18. *Interdicto tecum contenderent.* "Would bring the prætor's decree against you." Certain decrees of the prætor were called *interdicta*, as about acquiring, retaining, or recovering possession of any thing.

22. 19. *Manu consertum.* The phrase *manum conserere*, properly means to join in close combat; but it is sometimes applied to the business of the forum. It was customary for the plaintiff and defendant to meet on an appointed day, upon the disputed ground; after a pretended fight, the plaintiff was driven from the field; he then appealed to the prætor, and demanded a restitution of his property. *Consertum* is a supine, and *manu* an ancient form for *manum* or *manus*.

22. 23. *Vindicarent.* "Would urge their claims."

22. 24. *Justo . . . . liceret.* "Would have an unequal chance of success." An allusion to the custom of depositing a sum of money with the pontifex in civil suits, so that the losing party should forfeit the sum deposited. The term *sacramentum* is used because this deposite used to be expended on sacred rites, or because it served as an oath to convince the judges that the suit was not undertaken without cause.

22. 26. *Greges.* "Innumerable sects." *Jam . . . Socrate.* "Who derived their origin from Socrates, the first teacher of moral philosophy."

22. 27. *Te.* Who attribute all these things to an orator.

23. 4. *Familiæ.* "Sects."

23. 5. *Academia.* A place near Athens where Plato taught philosophy, whence his disciples were called Academics. The word is here put by metonymy for the sect.

23. 6. *Stoici.* A sect of philosophers founded by Zeno of Citium. They derived their name *ἀπὸ τῆς στοᾶς*, from the portico where they met for disputation.

23. 11. *Vincerent.* "Would prove."

23. 14. *Missos facio.* "I forbear to mention."

23. 17. *Ista . . . . profitenda.* "That so many and so great advantages should be claimed for this art."

SEC. XI. 24. 4. *Quæstor.* The consuls were assisted in the execution of some of their duties by quæstors, who accompanied them when commanding the army, in the capacity of commissaries, and during peace, were employed in the regulation of the revenue, and the usual departments of the treasury. *Florente . . . . obtinebant.* The meaning is that the academy was believed to be in a flourishing condition at that time, because it was under the direction of Charmades, Clytomachus and Æschines.

24. 14. *Repelli . . . . civitatum.* "That an orator was deemed unfit for the government of states."

24. 26. *Verbi controversia.* It was a common subject of dispute among the Greeks, whether he only should be called an orator who excelled in forensic disputations, or he who could speak eloquently on any subject.

25. 1. *Si quis.* For *etsi.*

25. 27. *Sint . . . . studiis.* "Let these subjects on which they dispute belong to other arts."

26. 2. *Rationis.* "Subject," i. e. the art of oratory.

26. 5. *Neque . . . . satisfecisse.* "Nor was he on that account less esteemed as an orator."

26. 7. *Alienâ.* "Foreign to eloquence."

Sec. XII. 26. 13. *Proprium.* "Peculiar to their art."

26. 17. *Omnium irrisione ludatur.* As in the case of Phormio the Peripatetic philosopher, who was deservedly laughed at for attempting to discourse before Hannibal upon military affairs. See p. 140.

Sec. XIII. 27. 22. *Quibus de rebus,* i. e. the emotions of the mind.

27. 24. *Totum a me.* "Entirely on my side."

27. 27. *Artis suæ.* Philosophy.

28. 18. *Ædilis curulis.* Subordinate to the tribunes of the people were the ediles. Their

duty was to take care of the public and private buildings of the city. Two were elected from the plebeians, and two from the patricians; the latter were called curule.

28. 24. *Ordines.* There were three, the senatorial, equestrian and plebeian. *Dicant vel Græci.* Ironically.

29. 1. *Decemviros . . . . perscripserunt.* After the expulsion of Tarquin, the institutions of kings were observed not as written law, but as customs, and the consuls determined most cases as the kings had done according to their pleasure. As justice became uncertain from its depending thus on the will of an individual, the unanimous voice of the people called for some fixed and more appropriate code, and ambassadors were sent to Greece to collect the laws of that wise and polished people. At their return, these were embodied with some of those previously in force among the Romans themselves, and engraved on twelve tablets of brass, whence they were called the laws of the XII. tables.

Sec. XIV. 30. 10. *Armamentarium.* Pliny says that this dock-yard was so large and commodious that 1,000 ships could be drawn into it and kept secure from exposure.

30. 14. *Hermodoro.* A famous shipwright among the Romans.

30. 15. *Causam didicisset.* "Had made himself master of the subject," i. e. of naval affairs.

SEC. XV. 31. 10. *Illud tenebo.* "I will maintain this opinion."

31. 19. *C. Mario.* A distinguished Roman general. His military talents elevated him from a mean station to the highest offices of the state. He was so tyrannical, that he became as great an object of terror to his fellow-citizens in time of peace, as to his enemies when engaged in war.

32. 6. *In naturæ . . . . mores.* "Natural, argumentative and moral philosophy."

SEC. XVI. 32. 17. *Aratum.* A Greek poet of Cilicia.

33. 6. *Humanitatis.* "Of liberal knowledge."

33. 15. *Libero.* "Of a well-educated man."

33. 20. *Palæstram.* This word is used for the art taught there.

SEC. XVII. 34. 2. *Id enim . . . . . traderes.* "For in your reply you have artfully agreed with me in those things which I deny to belong to an orator, and then have warped your argument so as to make them the property of oratory."

34. 7. *Prætor.* This officer was next in dignity to the consul, and was appointed to superintend the administration of justice.

35. 7. *Confecit.* "Has worn out."

35. 8. *Quòd . . . . . esse.* "But if you have so favorable an opinion of me."

35. 26. *Eorum hominum.* Philosophers and mathematicians.

SEC. XVIII. 36. 3. *Sed palæstræ magis et olei.* "But more fit for sportive exercises." The wrestlers and pugilists who exercised in the palæstræ, were accustomed to anoint their bodies with oil, both to increase their strength and render their skin slippery, by which they would more easily elude the grasp of their antagonists.

36. 11. *Increbuisset.* "Had been rumored."

36. 28. *Mos patrius.* "An old established custom;" derived from Plato, the founder of the sect.

SEC. XIX. 37. 13. *Homo.* Menedemus. *Homine.* Charmades.

37. 20. *Modo omnium rerum.* "Moderation in all things."

37. 22. *Eorum.* Rhetoricians.

38. 10. *Caput.* "The principal aim."

39. 1. *Ea.* "Those emotions of the mind."

SEC. XX. 39. 4. *Huic.* Menedemus. *Ille.* Charmades.

39. 8. *Quid ille potuisset.* "How eloquent he could be."

39. 18. *Ad extremum . . . . conqueri.* "To conclude in terms of entreaty and expostulation."

39. 26. *Corace. Tisiâ.* Ancient rhetoricians of Sicily.

SEC. XXI. 41. 14. *Ambitione et foro.* "In

the pursuit of honors and the business of the forum."

41. 17. *Aliquem.* Cicero himself is probably meant.

42. 22. *Princeps . . . . fuit.* "Began this conference."

43. 1. *Lyceo.* A gymnasium near Athens where Aristotle taught. *Gymnasium.* Properly a place where the body is exercised by athletic exercises. It is often put, as it is here, for a place devoted to literary pursuits.

Sec. XXII. 43. 13. *Istius . . . . . inscitia.* "From my want of experience in discussions of this kind, and my ignorance of what are considered the principles of the art of oratory."

43. 21. *Cretionibus.* This word expresses the time, usually from sixty to one hundred days, in which an heir could be permitted to take possession of an inheritance.

43. 23. *Ille.* Cotta.

44. 12. *Ex magnâ . . . . quæreret.* "Commanded that if any one from that great assembly had any question to ask, he should propose it to them."

44. 27. *Huic studio.* Philosophy.

Sec. XXIII. 45. 5. *Gerendus . . . . adolescentibus.* "You must comply with the wishes of the young men."

45. 20. *Inquit.* Crassus.

45. 23. *Auctoritatem tuam.* "Your advice."

Sec. XXIV. 46. 27. *Ne . . . . efferatis.* "Not to publish my absurdities."

47. 2. *Togatorum.* The Romans were so called from the outer robe which they wore. For a similar reason the Greeks were called *palliati.*

47. 4. *Non . . . . promsisse.* "Not to offer any thing as my own discovery."

47. 6. *Equidem . . . . ineptum.* When Crassus was a candidate for the consulship, he never could be induced whilst Q. Scævola was present, to comply with the usual practices to gain popular favor, but asked him to go out of his sight until the absurd ceremony was concluded. By *prensando*, is meant the process of shaking hands with every one he met, which was a part of the duty of a candidate for office.

47. 18. *Istam . . . . præstabo.* "I will answer for any thing which you fear may be amiss."

Sec. XXV. 47. 22. *Neque . . . . defuisse.* "And that Tisias and Corax were not so deficient in the principles of oratory as in natural gifts."

48. 3. *Præclare . . . . possint.* "It would be well if these faculties could be animated and excited by art."

48. 8. *Linguæ solutio.* "Readiness of speech."

49. 1. *Si quid . . . . habeant.* "If they are deficient in any natural gift."

49. 4. *Homini novo.* Whose ancestors had borne no curule magistracy.

SEC. XXVI. 49. 15. *Hæc turba et barbaria forensis.* "This troublesome throng of judges and litigants."

49. 17. *Hoc*, i. e. the qualifications of a perfect orator.

49. 21. *Nullæ . . . . perpeti.* The meaning of Crassus is, that we endure bad orators, because lawsuits and other business of the forum, are necessary evils; but the amusements of the theatre can easily be dispensed with; we are therefore unwilling to endure bad actors.

49. 25. *Quibus necesse est.* Those whose cause he is pleading.

49. 26. *Quibus . . . . . judicare.* "Who can judge disinterestedly of him;" i. e. his other auditors.

50. 7. *Tametsi . . . . potest.* "Yet it is impossible that they should appear otherwise."

50. 9. *Variosque eventus orationis.* The most distinguished orators are sometimes so confused as to be unable to proceed. This was the case with Demosthenes before Philip of Macedon, and with Theophrastus when about to address the Athenians. Cicero himself, when commencing his oration in defence of Milo, was so disconcerted by the shouts of the partizans of Clodius, that he lost in a degree his presence of mind.

50. 24. *Q. Maximo.* This was Q. Fabius

Maximus Servilianus, who was a consul A. U. C. 611, and afterwards censor.

50. 25. *Consilium.* "The court."

Sec. XXVII. 51. 9. *Ut .... esset.* "The more eloquence an orator exhibited, the more confused he would be."

51. 14. *Ita .... timere.* "Therefore it is reasonable in them, when about to speak, to fear that what might sometimes happen, may happen to them at that time."

51. 20. *Consequi.* "To express."

51. 22. *Agere.* Scil. *In theatro.* Roscius was a distinguished Roman actor, a contemporary of Cicero, and frequently alluded to by him. *Crudior.* "Troubled with indigestion."

52. 5. *Æterna .... tarditatis.* "An opinion prevails forever or for a long time, that he is a stupid orator."

Sec. XXVIII. 52. 17. *Satis ..... hominis.* "For in acquiring other arts, it is sufficient to have the resemblance, (i. e. *the reasoning faculties,)* of a man."

53. 6. *In artificio perquam tenui et levi.* There was a remarkable difference between the actors of Rome, and those of Greece. At Athens they were generally persons of good birth and education, and were not the less respected on account of their profession. But in Rome, it was far otherwise; for the *histriones*, (so called from *hister*, signifying

a player in the language of the Tuscans, from whom they were first brought to appease the gods, in the time of a plague,) were generally held infamous, and were deprived of many political privileges. It sometimes, however, happened that there were among them excellent artists and men of good morals; these received the respect they merited.

53. 16. *Itaque . . . . . dirigamus.* "That we may therefore judge of the accomplishments of a perfect orator by comparing him with Roscius."

Sec. XXIX. 54. 4. *Jus civile.* The Roman youth usually devoted themselves to the study of eloquence, jurisprudence or the military art.

54. 14. *In specie.* "In outward appearance," as the voice, action and gesture.

54. 22. *Et ut ne dedeceat.* "And not offend against decorum."

55. 3. *Sed . . . . loquamur.* "But let us, if you please, change the conversation, and speak in our usual way, not as rhetoricians."

55. 9. *Istâ tuâ mediocri.* Ironically.

Sec. XXX. 56. 11. *Ejus scriptore et lectore.* It was customary among the Romans, who devoted themselves to literary pursuits, to lighten their labor by employing slaves or freed-men to write and read for them.

Sec. XXXI. 56. 27. *De infinitæ rei quæstione.* "Some subject of a general nature."

57. 12. *Sed causarum . . . . . deliberationibus.* "But of those questions which could not be ranked under the general division, some became matters of trial, others of debate."

57. 16. *Locos.* "Sources of argument."

57. 23. *In quinque partes.* Invention, arrangement, embellishment, memory and delivery.

57. 28. *Memoriâ sepire.* "To impress them upon the memory."

Sec. XXXII. 58. 21. *Artificum.* "Teachers of eloquence."

59. 3. *Atque id egisse.* "And made use of what they observed."

59. 8. *Non illiberale.* "Worthy of a well-educated man."

59. 10. *Ingrediuntur in stadium.* Are entering upon the study of eloquence. *Quique.* Sc. *Ingrediuntur.*

59. 12. *Tanquam in acie.* The forum is compared with an army and with war; domestic training with the exercises of the palæstra, in which raw soldiers are prepared by mock fights for real conflicts.

Sec. XXXIII. 59. 25. *Linguæ celeritatem incitant.* "Declaim with great volubility."

60. 4. *Subito.* "Extempore."

60. 9. *Stilus.* This word properly signifies the iron pen which the Romans used to form their letters, in writing upon tablets of wax; here it is

put for the practice of writing frequently and with ease. It is commonly used to express the peculiar arrangement of words and sentences of any author, as the Ciceronian style, &c.—sometimes as a reproach, in which sense Cicero uses it when he says that he dreads the *censorium stilum.*

60. 11. *Nam . . . . superabit.* For if a premeditated speech is better than an extemporaneous one, surely the latter will be excelled by a carefully written one.

60. 18. *Ostendunt se.* Writers have three advantages over orators who speak extemporaneously; they discover with more certainty the points by which their cause can be best sustained; they select such sentences as will throw the most light upon them, and weigh well the words they are to use.

60. 20. *Subacumen . . . . necesse est.* "Must undergo the polish of the pen."

61. 1. *Qui . . . . . venit.* "Who speaks in public after having written much in private."

61. 5. *Cum ab eo discesserit.* When he has laid aside his notes.

61. 7. *Inhibuerunt.* In some good editions we find *sustinuerunt*, which would mean "have stopped rowing." The latter seems to be the better word.

Sec. XXXIV. 61. 18. *Ad . . . . comprehendere.* "As much as I could remember."

61. 24. *Occupâsset.* "Had before used."

62. 3. *Ut explicarem.* "To translate."

62. 7. *Sed . . . . . idonea.* "But also coined some words, in imitation of those in the Greek, which were new to my countrymen, and at the same time suitable."

62. 21. *Locorum simulacrorumque rationem.* This artificial memory consists in associating in our minds the circumstances we wish to remember with certain places, such as a house, window, &c.; or with certain images, either animate or inanimate. These places and images, methodically arranged, will easily bring to our recollection the circumstances connected with them.

62. 26. *Et illa . . . . est.* "And your private studies must stand the test of public practice."

63. 10. *Sociorum.* The Romans gave the name of allies more especially to the Italian people under their protection, who, in case of a war, were obliged to send auxiliaries. The inhabitants of the provinces were also so called by way of courtesy, although they were subjects of Rome. *Causa imperii.* "The interests of the empire."

63. 10. *Fœdera, pactiones.* There is a difference between these terms. A league was made with more ceremony than a contract; the gods were invoked, an oath taken, and a victim slain; a contract could be made verbally, a mutual promise being given; it could be made between private citizens, which was not the case with the league.

63. 13. *Effudi.* "I have freely explained."

63. 15. *Quemcumque . . . . . circulo.* "Any

private gentleman from the circle of your acquaintance."

Sec. XXXV. 64. 12. *Quid possideat.* "What his intellectual qualifications are."

64. 21. *Quasi per transennam.* "As through a lattice window;" i. e. slightly.

64. 25. *Homine.* Crassus.

Sec. XXXVI. 66. 4. *Potes . . . . liberaretur.* The following is an explanation of this scene: Scævola, on his way to the comitia, passed through the forum, and found there two orators, Hypsæus and Cn. Octavius, disputing, and exhibiting great ignorance of the civil law. The former was accusing a guardian for mismanagement of the affairs of his ward; the latter defended the guardian, and M. Crassus was the judge. The guardian was required to pay a sum of money to his ward, and to make good all losses which had occurred through mismanagement; afterwards he was ordered by the law of the XII. tables, to pay something extra, in the shape of a fine. But if the ward or his patron demanded more from the accused than could be legally required, he lost the cause; this Hypsæus did; and Octavius, instead of rejoicing at the faux pas, commenced an elaborate speech to prove that more ought not to be asked; that is, that his opponent should not lose his cause.

66. 7. *Cum in campum properaret.* "When he was in haste to attend the comitia in the *campus*

Martius." This was a large plain by the Tiber, consecrated to Mars. Here the *comitia centuriata* were held, and the Roman youth trained in military exercises.

66. 8. *Ridens et stomachans.* "With a mixture of mirth and indignation," at the ignorance of Hypsæus and Octavius. *Q. Scævola.* Not the augur of that name, who is one of the parties in this dialogue, but Q. M. Scævola, the pontiff, an eminent lawyer, and a tribune of the people, A. U. C. 649.

66. 15. *Stultitiâ.* "By the ignorance."

66. 21. *Lege agendo.* "By commencing a suit at law."

66. 24. *Plus . . . . actione.* "That he was more hardly dealt with than the action required."

Sec. XXXVII. 67. 1. *In tribunali.* When the prætor was performing his judicial duties, he sat in the forum or comitium, on a tribunal or kind of stage, in which was placed his curule chair; a sword and spear were set upright before him. The tribunal was made of wood and moveable; it was large enough to contain the *assessores* or counsel of the prætor, and others, in the form of a square, as appears from ancient coins.

67. 1. *Prætoris urbani.* The names of consul *(quod consuleret senatum)* and prætor, *(quod præiret populum,)* anciently belonged to the same person. But from the frequency of wars in which the

consuls were too much engaged, to enable them to attend to judicial duties, two prætors, *(peregrinus et urbanus,)* were appointed to administer justice, the former between foreigners and citizens of Rome, and the latter between citizens only.

67. 3. *Disertorum.* "Of your eloquent lawyers." Contemptuously. The case to which Cicero refers, may be explained thus: A man owed to another a sum of money to be paid by agreement on a certain day: before that time arrived, he was sued by his creditor for payment. The lawyer who was employed in behalf of the debtor, being ignorant of the law against demanding payment before it was due, which rendered the creditor liable not only to lose his debt, but to other heavy penalties, expended his oratory in attempting to obtain a release for his client, until the specified time of payment.

67. 20. *Ferendum.* "To be honored."

67. 22. *Neque .... assumsisset.* "That the latter could not be successful in the civil law, unless he united eloquence to it."

68. 4. *Vir.* Antonius, who was but little acquainted with the civil law.

Sec. XXXVIII. 68. 14. *Ceteris armis prudentiæ.* "By his other intellectual resources."

68. 18. *Hærere in jure.* "To be always dangling after the law."

68. 21. *In causis centumviralibus.* The centumviri were minor judges or commissioners among the Romans, chosen from each tribe, to hear certain

civil causes, chiefly those relating to testaments and inheritances, the guardianship of orphans, &c.

69. 7. *In circulo.* "In any private assembly," where the subject of contracts is under consideration.

69. 8. *Tabellas.* "Deeds," or other written obligations.

69. 15. *Quod tandem os est.* "How great must be the impudence."

69. 24. *Egissetque . . . filius.* "And the disinherited son commenced an action for his father's property."

Sec. XXXIX. 70. 10. *Qui Romam . . . . . patrono.* A foreigner having been banished from his own country, took refuge in Rome. He there devoted himself to the service of a Roman citizen, whom he treated in all respects as a client would his patron. He died intestate. The Roman citizen claimed the property of the deceased, because he had attached himself to him. This Cicero calls the *jus applicationis.*

70. 22. *In mancipii lege.* "In the conditions of the deed."

70. 24. *Præstare.* "To be responsible."

71. 7. *Egit cum.* "Commenced a suit against."

71. 20. *Antequam . . . . venisset.* "Before he had become of age."

71. 22. *Secundum postumum.* "Next in succession to the last child."

SEC. XL. 72. 4. *Capitis nostri causæ.* "Causes affecting our reputation." The Romans considered any cause capital which could, in its event, affect the honor and reputation of the individual.

72. 8. *Propter . . . . fœderis.* Because he was odious to the Romans on account of the infamous treaty he made with the Numantians.

72. 18. *Majorem*, i. e. than the cause of Mancinus, in which his rank as a senator, his rights as a citizen, and his freedom were at stake.

73. 4. *Cum . . . . sit.* In the census of the Roman citizens, which the censors took every fifth year, freemen only were included. If the name of a slave, at the request of his master was recorded, a question might arise whether he became free immediately by that act, or *Ubi lustrum conditum*, when the census was completed with the usual sacrifice of a swine, a sheep and a bull.

73. 9. *Romæque . . . . remisisset.* "And had married another wife at Rome, before he had been divorced from his former one." Among the Romans, as with us, it was unlawful to have more than one wife; but a divorce could be obtained if sufficient reason was found. The ceremony of a divorce was performed in the presence of seven witnesses, the marriage contract was torn, the keys were taken from the wife, and the words, "*Res tuas tibi habeto, tuas tibi res agito*," were pronounced by the husband or a freed-man.

SEC. XLI. 74. 11. *Posteaquam est editum.*

"After that was made known which they wished to be concealed."

74. 12. *Expositis . . . . actionibus.* Cicero, in his oration for Murena, says, "But few were able to tell, formerly, whether an action could be brought or not. The persons consulted were in high esteem, and resorted to as the Chaldeans of old, to give notice of the days on which actions were allowed. At last a scribe, one Cn. Flavius, outwitted this tribe of conjurors; set up a calendar with the proper distinction of days, and pillaged the very lawyers themselves of their knowledge. They, in great wrath, and fearing that actions might be brought without them, now the proper court days could be known, set themselves to contrive certain forms of proceeding to render their intervention necessary in all causes."

74. 13. *Qui . . . . componerent.* "Who could reduce his artful digest to methodical order."

Sec. XLII. 74. 26. *Grammaticis.* "Belles-lettres."

75. 27. *Occupârit.* "Anticipate me in doing it."

Sec. XLIII. 76. 12. *C. Aculeonem.* A Roman knight who married an aunt of Cicero.

76. 14. *Ab hoc.* Scævola.

76. 19. *Elata.* "Published."

76. 26. *Aliena.* Different from that of the civil law.

76. 27. *Pontificum libris.* In which are recorded the sacred rites. The pontiffs were judges in all cases relating to sacred things.

77. 4. *Civilem scientiam.* "A knowledge of civil government."

Sec. XLIV. 78. 1. *Debet.* Scil. *Efficere.*

78. 2. *Cujus rei,* i. e. love of country.

78. 4. *Sapientissimus vir.* Ulysses, to whom Calypso promised immortality if he would remain with her.

78. 17. *Lycurgo et Dracone et Solone.* Distinguished legislators, the first of Sparta, the two last of Athens.

Sec. XLV. 79. 3. *Ministros se præbent.* Lend their aid by suggesting points of law which may have a bearing upon the case before them.

79. 8. *Summo poetâ.* Ennius. Æliu' for Ælius.

79. 10. *Ingenio* [*auctore.*] "By the aid of their genius."

80. 7. *Affectâ ætate.* "In the evening of life."

Sec. XLVI. 81. 26. *Digitum ad fontes intenderem.* That is, point out the best sources of eloquence to those who wish to learn it.

Sec. XLVII. 82. 1. *Istorum.* Sulpicius and Cotta.

82. 3. *Perfectum sibi opus esse.* "That he had effected his object."

SEC. XLVIII. 84. 19. *Maximorum.* There were many of this name distinguished for military achievements. The most eminent was Q. Fabius Maximus.

85. 8. *Ad cavendum.* To guard his clients against deception.

SEC. XLIX. 86. 12. *Scaurus.* M. Æmilius, distinguished in the senate, and twice consul.

SEC. L. 87. 17. *Istâ ratione.* "With the same propriety." Ironically.

87. 18. *Duodecim scriptis.* A game played on a square table divided by twelve lines, on which were placed counters of different colors. These last were moved according to throws of the dice. The lines were intersected by a transverse line, which they did not pass without being forced to it. When the counters had reached the last line, the players could not move again.

87. 22. *Empedocles.* A philosopher and poet of Agrigentum.

88. 11. *Peregrinum atque hospitem.* "Ignorant and inexperienced."

SEC. LI. 88. 13. *Istis tragœdiis tuis.* "That pathetic mode of reasoning."

89. 8. *Miscere.* "To excite."

89. 10. *Qui . . . . debere.* As the Stoics do.

89. 22. *Ineptum.* If he attempts to declaim upon unintelligible points in philosophy before a

popular assembly. *Græculum.* If he exhibits his learning in a pedantic manner.

89. 25. *Peragrat.* "Penetrates."

90. 1. *Hæc.* Virtue and pleasure.

SEC. LII. 90. 12. *Teneat . . . . . degustet.* He should understand the topics and arguments by which the minds of men, of every class and age, can be influenced, and should penetrate their thoughts. *Venas.* A metaphor taken from the veins in the earth, which they explore who are in search of water or metals.

90. 26. *Eripite . . . . debemus.* These words are quoted from an oration which Crassus delivered before the people, in which he complained of the unjust conduct of the knights towards the senate. This fragment is sufficient to show the distress to which the senate was reduced.

91. 6. *Ne . . . tuus.* "Lest you should perish by an unjust sentence."

91. 10. *Potestne . . . . . . complecteris.* "Can virtue be subservient, whilst those philosophers are our guides, in whose precepts you wish an orator to be instructed?"

SEC. LIII. 91. 25. *P. R. Rufus.* Eminent as a Roman orator, jurist, historian and philosopher.

92. 8. *Originibus.* The title of a book written by M. Cato. It was so called because it treated of the early history of the cities and people of Italy.

92. 14. *In procinctu.* A Roman soldier when

going to battle, could, in the presence of three or more of his comrades, appoint whomsoever he pleased heir to his property. Such a will was said to be made *in procinctu*, "when girding himself for battle."

92. 15. *Sine librâ atque tabulis*, i. e. without the usual formalities in making a will.

92. 18. *His tragœdiis.* "By these touching circumstances."

92. 22. *Hæc . . . . . anteponendam.* Because being a Stoic, he thought it disgraceful to make the passions the means of effecting their object.

92. 28. *Non modo supplex.* When quæstor in Asia, he defended the inhabitants of that country against the injustice of the officers who had charge of the revenue. By this he became unpopular with the equites, from whom those officers were chosen, and was accused of extortion, condemned and banished.

93. 3. *Paulum partium.* "Some part of his defence."

93. 13. *Pestiferi cives.* The equites referred to in the preceding note.

93. 21. *Supplosit.* It was common among ancient orators, to stamp their feet upon the floor to give effect to what they said. He says the practice was omitted in this instance for fear of giving offence to the Stoics.

SEC. LIV. 93. 23. *Homo Romanus.* Rutilius.

93. 26. *Judicio capitis.* In which he was accused of ridiculing the gods of the Athenians.

94. 2. *Scriptam orationem attulisset.* At Athens every man was obliged to plead his own cause. Lysias, a distinguished orator, is therefore said to have frequently written orations, which those who were unacquainted with forensic eloquence might commit to memory, and pronounce for themselves.

94. 6. *Sicyonios.* Sicyon was a city of Peloponnesus, in Greece, between Corinth and Athens, now called Basilica. The most elegant shoes for women were made there.

94. 28. *Istos philosophos.* Plato, Carneades, Aristotle and others who contend that the precepts of rhetoric are to be sought from philosophy.

95. 5. *Aliud . . . . posse.* "That eloquence is a different thing from philosophy, and may be perfect without it."

Sec. LV. 95. 9. *Te dedisti.* That is, you said those things which were in accordance with the opinions of Scævola.

Sec. LVI. 97. 16. *Assectaretur.* Accompanied him as a friend through the city, whilst he was canvassing for the office.

97. 19. *Crassum . . . . retulisset.* "Had taken Crassus aside and explained his purpose to him."

98. 9. *P. Mucii. Sex. Ælii.* Distinguished lawyers.

Sec. LVII. 98. 18. *Agnascendo.* "By the birth of a child after the will was made."

98. 24. *Ejus partis . . . . invenire.* "To find some good authority to support the opinion which he defends."

99. 6. *Multo majorem partem pellexisti.* "You have influenced a great majority of the judges to decide in your favor."

100. 2. *Militis causâ.* Pontius, who had sent his son to the war against the Cimbrians, persuaded by false information that he was dead, appointed by his will Torquatus for his heir. His son having returned from the war, had the will set aside by a decree of the senate.

100. 3. *Hostilianas actiones.* Who Hostilius was is uncertain; probably a lawyer who had prepared a volume of legal precedents or forms, *(actiones.)*

100. 13. *Uti linguâ nuncupâsset.* An extract from one of the laws of the XII. tables, requiring the language of contracts, &c. to be strictly interpreted.

100. 15. *In magistri carmine.* "In the language of an auctioneer."

Sec. LVIII. 101. 10. *Si modo tradi ratione posset.* It was a common subject of dispute among philosophers, whether the virtues were natural gifts. Socrates thought they were; the Peripatetics that their seeds were planted in our minds to be cultivated according to our ability.

101. 12. *Nam . . . . possumus.* "For without a knowledge of the law, we can be sensible how excellent is that precept, to shun evil."

101. 16. *Causis satisfacere.* "To manage causes skilfully."

102. 4. *Magonis.* A voluminous writer on agriculture. His works were so good that they were translated into Latin, by a decree of the senate.

102. 5. *An.* This word, in a question, has the force of *an non.*

Sec. LIX. 103. 17. *Pæanem aut munionem.* Certain songs practised by the Greeks to improve their voices. The meaning of the sentence is, if we should pay as much attention to the cultivation of the voice as the Greeks do, our clients would lose their causes before we had repeated the preparatory notes as many times as prescribed.

103. 22. *In hac acie quotidiani muneris,* i. e. in this forensic warfare.

104. 5. *In quo.* The Romans act with more discretion than the Greeks; for the former expect their lawyers to be men distinguished for learning and eloquence; the latter are content that they should be ordinary men, the hired assistants of the orators.

Sec. LX. 104. 19. *Tibicinis.* The actors upon the stage were assisted in their performance by a musician, to whose notes they adapted their voices and gestures. Roscius therefore says that when he became less vigorous on account of age, he employed one who would play more slowly.

105. 4. *Scipionem.* Africanus, the younger.

105. 10. *Colatur.* "Frequented," for the purpose of consulting you.

105. 18. *Antiquitatis iter.* "An acquaintance with ancient customs."

105. 24. *Studio atque humanitate,* i. e. *Studio humanitatis.*

Sec. LXI. 106. 16. *Quasi quendam.* As perfect as Roscius.

107. 15. *Primam literam.* The letter R. or ῥ, the first in the word ῥητορική.

107. 20. *Id . . . . declarant.* The periods in his writings were so long that it was very difficult to pronounce them without letting the voice rise and fall twice—he however pronounced each in one breath.

Sec. LXII. 108. 23. *Nullius ornamenti.* "Of no intellectual accomplishment."

109. 4. *Se frangat.* "Is abated."

109. 7. *Tusculanum.* That part of Tusculum in which Scævola had a villa; Catulus and Cæsar also had villas there.

BOOK II.

Sec. I. 111. 5. *Decesserat.* "Had set out on his journey;" not "died," as some interpret it. This may be inferred from the sentence, "De Antonio," &c. on the same page.

111. 11. *Cum . . . . poteramus.* "Since even in our boyhood we had sense enough to perceive how intelligent he was.

112. 3. *Græcis.* Whose erudition or rather loquacity was ridiculed by the Romans.

112. 6. *Graviorem fore.* "Would have greater influence."

Sec. II. 112. 23. *Quæ . . . . duxit.* Which always considered eloquence of the highest importance.

113. 18. *Nihil admodum.* "Almost nothing." A treatise "De ratione dicendi," was all he left.

Sec. III. 115. 4. *Illa erant acta.* "Those subjects were discussed" in the former book. *Horâ secundâ.* The second hour after sunrise. The Romans considered the first hour of the day that in which the sun arose; the twelfth and last hour that in which it went down.

115. 12. *Ut . . . . ferebat.* "With their usual familiarity."

115. 18. *Dixit . . . . conventum.* "Told me he had met Scævola returning from your house."

Sec. IV. 117. 3. *Me esse.* Scil. *Ineptum.*

117. 18. *Omnia.* Scil. *Vocabula.*

Sec. V. 118. 3. *Horum Græcorum.* Many of the Greeks taught philosophy at Rome; but as most of these were empty fellows, of no reputation in their own country, they were generally despised.

118. 26. *Discum.* A mass of iron, lead or stone which young men, for the sake of exercise, attempted to throw as far as possible beyond an established goal. It is here used figuratively for any amusement followed in preference to serious subjects.

119. 1. *Unctionis causâ.* That is, to pursue those exercises for which the body was prepared by anointing it with oil.

Sec. VI. 119. 24. *In causâ Curianâ.* In my defence of M'Curius, before referred to, L. 1, 39.

120. 6. *Hoc ipsum . . . . cessare.* "This freedom from toil and anxiety."

120. 15. *Ipse.* Scil. *Intelligeret.*

120. 16. *Persium.* Not the poet of that name, but a distinguished orator who flourished not long before the time of Cicero.

120. 20. *Nihil ad.* "Not to be compared with."

SEC. VII. 121. 9. *Quod promiserat.* Because he had promised his brother to sup with him.

121. 14. *Neque imperâram.* Had not commanded a supper to be prepared for me at home.

121. 18. *Hominem . . . . . eruditum.* Spoken ironically.

121. 26. *Os.* "Impudence."

SEC. X. 125. 25. *Ille in Trinummo.* The servant in the "Trinummus," a comedy of Plautus, act 3, sc. 2.

126. 9. *Hominem reddidit.* "Made you refined."

126. 10. *Cæcilius.* Statius Cæcilius, a distinguished comic poet of Rome.

SEC. XI. 128. 1. *Collegam.* Cn. Domitius Ahenobarbus, an avowed enemy of L. Crassus.

SEC. XII. 130. 25. *Modo . . . . . importata.* "For these oratorical embellishments have been recently introduced amongst us from the Greeks."

131. 1. *Antipater.* L. Cœlius Antipater, who published a history of the Carthaginian war, and was the instructer of L. Crassus.

SEC. XIII. 132. 11. *Ex . . . . officinâ.* From the school of Isocrates.

Sec. XIV. 133. 17. *Ad Misenum.* At my villa which is near Misenum.

133. 19. *Ne . . . . videatur.* Lest you should think me better acquainted with Grecian literature than I am.

Sec. XVII. 138. 7. *Sed . . . . . relinquatur.* "But beware lest in the two departments assigned to oratory you comprise the hydra and the lion's skin, i. e. *the least important parts*, whilst the statue itself of Hercules and other more valuable subjects are left among those things which you say require no precepts."

138. 15. *Non tam doctus quam expertus.* "Not so much from study as from experience."

138. 26. *Rei dominus*, i. e. the judge.

139. 12. *In . . . laborabit.* "In such exercises if any one shall attain to that perfection, as like a Phidias in sculpture, to be able to finish the statue of Minerva, he will be under no difficulty in learning to execute those more minute figures, as that same artist did upon her buckler."

Sec. XVIII. 140. 16. *Pœnus.* Hannibal, the Carthaginian.

Sec. XIX. 141. 14. *Et es . . . negotii.* "And on that account perhaps am the more annoyed by them."

142. 25. *Inaudita*, i. e. by the judge.

142. 28. *Denuntiatione.* "Demand upon his attention."

Sec. XX. 143. 18. *Tantâ hac in re.* In so important an art as that of eloquence.

143. 26. *Campus.* The campus Martius where the Roman youth practised their military and other exercises.

144. 14. *Sin . . . . . velit.* "But if after the greatest exertion, he shall appear capable of rising to mediocrity only in eloquence, I will leave him to himself."

144. 18. *Absurdus.* "Incapable of eloquence."

Sec. XXII. 147. 26. *Cujus . . . . exierunt.* From whose school distinguished orators came forth as the Grecian heroes did from the horse introduced by them into the city of Troy. Æ. II. 15.

Sec. XXIII. 149. 18. *Alter.* Cæsar. 20. *Alter.* Cotta.

Sec. XXIV. 150. 17. *Praecipiunt.* The instructers.

151. 7. *Tarditatis.* "Of ignorance."

151. 14. *Qui locus.* "Whatever point in the cause."

151. 25. *Quæ . . . . ambigui.* "What doubtful points may appear in it."

SEC. XXV. 152. 14. *Plerumque . . . . facti.* "The controversy arises generally from what is to come, rarely from what is present or past."

152. 17. *L. Opimii causam.* A. U. C. 633. Opimius, when consul, put to death Caius Gracchus on account of the seditious spirit manifested by him. After his consulship, he was himself accused by P. Decius, a tribune of the people, because he had taken the lives of many citizens uncondemned. By the successful defence of C. Carbo he was acquitted.

152. 21. *Aliâ tum mente.* Carbo was a partisan of the Gracchi.

153. 6. *Lege Apuleiâ.* The author, L. Apuleius, tribune of the people, A. U. C. 652. It seems to have been enacted for the restraint of public force and sedition in the city. It is thought to have made the question *de majestate* perpetual.

153. 22. *Extorquetur e manibus.* Is so much weakened by your opponent that you can make no use of it.

SEC. XXVI. 154. 4. *Cum . . . . . discrepat.* "When the letter and the spirit of the act are at variance."

154. 12. *Referendis praeteritis verbis.* "By supplying the omitted words."

154. 18. *Nostri.* Scil. *Oratores.*

SEC. XXVIII. 157. 26. *Præsto est.* "Crassus is here."

159. 1. *Excitare*, i. e. from the seats appropriated to those on trial. *Reum consularem*. M'Aquillius, who after the servile war in Sicily, was accused of extortion. M. Antonius, who pleaded for him at his trial, in order to give effect to what he said, tore open the tunic of the accused and exhibited the wounds he had received in the war. At the sight of these, he was acquitted by the judges.

159. 17. *Cn. Manlii.* He was a proconsul with Q. Servilius Cæpio. They were both defeated by the Cimbrians after a disastrous conflict, in which 40,000 men were slain. *Q. Regis.* Q. Marcius Rex, of a distinguished family, was consul A. U. C. 636.

159. 17. *Commiseratione.* Which you called forth.

Sec. XXX. 162. 11. *Isti.* Greek rhetoricians.

162. 12. *Quid facit causam.* "What is the principal point in the case?"

162. 14. *At . . . . . Decius.* Decius contends that the murder of Gracchus was not justifiable, because it was committed against the laws.

Sec. XXXI. 163. 18. *P. Decius.* Not one of those who were distinguished for having surrendered their lives to save their country, but probably one who was quæstor, A. U. C. 628.

Sec. XXXII. 164. 8. *Mancini causam.* See Lempriere's Class. Dict.

164. 9. *Receptus non erit.* By the enemy to whom he was surrendered by the chief herald.

Sec. XXXIII. 166. 22. *De turbâ et a subselliis.* "From the tumult and litigation of the forum."

167. 6. *Scævolarum.* This name is applied to lawyers, among whom Scævola was the most celebrated.

Sec. XXXV. 168. 27. *Est*, i. e. *efficit.*

169. 21. *Tu.* "Understand and can explain."

Sec. XXXVI. 170. 17. *Græcarum rerum.* "Of Grecian erudition."

Sec. XXXVII. 171. 2. *Scopulum.* In allusion to the rocks of Circe and of the sirens celebrated by the poets.

171. 6. *Erat in hac gente.* "Constituted a part of this country." At one period the southern part of Italy was called Magna Græcia, but this name was not long retained. It is now a part of the kingdom of Naples.

171. 13. *Senserunt.* Before the Greeks became acquainted with the science of civil government, which they learned from Pythagoras.

172. 4. *Studia.* "Philosophical pursuits."

Sec. XXXVIII. 173. 1. *Stoicus iste.* Diogenes.

173. 18. *Erat . . . . Aristotele.* "For he was a disciple of Aristotle."

Sec. XL. 175. 26. *Q. Metellum.* He was prætor A. U. C. 657; and obtained the name of Pius from the sorrow manifested by him on account of the banishment of his father, Metellus Numidicus, whom he caused to be recalled.

176. 16. *Gracchus.* Scil. *Fecit.*

177. 12. *Hic . . . . patri.* "If upon a slight acquaintance he bears her death so feelingly, how would he have borne it if he had loved her? How will he lament for me who am his father?" This quotation is from the Andria of Terence. Act 1. sc. 1.

M. T. CICERONIS DE OFFICIIS LIBRI TRES. Accedunt notæ Anglicæ. Curâ C. K. Dillaway.

M. T. CICERO DE SENECTUTE ET DE AMICITIA. Accedunt notæ Anglicæ juventuti accommodatæ. Curâ C. K. Dillaway.

M. T. CICERONIS AD Q. FRATREM DE ORATORE LIBRI TRES. Accedunt notæ Anglicæ. Curâ C. K. Dillaway.

CICERONIS SELECTÆ QUÆDAM EPISTOLÆ. Accedunt Notulæ and illustrationes Anglicæ. In usum scholarum. Curâ M. L. Hurlbert.

THE POEMS OF CATULLUS; selected and prepared for the use of Schools and Colleges. By F. M. Hubbard, Teacher of a Classical School, Boston.

SELECT LETTERS OF PLINY THE YOUNGER, with Notes illustrative of the Manners, Customs, and Laws of the Ancient Romans. For the use of Schools.

IN PRESS.

PUB. TERENTII AFRI ANDRIA ADELPHIQUE. Accedunt notæ Anglicæ. Curâ C. K. Dillaway.